

Babura László

Nagy Szent Gergely élete

mű a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár (PPEK)
– a magyarnyelvű keresztény irodalom tárháza – állományában.

Bővebb felvilágosításért és a könyvtárral kapcsolatos legfrissebb hírekért
látogassa meg a <http://www.ppek.hu> internetes címet.

Impresszum

Babura László
Nagy Szent Gergely élete

Nihil obstat.
Dr. Nicolaus Töttössy
censor dioecesanus.

Nr. 1811.
Imprimatur.
Strigonii, die 21. Junii 1926.
Dr. Medardus Kohl
vic. generalis subst.

A könyv elektronikus változata

Ez a publikáció az azonos című könyv elektronikus változata. A könyv 1927-ben jelent meg a Szent István Társulat kiadásában. Az elektronikus változat a Szent István Társulat engedélyével készült. A könyvet lekipásztori célokra a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár szabályai szerint lehet használni. Minden más szerzői jog a Szent István Társulaté.

Tartalomjegyzék

Impresszum	2
Tartalomjegyzék	3
I. A szülői háztól a kolostorig (540–575)	4
II. A kolostorban	7
III. A pápa követe (579–585).....	11
IV. A Szent András-kolostor apátja	13
V. A pápa titkárja	16
VI. Szent Péter székében (590. szeptember 3.).....	18
VII. A nagy pápa (590–604)	21
1. Otthona.....	21
2. Krisztus földi helytartója.....	22
3. A hitegység megvédője.....	26
4. A tiszta erkölcs őre.....	29
5. A szegények atyja	31
6. Gergely és a rabszolgaság.....	34
7. Az egyházi javak gondozója	36
8. Szent Benedek rendjének második megalapítója.....	38
9. A liturgia fejlesztője – a róla nevezett ének.....	41
10. A hit terjesztője	44
Spanyolországban	44
Franciaországban	46
Angolországban	48
A longobárdok között	53
11. Gergely a politikában.....	54
12. Betegeskedése	56
VIII. A nagy egyházatya	58
Erkölestanti művei	59
A lelkipásztorkodás szabálya.....	63
Szentírásmagyarázatai.....	64
A „párbeszéd” könyvei	68
Levelei.....	69
Költeményei.....	70
IX. Csendes alkony – boldog vég	71
Nagy Szent Gergely életrajzát nyújtó művek	74

I. A szülői háztól a kolostorig (540–575)

Amons Coelius északnyugati lejtőjén, ott, ahol Róma előkelő világának fényes palotái állottak, épült Gordianus szenátor háza. A haza szolgálatában kitűnt ősök hosszú sora sok dicsőséggel koszorúzta ezt a palotát is, százados munkájuk tömérdek kincset hordott benne össze s óriási birtokokat kapcsolt hozzá kivált Siciliában. Hírét azonban még sem ezeknek köszönheti. Kincs és gazdagság, fény és pompa, jólét és hatalom mind gyarló őrei a hírnévnek, mert a fény idővel megfakul s minden hatalom előbb-utóbb meghódol egy nála még erősebb hatalom előtt. Gordianus házában hírt nagy szülöttjének, Gergelynek életszentsége tartotta fenn a mai napig. A körülötte pompázó paloták talán hős katonákat, talán nagy államférfiakat neveltek Rómának. Gordianus háza nagy szentet nevelt az Egyháznak, tehát az egész világnak! Azoknak neveit is alig tudjuk már: Gordianus fiának neve kitörülhetlen lángbetűkkel van nemcsak az Egyháznak, hanem az egész emberiségnek történetébe beleírva! Amit azok alkottak, azt régen elsöpörte az idők vihara: Nagy Szent Gergelynek alkotásai halhatatlanok! Azok a fényes paloták is mind eltűntek Róma szent talajáról: Gordianusét kolostorra alakította maga Gergely s a hívő kegyelet mindig szeretettel gondozta e szent falakat. Most a nagy szentnek szentelt templom áll a helyén, mellette a kamalduliak kolostorával. A templom három kápolnájának egyike még most is Gergely gondolatát őrzi, mellyel a szülői házat Szent András apostol emlékének szentelte: a középső kápolnát Domenichino és Guido Reni gyönyörű falképei díszítik András apostol vértanúságát ábrázolva.

Hogy mikor ajándékozta meg az élet Ura Gordianust s az ő jámbor feleségét, Silviát, e kiváltságos gyermekükkel, biztosan nem tudjuk. A történeti kutatások 540-re vezetnek, mint Gergely születési évére. A szülői otthonról is csak kevés értesülésünk van. Annyi kétségtelen, hogy Gergely már az anyatejjel szívhatta magába azt az alázatos hitet és mély vallásosságot, melynek szolgálatában egész élete állott. Hisz' szülei is később teljesen Isten szolgálatára szentelték magukat. Gordianus a szenátori tógát a szerpapi dalmatikával cserélte fel s valószínűleg ama hét szerpap egyikévé lett, akiket Evaristus pápa a vértanúk életének és szenvedésének megörökítésével bízott meg. Silvia is elhagyta kényelmes otthonát és a Szent Pál-templom mellett húzta meg magát egy kis házikóban. Ugy érezték, hogy a lemondás útja a legbiztosabb út a szép mennyországba, pedig ők oda törekedtek s oda akartak jutni. Mikor tehát elvégezték szülői kötelességüket gyermekeiknek nevelésében – Gergely többször tesz említést egy fivéről, aki Róma főbírája volt, amikor ő Szent Péter székébe emelkedett – a legszükségesebbre gondoltak: saját lelkük üdvözítésére. Nyugodtan vonulhattak vissza szent magányukba: szülői kötelességüket példásan teljesítették, mélyen vallásos nevelésükben oly útravalóval látva el gyermekeiket, melyben úgy földi boldogulásuknak, mint örök boldogságuknak biztos zálogát tudhatták. Gergely mindig nagy kegyelettel őrizte emléküket és a kolostorra átalakított ház előcsarnokában képből is megörökíttette őket, melyeket János szerpap, aki 872-ben írta meg VIII. János pápa meghagyására szentünk életrajzát, még látott s e művében le is írt. Gergely ezzel is le akarta róni nagy hálaadósságát szüleivel szemben, akikben Isten után legnagyobb jótevőit látta és tisztelte. Isten bizonyára még nagyobb jutalomban részesíté őket: befogadta a gondos szülőket országába, annak nemcsak előcsarnokába, hanem ama felsőbb s bensőbb köreibe, melyekben Pál apostol elragadtatásaiban járt. Mert ha az Úr jutalmat ígér a szeretettel nyújtott pohár vízért, mily jutalomban részesítheti azokat a szülőket, akik egy-egy gyermeküket szolgálatára szentelik? Ó, bárcsak tudatára ébrednének napjaink szülői e nagy kiváltságuknak, hogy ilyképpen – ha szabad úgy mondanunk – lekötelezhetik maguknak az örök Bírót! A XX. század családja siralmas képet nyújt. A tömérdek válópör, melyet a bíróságok alig győznek elintézni, szomorú világításban mutatja be a modern családi életet. E szomorú jelenségnek sok oka van;

de talán épp abban is kell egyet látnunk, hogy a mi családjaink nem nevelnek annyi hivatást, mint régente, – mintha Isten sem adna hát annyi áldást rájuk, mint hajdanta. Hiszen írva van: *Adjatok és adatik nektek.* (Lk 6,38) És Szent Pál tanítása szerint *a jókedvű adakozót szereti az Isten.* (2Kor 9,7)

Hogy milyen volt nevelésének menete, kik a nevelői, Gergely sehol sem említi irataiban. Abból a tényből azonban, hogy II. Jusztinián császár 573 körül őt nevezi ki Róma prefektusává, bizvást következtethetjük, hogy a gondos szülők mindent megadtak fiúknak, ami akkor úgy a jó neveléshez, mint a tudományos kiképzéshez tartozott. Gordianus szenátori rangja, valamint családjának százados hírneve ezt köteleességévé is tették; anyagi jólétében pedig ezt a neki bizonyára kedves kötelességet könnyen teljesíthette is. A jámbor szülők boldogan észlelhették, hogy fiúkat tíz talentummal áldotta meg az Úr és szent örömmel szemlélhették, mint bontogatja ez a nagyrahitott lélek arra a magasívú életpályára, melyet Isten neki szánt.

A város prefektusa a legfőbb bíró volt, kinek kezében a köz- és magánjog összes szálai futottak össze. Ha tehát a császár Gergelyt szemelte ki e legfőbb méltóságra, úgy ebből biztosan következtethetünk arra, hogy egyrészt kiváló jogi tudással rendelkezett, másrészt magánéletével köztiszteletet érdemelt ki magának. Csak feddhetetlen életű férfiú mondhatott ítéletet polgártársai fölött s viszont ezek csak akkor nyugodhattak meg ítéleteiben, ha alapos jogi tudással is rendelkezett. A törvény meg is becsülte legfőbb órét: a konzulokat megillető tiszteletet biztosította számára. Gergely is selyemtógában pompázott, melyet a családi jólét csillogó drágakövekkel hintett tele és alabárdos kísérettel járta Róma utcáit, mely előtt a többi méltóságok kísérete tisztelegve hajtotta meg a vesszős alabárdokat. Finom lelke mégis nehéznek érezte a selyemtógát. Susogása mintha állandóan a nagy felelősségről suttogott volna, mely magas állásából reááramlik. A mindennapi élet apró súrlódásai és nagy pörei egyaránt ezer változatban állították szeme elé az ember gyarlóságát és oly kicsinyesnek mutattak be minden földi nagyságot. Tisztánlátó szeme a fény és pompa csillogásában is állandóan látta a romlást s az örökkévalóság olthatatlan vágyával telt lelkét éjjel-nappal gyötörte a mulandóság gondolata. Elég volt Rómát látnia, hogy mindig jobban győződjék meg arról a nagy életbölcsestől, melyet az ókor sugalmazott bölcsője a „vanitas vanitatum”-ban foglalt össze. A lélek nem e földről és nem e földre való. Az égből szakadt ide és meg nem nyugszik, míg vissza nem térhet hazájába. Selyemnek susogása, drágaköveknek csillogása, hatalomnak és gyönyörnek mánora elkábíthatják s el is altathatják, de csak bizonyos időre; előbb-utóbb felébred mámorából s eget követel. Gergelyt ilyen mámor nem is kábította el soha. A szülői házból hozott szent örökség: alázatos hite a tiszta erkölcs magaslatain tartotta őt s nem engedte onnét lekerülni a lápokra, hol mocsarak terpeszkednek. Érett komolysága is csak sírva szemlélhette hazájának sorsát. Hej, mert Róma már nem volt a világ királynője, miként régen századokon át. A nagy hódítások elkapatták. Azt hitte, hogy légiói legyőzhetetlenek és annyi diadallal koszorúzott sasai örökéletűek. Végig gázolt az akkor ismert világon s ami szépet, értékeset csak talált, azt mind elvette a népektől s halomra hordta össze büszke Kapitóliumán. Hatalmas uralkodókat fogott be diadalszekerébe, melynek aranykerekei szinte repedeztek a gazdag préda súlya alatt. Fórumán a világ ügyeit tárgyalták s a szenátusban a világ népeinek sorsa fölött döntöttek. De azután, dúló csaták után asztalt terített s akik véres kardot forgattak, most aranyserlegekből mohón élvezték a gyöngyöző, részegítő falernumit. Az embervérben gázolok most puha párnákon heverték és nem gondoltak arra, hogy puha párnákon elpuhul az ember. Elpuhult a római katona is, az a hajdan kemény katona, kit a világhódítás százados harcai szinte acélemberré varázsoltak. A győzelmi lakoma túltengése vesztére volt. A szertelen élvezet megmérgezte lelkét s testét egyaránt. A mámor megbénította acélos izmait, az erkölcstelenség kiszárította csontjait. Üres csontokkal nem lehet győzelmes csatákat vívni! A római sasokat itt is, ott is súlyos vereségek, érzékeny veszteségek érték. A századokon át rabláncon tartott népek talpra

álltak és törni kezdték bilincseiket. Alarich győzelmeitől vérszemet kaptak a többiek is és egymásután rávetették magukat a római sasokra. Róma a pusztulás lejtőjére került s e lejtőn nem volt többé megállapodás.

Gergely a jó hazafi szomorúságával nézte e lassú, de folytonos süllyedést s lelke felsírt az ellenség kegyetlen pusztítását látva. „Mert városok elnéptelenedtek – írja ő maga ML 77. col. 316. – erődítmények feldúlattak, templomok felégetve, férfi- és nőkolostorok feldúlva, földbirtokok elhagyatva s minden műveléstől megfosztva! Pusztaság lett a föld, melyet nem lak többé ember: vadállatok foglalták el a helyeket, melyeken azelőtt embertömegek éltek.” Nem világfájdalom volt ez Gergely lelkében, nem sötét pesszimizmus, mely a kétségbeesésbe gravitál, hanem üdvös magabaszállás, a világ úgynevezett javainak szeretetéből való okos kijózanodás, mely a földről az égre, a világról az Istenre emeli fel tekintetét. A magához hívó Istennek szava volt ez ahhoz, akivel irgalmas szándékai, nagy tervei voltak a gondviselésnek. Az emberek sorsát intéző isteni kéznek érintése volt ez, mellyel más irányt jelölt Gergely nagyra hivatott lelkének. S ő meghallotta ezt a hívást, megérezte ezt az érintést, bár fájdalmasan hallgatta és fájdalmasan érezte. Mert az a hívás vihart keltett a lelkében s az az érintés mintha vaskéznek szorítása volt volna. Emberszívek földből gyúrvák és mind, kik Évától születnek, a természet ezer szálával vannak e földhöz kötve. Gergely sem képezett kivételt, hisz’ a szentek nem születnek azoknak, hanem lesznek azokká kemény küzdelem után, sok-sok áldozat árán. Róma első tisztjének szíve is sok kötelékkel volt a világhoz fűzve s a természet öbenne is ágaskodott és tiltakozott e kötelékek megszakítása ellen. A lélek ősi ellensége, a gonosz szellem is bizonyára működésbe lépett, amikor Gergely szándékairól tudomást szerzett. Az isteni kegyelemnek kemény harcot kellett vele harcolnia és soká kérdéses volt győzelme fölötte. „Soká, igen soká halasztgattam megtérésemet – írja Leander püspöknek ML 75. col. 511. – s még azután is, hogy a mennyei vágy elfogott, azt gondoltam, hogy jobb lesz a világ szolgálatában maradnom. Az örökkévalóság szeretetével eltelve beláttam ugyan, mit kelljen tennem, de a megcsontosodott szokás nem engedte, hogy ruhát cseréljek.” A könyörülő Isten azonban nem hagyta abba irgalmasságának megkezdett művét. Ravatalhoz állította Gergelyt, édesatyjának forró fiúi könnyűivel öntözött ravatalához. Ravataloknak mindig komoly az intelmük, lélekbe markoló a néma beszédük. Hogy mit mondott Gergelynek ez a neki oly drága ravatal, nem tudjuk, de győzelemre segítette a lelkében viaskodó kegyelmet. Mert Gergely, mint a gazdag hagyaték egyik örököse, egymás után hat kolostort alapít Siciliában Szent Benedek szabályát követő férfiak és nők számára. És kolostorra alakítja át a szülői házat is, hogy ahol ez életre született, ott sokan a kegyelem természetfeletti életére szülessenek újjá s ahol e világba lépett, onnét sokan az égbe emelkedjenek. De úgy érzi, nem elég, hogy vagyonát adja oda, vagyis vissza az Úrnak, akitől kapta: önmagát is odaadja egy nagy és szent elhatározásban, mellyel elhatározza, hogy kolostorba lép! Leteszi tehát a selyemtógát és Szent Benedek fiainak egyszerű ruháját ölti fel magára, hogy azt egy imával megszentelt munkás élet lemondásaival s az egész emberiségre kiható áldásaival végtelenül értékesebb tegye a drágakövekkel ékített prefektusi selyemtógánál. A hatalom magas polcáról, melyre a császári kegy emelte, lelépve, a maga alapította kolostornak egy kicsi cellájában húzza meg magát s aki eddig ezreknek ügyeit intézte, most csak a saját lelkének ügyével akar törődni. Nem akar ítélni, csak magamagának kegyelmes végítéletet biztosítani. Nem parancsol többé, hanem mint Szent Benedek alázas fia engedelmisséggel akar szolgálni. „Végre mindentől megválva, a kolostor révébe menekültem – írja Leandernek (i. h.) – és elhagyva mindent, ami a világé, pőrén megmenekültem az élet hajótörésétől.” A kegyelem teljes győzelmet aratott: eltépte az összes kötelékeket, melyek Gergelyt még a világhoz kötötték és így szabad röpülést biztosított saslelkének. A világ zajából, az élet kavargásából a kolostor csendes cellájába vezet, hogy ott a szent magányban sokat gyűjtve majdan sokat osztogathasson arról az eddiginél is magasabb polcra, amelyre őt szánta. Ez 575-ben történt.

II. A kolostorban

Szent Benedek az imádságos munkának emelt otthont az ő kolostoraiban. Biztos kikötőket nyitott a tengeren evezők számára, ahol új életet kezdenek a hajótöröttek, kiknek életsajkját összetördelte annak a tengernek rémes hullámverése, vitorláit megtépte a szenvedélyek vihara. Fellegvárakat épített kolostoraiban az erény hősei számára, akik a keresztségi ártatlanság fehér ruhájában követik a Bárányt már itt a földön, hogy azután követhessék az égben is abban a fenséges menetben, melyet Patmosz-szigetnek Istentől sugallt látnoka ecsetel a Titkos jelenések könyvében. Az isteni Mestertől tanulta mesterségét, igazakat és bűnösöket egyaránt az erénynek égbe vezető útjára állítani s őket e nehéz járatú úton mindenképpen segíteni. Szabálya felöleli s megjelöli mindazon eszközöket, melyek az égbejutásnak, ennek a legnehezebb túrának sikerét biztosítják. Hármass fogadalomnak szent kötelékével köti a lelkeket isteni Jegyesükhöz s hogy e nagy ígéretüket annál könnyebben teljesíthessék, a klauzúra vasajtájával zárja el kolostorait a világtól. Aki komolyan veszi lelkének üdvét és úgy becsüli meg hivatásának kegyelmét, amint az azt megérdemli, úgy sem a világnak, hanem kizárólag Istennek akar szolgálni. Épp azért a szabály az ő szigorú előírásaival neki nem nyűg, amely nyomja, hanem emeltyű, amely folyton emeli, felfelé segíti a lelkét. A hármass fogadalom szigorú kötelezése neki nem rablánc, amely bénít és megaláz, hanem a királyok Királya legfőbb kitüntetésének jele, a legnagyobb érdemrend aranylánca, amely állandóan azt a felemelő, azt a királyi öntudatot tartja benne ébren, hogy ő annak a dicsőséges Krisztus törzskarának tagja, aki a halált is legyőzte és kegyelmével övéit is hasonló diadalokra képesíti és segíti. A világ csak a komor falakat látja s azt hiszi, hogy éppoly komor a lelke is azoknak, kik közöttük élnek. De nagyon téved! Az életuntaknak kétségbeesett serege nem a kolostorokból kerül ki s a világfájdalom keserősége is nem a zárdákban terem. Ellenkezőleg! Itt friss, életerős és örvendező lelkek laknak, akik soha el nem fáradó munkakedvvel dolgoznak az emberi művelődés fenséges csarnokán és kifogyhatlan teremtő erővel alkották meg mindazt a szépet és értékeset, amit mi keresztény kultúra néven ismerünk. A csendes cellák százados lakói kitörülhetetlen aranybetűkkel írták be nevüket a közművelődés történetébe, igen sokan névtelenül is örök hálára kötelezték önfeláldozó munkájukkal az egész emberiséget.

E fényes nevek közt ragyog Gergelyé is. Nagyságának alapjait ő is a kolostorban rakta le. Itt sokat imádkozhatott és sokat elmélkedhetett. Itt megtalálta azt a békét, melyet Krisztus drága örökségképpen hagyott övéire. Itt a sivatag sivársága után rátalált Elim pálmáira, melyek közt annak a többletnek éltető forrásai csörgedeztek, melyet a Megváltó hozott e világnak. Úgy érezte magát, mint a választott nép, mikor a pusztában való bolyongás után megtelepedhetett a tejjel s mézzel folyó ígéretföldjén. Úgy, mintha hosszú, fárasztó út után rátalált volna az örök Betániára. Mint ujjongott a lelke, ez a békére s öröme szomjas lélek! Hogyan hálálkodott, hogy végre letelepedhetik az Úr lábaihoz, hallgatni az ő isteni tanítását! Mily boldognak érezte magát, hogy beállhat az ő tanítványainak sorába, kiknek fenséges hivatása megvalósítani az evangéliumot jártukban, keltükben, egész életükben. S Gergely jó tanítványnak bizonyult. Már belépésekor bírta azt az erényt, mely minden lelki haladásnak főfeltétele s egyúttal záloga: az *alázatosságot*. Nem apátnak jött az önalapította kolostorba, hanem egyszerű, szolgálattelvő testvérnek. Kétszer választottak apátot ott-tartózkodása alatt, de Gergely mindig el tudta magától háritani e megtiszteltetést. Nem kiszolgáltatni akart, hanem szolgálni, nem tanítani, hanem tanulni.

Ez az ő nagy alázatossága egyúttal oka, hogy kolostori életének ez éveiről oly keveset tudunk. Gergely lefödte azokat alázatosságának sűrű fátyolával. Az a kevés, amit mégis megtudtunk, mint a szerzetesi lemondás ragyogó példaképét állítja őt szemünk elé.

Elüljárójában Isten helyettesét, a szabályban Isten rendelkezését látta. Imádságos lelke állandóan vele volt egyesülve. Cellájának csendes magányában sohasem érezte magát árván; az angyalok s a szentek nagy karában tudta magát állandóan, amint arcra borulva imádják Istent és pontos készséggel teljesítik megbízásait. Gergely jól illett bele ebbe a szent karba, mert neki sem volt egyéb gondja, mint megismerni és teljesíteni Isten akaratát s állandóan hódolni szent Felsége előtt alázatos imádságban. Lelke hasonló volt a füstölőhöz: a föld felé lezárva, az ég felé nyitva s édes tömjénillatot terjesztve.

Társaiban testvéreket látott, apátjában szerető atyát, aki tapasztalt vezérként őt célhoz fogja vezetni. A közös élet neki nem volt nehéz járom, hanem egyrészt hatalmas támasz, folytonos segítség lelkének üdvözítésében, másrészt állandó alkalom örök érdemek szerzésére. *Testvéri szeretetének* melegét, mellyel kivált a legméltóságosabb Oltáriszentség imádságában töltözött, bőven árasztotta környezetére. S teljesedett az Úr szava: *Amilyen mértékkel mérték, olyannal mérnek vissza nektek.* (Mk 4,24) Gergelyt mindenki édes testvérként szerette, mindenki tisztelte mint a rendi szabály megtestesülését. Hogyne érezte volna magát tehát boldognak, mikor lelke állandóan töltözhetett szeretettel és igazsággal, azzal a két nagy értékkel, mely egyedül képes a szívet s az értelmet kielégíteni?

Gergely emellett a legszigorúbb *önmegtagadásnak* volt embere. Úgy érezte, hogy azokért az örömekért, melyekkel Isten túlon-túl elhalmozza, neki viszont áldozatokkal kell Urának kedveskednie. Hiszen Krisztus a fájdalomnak férfiúja volt és keresztutat járt a földön Betlehemtől Golgotáig. Az ő keresztje volt a legnehezebb, melyet valaha összeácsoltak. Az ő töviskoszorújába a legszúrabb töviseket fonták bele durva kezek. S ez a töviskoronás keresztthordozó azt kiáltja mindnyájunk felé: *Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg önmagát és vegye fel keresztjét mindennap és kövessen engem.* (Lk 9,23) Gergelynek finom lelke egész teljességében fogta fel e szavakat s naponként csinált magának keresztet önkéntes lemondásaiban, sokszor túlszigorú önmegtagadásaiban. Tudta, hogy a test természeténél fogva ellensége a léleknek. Mint Évának gyermeke szomorúan tapasztalta magában azokat a rossz hajlamokat, melyeket szüleink bűne szabadított rá nemünkre. Hogy tehát a test le ne nyugtázza a lelket, szigorú böjtöléssel gyengítette ösztöneit, törte meg erőszakos indulatait. Hústól teljesen tartózkodva, csupán zöldségfélével élt, amit szerető édesanyja készített számára s küldött be naponként a kolostorba. Buzgósága kétségkívül nagyobb volt, mint testi szervezetének erőssége, mely a sok böjtölés folytán annyira meggyengült, hogy övéi már életéért is aggódtak, önmegtagadási buzgóságánál azonban mégis nagyobb volt *engedelmessége* s ez megmentette őt a korai haláltól. Apátjának okossága gátat állított az ő buzgóságának. Már mint pápa írja, mily szomorúságot érzett, mikor még nagyszombaton sem böjtölhetett, holott akkor még a gyermekek is böjtölnek. (ML 77. col. 297.)

A *szegénységben* is hű követője volt isteni Mesterének. Amit Jézus a gazdag ifjúnak mondott: *Ha tőkéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van és add a szegényeknek s jöjj, kövess engem* (Mt 19,21), azt Gergely nagylelkűen teljesítette. Az apai gazdag örökségnek igen rövid ideig volt birtokosa. Az evangéliumi ifjú elszomorodott Krisztus szavait hallva, mert lelke a vagyonhoz volt kötve. Nem így Gergelyé. Ez szárnyas és magasan szárnyaló lélek volt, mely a földi javakban csak terhet látott. Hegymászók nem túrnek terhet, még ha nagy kincset képvisel is. Gergely is hegymászó volt: fel akart jutni a krisztuslátás és bírás Tábor-hegyére. Elvetett tehát magától mindent, ami őt ez útjában hátráltathatta volna. Kifosztotta magát földi javaiból, hogy égiekkel gazdagítsa magát. Hegyi lelket nevelt magában, mely az ascensio útjait járja, melyben az ascensio szentpáli éneke zsong állandóan: *Azt keressétek, ami odafönn van!* (Kol 3,1) Jól tudta, hogy Krisztusért szegénnyé lenni a legnagyobb gazdagodás, hogy amit Krisztusért elhagyunk, azt százszorosan megtaláljuk önála, mert ő mondta: *Mindaz, aki elhagyja házát, vagy atyját, vagy anyját az én nevéért, százannyit kap és az örök életet bírja.* (Mt 19,29) Mikor mindenéből kifosztva magát átlépte a

szülői háznak most már kolostori küszöbét, nyugodtan mondhatta a házat és hálót elhagyó Péterrel: *Íme, mi mindent elhagytunk és követtünk téged.* (Mt 19,27)

A sok drága kincsből, mit dicső ősök gyűjtöttek századokon át, csak egy ezüsttál maradt meg, az, amelyben édesanyja a szerény ebédet neki naponként megküldte. De ennek sem volt szabad birtokában maradnia. Egy szép napon ugyanis – így mondja el János szerpap – egy szegény ember nyitott be Gergely csendes cellájába és mint hajótörött alamizsnát kért tőle. Gergely hat ezüstpénzt adott neki. De emberünk még aznap újból beállított és ismét hat ezüstpénzt kapott tőle. Három nap múlva megint csak bekopogtatott és kérte segítségét, mert a hajótörésben mindenét elveszítette és senki sem könyörül rajta. Gergely harmadszor is akar neki hat ezüstpénzt adni, de nagy szomorúságára üresen találja tárcáját. Az ezüsttálra gondol. Nem is habozik soká, odaadja a szegény hajótöröttnak. Sokára, mikor már rég el is felejtette a szegényt s az ezüsttálat, angyal jelent meg neki és tudtára adta, hogy abban a pillanatban, mikor örökségének utolsó emlékét neki adta – mert ő volt az a szegény – Isten arra választotta ki, hogy Egyházának fejevé, Péternek utódjává legyen, akit oly szépen utánzott a szeretetben. (ML 75. col. 66–96.)

Gergelyben valóban megvoltak már akkor is mindazon erények, kiváló képességek, melyekkel Krisztus földi helytartójának bírnia kell, hogy a világegyház kormányzásának óriási feladatát Isten dicsőségére s a lelkek javára jól elvégezze. A kolostor csendjében egyre finomult és mélyült a lelke. S ezzel a finomult lélekkel Gergely megismerte Istennek nem egy, messzire kiható szándékát, az evangélium terjesztését, a még pogány népek megtérítését illetőleg. Így az angol népét is. Életrajzírója, János szerpap, így mondja el az esetet. Idegen kereskedők érkeztek Rómába s kirakták árucikkeiket a vásártéren. Az egész város ott nyüzsgött körülöttük. Gergely is megnézte őket. Őt nem az árucikkek érdekelték, hanem azok a szőkehajú fiúcskák, akiket szintén árultak a jövevények. Mily népnek a gyermekei ezek? – kérdi a kereskedőt. S amikor megtudja, hogy angolok: Mintha angyalok volnának! – úgymond, a dús szőke hajzattól körített fehér arcokra célozva. Mikor pedig királyuknak Aelle nevét hallja, prófétai szemmel a jövőbe látva mondja, hogy lesz idő, midőn Alleluját fognak ott énekelni, mert Isten ki fogja őket szabadítani a pogányság rabszolgaságából, ki fogja őket vezetni a babona sötétségéből.

Szomorúan tér vissza a kolostorba. Úgy fáj a lelkének, hogy ez a nép még tudomást sem szerezhetett a megváltásról, arról, hogy Isten Fia emberré lett, itt járt a földön s vérét ontva értünk, kifizette végtelen adósságunkat, visszaszerezte nekünk Istennek kegyét, vissza a szép mennyországba való jussunkat, melyet öszüleink bűnében mindnyájan elveszítettünk. S lelki szemei meglátják az Úr Jézust, amint mennybemenetele előtt meghagyja apostolainak: *Menjete el az egész világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek.* (Mk 16,15) Az apostolok lélekszeretetének tüze ég az ő szívében is és most fellángol egy szent elhatározásban: ő elmegy e néphez és Krisztushoz vezet! Apátja elé siet, ki meghatva hallgatja kérését, mellyel engedélyt kér apostoli útjára. Vajon megtagadhatná-e kérését? Áldásával bocsátja útra Gergelyt, akihez néhány társa is csatlakozik. Az apostolok örömevel hagyják el a kolostort, annyi lelki örömmel színhelyét. De lehet-e nagyobb öröm, mint a megváltás örömhírét vinni meg olyanoknak, kik még a halál árnyékában ülnek?

Csendes távozásuk azonban nem maradhatott titokban. Amint pedig megtudta Róma lakossága, hogy Gergely nincs többé falaik között, rögtön a pápa elé vonultak és követelvékövetelték visszahívását. I. Benedek megdöbbenve hallgatja szemrehányásukat. „Mit tettél, te apostoli ember! – mondják neki. – Te megbántottad Pétert! Te Rómának romlását okozod, mert Gergelyt elbocsátottad!” A pápa nem is ellenkezik. Gyorsfutárok sietnek az alig három nap előtt távozottak után. Gergely lélekben látja őket közeledni. Épp pihenőt tart fáradt társaival egy réten. Könyvből olvas fel nekik s íme egy sáska ugrik fel a lapra, melyről olvas. Gergely nézi, aztán megszólal: „Locusta (sáska), mintha azt mondaná: Loco sta, állj meg e

helyen! Tudjátok meg, testvéreim, hogy nem szabad tovább mennünk”. Ebben a pillanatban érték oda a pápa gyorsfutárai tajtékzó lovakon. (ML 75. col. 71.)

A pápa szava visszahozta őt Rómába. Az engedelmesség az égő áldozatnál is értékesebb, mert saját akaratunkat égetjük el benne. De az angolok megtérésének vágya tovább égett Gergely lelkében s meg is valósult, miként látni fogjuk. Az esemény azonban szépen mutatja, mily szeretettel és tisztelettel csüngött Romának lakossága már akkor Gergely személyén. A rómaiak még nem felejtették el prefektusuknak hivatalkodását. Igazságosságával és szeretetével mélyen írta bele nevét az ő szívébe. S ők tudták, hogy a kolostor nem szüntette meg ez erényeket kedvencükben, hanem még inkább növelte. Úgy érezték, hogy aki fensőbb hívásra elhagyta a bírói széket, ugyanezen hívásra még magasabb székbe fog emelkedni.

Ama szomorú napokban, melyeket akkor Róma élt, mindenki Gergelyben látta a mentőangyalt. Mert szomorú idők jártak Róma fölött. A longobárdok Alarich győzelmei óta szinte állandóan jártak Itália földjét és most is Róma falai alatt portyáztak. A külső ellenségénél nem kevésbé félelmetes volt a belső: a pestis és éhínség, amely számtalan áldozatot követelt a megrémült várostól. I. Benedek hivatásának magaslatán állva, atyai szeretettel gondoskodott övéiről. Óriási mennyiségekben gabonát szerzett be s osztatott ki az éhező lakosság között. Az egész város hét kerületre volt felosztva, élükön egy-egy főszerpappal, akik kerületük lakóinak mondhatni összes szükségleteiről gondoskodtak. A pápa jól tudta, hogy az éppen megüresedett egyik ilyen főszerpapi méltóságra Gergelynél alkalmasabb embert keresve sem találhatna. A váratlan halál megakadályozta őt e szándékának megvalósításában, de utódjának, II. Pelágiusnak első dolga volt Gergelyt szerpappá szentelni s e hivatalba beiktatni 578-ban.

Vérző szívvel hagyta el kolostorát Gergely. De aki annyira becsülte az engedelmisséget s aki annyira szeretett engedelmeskedni, nem ellenkezhetett az Egyház látható fejének akaratával. A pápa szava tehát kihozta őt a kolostor békés kikötőjéből a hullámozó tengerre, hogy mint tapasztalt hajós segítségére legyen a viharral küzdőknek. Majd ha elmúlik a vihar, visszatérhet újból a révbe, hogy még több erővel töltszék a még nehezebb hivatásra. Ez volt Istennek gondolata, kegyelmes szándéka a Szent András-kolostor alázatos lakójával; viszont Gergelynek érdeme, hogy mint engedelmes fiú odasimult az isteni kézhez, mely őt ily csodálatos, de áldozatos utakon vezette egész életén át.

III. A pápa követe (579–585)

Legszomorúbb időben foglalta el II. Pelágus (578[579]–590) Szent Péter székét. A longobárdok pusztítva járták be Itáliát és állandóan elfoglalással fenyegették Rómát, mely még nem is heverhette ki ama pusztításokat, melyeket Totila, Belisar és Narses vad hordáitól 546-tól 552-ig szenvedett. Erejüket a végelgyengülésben szenvedő római sasok nem voltak képesek megtörni, de még benső villongások sem. Pedig voltak ilyenek is s a szorongatott rómaiak bizonyára megkönnyebbülten vették tudomásul Alboinnak tragikus végét, akit felesége, Rosamunda gyilkoltatott meg 572-ben, mert nem átalotta apósának koponyáját ivóserlegül használni, sőt a királynét is kényszeríteni, hogy abból az ő egészségére igyék. S e reményük újból feléledhetett alig egy évnek elmúltával, amikor Alboin utódját, Klephet egy rabszolga agyonütötte (575). De hiába volt e reménykedésük. A királygyilkosságoknak azzal vetettek véget, hogy a hatalmat harminchat hercegük közt osztották meg, akik mind találkoztak és összeforrtak egy érzelemben: a rómaiak elleni gyűlöletben. Ugyanezzel a gyűlölettel üldözték az Egyházat is: papjait gyilkolták, templomait lerombolták és kolostorait feldúlták. A pápa sírva szerzett tudomást e szomorú pusztulásról és a császárnál keresett segítséget. Követéül Gergelyt választotta, akiben mindazokat a képességeket és tulajdonságokat egyesítve látta, melyek e különben nehéz feladat sikerének reményével tölthettek el őt.

E nagy kitüntetés új áldozatot jelentett Gergely számára: nemcsak celláját, hanem Rómát is el kellett hagynia és aki eddig a csendes kikötőben boldogan éldegélt, most egyszerre a diplomáciának örökké háborgó tengerén találta magát. A pápa választása azonban igen okos és szerencsés volt: követét megkülönböztető tisztelettel fogadták Konstantinápolyban, mert megelőzte őt nagyságának híre. Sőt Mauricius császár annyira becsülte, hogy az 585-ben született elsőszülöttjének, Teodóznak keresztatyjává is választotta. Itália felszabadítására is megtett minden tőle telhetőt. A tehetetlennek bizonyult Longinus ravennai kormányzót az erélyes Smaragdussal cserélte fel, aki elszántan küzdött az Autharis királyi jogara alatt egyesült longobárdok ellen, de kellő katonaság hiányában – hisz’ a császárt is keményen szorongatták a perzsák és avarok – a veszélyt nem bírta teljesen megszüntetni; be kellett érnie egy 585-ben három évre kötött fegyverszünettel.

E politikai sikernél azonban sokkal értékesebb volt az, melyet Gergely az igaz hit megvédésében ott elért. Eutychius, konstantinápolyi pátriárka ugyanis veszélyes tévtant hirdetett a feltámadást illetőleg, azt állítván, hogy nem húsból-vérből való testben fogunk feltámadni, hanem valami légnemű s érzékek által nem észlelhető testben. De még mielőtt másokat tévedésbe vezethetett volna, Gergely fölényes tudással megcáfolta tanítását s főleg a Szentírásból kimutatta annak tarthatatlan voltát. Eutychius soká nem akart engedni. Külön iratban védelmezte tévedését s azt a császárnak, II. Tiberiusnak is bemutatta. A hívő császár erre mindkettőjüket meghívta, hogy ő előtte tisztázzák e kérdést. Gergely itt is sorra cáfolta a pátriárkának érveit s ezt oly meggyőzően, hogy a császár Eutychius iratát elégetni rendelé. De érvelése meggyőzte ellenfelét is, ki nemsokára, 582. április 5-én bekövetkezett halála előtt bűnbánóan vallotta a test szerinti feltámadást, mert az istenfélő Jobbal megfogva kiaszott kezének bőrét, így szólott: Hiszem, hogy mindnyájan saját testünkben fogunk feltámadni. Így mondja el ezt maga Gergely Jób könyvének magyarázatában. (ML 75. col. 1077.)

Gergely a császári palotába is elvitte magával a magány s a rendi szabály szeretetét. Nem is jött Konstantinápolyba egyedül; többen elkísérték őt ide rendtársai és tisztelői közül, akikkel állandóan érintkezett. Az udvari fényből mindig ide menekült, hogy a szent szegénység szeretete soha meg ne fogyatkozzék benne. A császár előtti tisztelgések és tárgyalások után mindig itt pihent meg s üdült fel újból. Barátai körében a kolostor tiszta

levegője csapta meg a lelkét. Mintha a Tábor ormára ért volna, ahol az édes Üdvözítő kinyilatkoztatta magát nekik azon ígérete szerint: *Ahol ketten vagy hárman egybegyűlve vannak az én nevemben, ott vagyok közöttük.* (Mt 18,20) Mert ők „az ő nevében” gyűltek egybe. Itt nem politika járta, hanem lelki beszélgetés; nem földi érdekekről tárgyaltak, hanem az égi örömeiről; nem ideiglenes javakról s azoknak szűk határaitól, hanem az örök hazáról. Ez üdvös és felemelő összejöveteleknek lelke Gergely volt. Mint igazságra szomjas tanítványok vették őt körül tisztelői s kegyelettel hallgatták tanítását. Jób könyve szolgált a tanítások alapjául. Az a körülmény, hogy Gergely az udvari élet változatosságában és sokszor könnyelmű szórakozásainak közepette a komoly elmélyedésnek legkevésbé nem kedvező légkörben is tudott ily művet alkotni, egész teljességében mutatja úgy lelki nagyságát, mint szellemi képességeinek kiválóságát. Ez a lélek mindig tudott magasan szárnyalni, mindig mélyre is hatolni. Mint a gazdag forrás folyton-folyvást öntötte magából az igazság üdítő, éltető vizeit. Gergely oly fa volt az élet kertjében, mely állandóan virágzik és terem is egyúttal. Századok telepedtek le hús árnyékába és élvezték érett gyümölcseit. Számptalan ojtványt vettek róla, melyek arra alkalmas lelkeknek is hasonló termékenységet kölcsönöztek anélkül, hogy a törzs megszűnt volna másfélezer év múlva is bő gyümölcsöt teremni: Gergely írásai még most is termékenyítőleg hatnak a gondolkodó elmékre! Ő még most is tanít az Egyházban, az ő tanszéke nem ismer korhadást!

A konstantinápolyi tartózkodás tehát igen áldásosnak bizonyult úgy Gergelyre, aki a császári udvarban is kolostori erényeiben tündöklött, mint az Egyházra, melynek nemcsak tekintélyét emelte, hanem hitét is megvédte és hittanítását igen értékes művel gazdagította. Küldetése egyúttal jó előiskola volt egyrészt arra az óriási feladatra, mely a pápai méltóságban reá várt, másrészt a császári házzal kötött benső barátsága zálogul szolgált arra a jóakarató, megértő együttműködésre pápa és császár között, mely a népek haladásának és boldogságának mindenkor feltétele volt.

Valószínűleg 585-ben a pápa Lőrinc főszerpapot küldte a császári udvarba és Gergely hatévi távollét után örvendezve térhetett vissza Rómába az ő kolostorába, melynek értékes ereklyéket hozott a császárvárosból, köztük Szent András apostol karját, melyet még most is drága kincsként őriz az ő emlékének szentelt templom. Gergelynek nagy szüksége volt a kereszten meghalt apostol pártfogására, mert még sok szenvedés várt reá az életben és nagy szüksége volt az ő karjának hatalmas támogatására a pápai méltóság szédítő magasságába vezető úton.

IV. A Szent András-kolostor apátja

Nem jött idegenbe – hazajött, mikor a hét év előtt pápai parancsra elhagyott Szent András-kolostor küszöbét újból átléphette, örömmel lépte át, Istennek hálálkodva lépte azt át. Mintha a viharos tengerről besiklott volna kicsi sajkája a biztos révbe, a csendes kikötőbe, úgy érezte magát Gergely, mikor ismét elfoglalhatta kicsi celláját. Nyugodt lélekkel tért vissza, az a háborgó tenger nem tett benne kárt. Vitorlát nem tépte meg a vihar, árbocát nem törte el, még csak el sem hajlította. Gergely most is, a császári udvarban töltött évek után a régi példás szerzetes volt, lelkén a jól kiállott próbának mindennél értékesebb zománcával.

Épp jókor jött vissza. A kolostor kiváló apátja, Maximianus, aki Gergelyt Konstantinápolyba is követte volt, de nemsokára visszahivatott, hogy a kolostor élére álljon, most Syracuse püspökévé lett. A távozásával megüresedett apáti székbe a rendtagok nem ültethettek méltóbbat, mint Gergelyt. És Gergely, bármennyire vágyódott a közkatonának csendes foglalkozása után, mégis elfogadta a választást, régi meggyőzéséhez hűen, mely szerint Isten akaratát teljesíteni embernek legszentebb kötelessége s lelkének mesterműve is egyúttal. Mindent odaadott Istennek az, aki saját akaratát adja oda neki! A legértékesebb áldozat, mit ember csak felajánlhat, az, ha akaratát hozza áldozatul!

Gergely az apáti méltóságban elsősorban kötelességet és felelősséget látott. Ha eddig jó szerzetes volt, ezután példásnak kellett lennie. Úgy érezte, hogy amit rendjének nagy alapítója, Szent Benedek elképzelt és szabályaiban leírt, azt elsősorban neki, a kolostor fejének kell megvalósítania, hogy nemcsak élő szóval, hanem étellel kell a rendi szabályt hirdetni.

Az új apátban meg is voltak mindazok az erények és képességek, melyek a jó elüljáróban megkívántatnak. Mint a művész az ő legkedvesebb remekművén, úgy dolgozott Gergely az ő lelkén. Isten a végtelen tökéletesség, ember azt el nem érheti soha, de mindig utánozhatja s mindjobban, szebben és tökéletesebben alakíthatja ki magában az ő képmását. Az isteni Mester állandóan szól tanítványaihoz, szűnős-szüntelenül közli velük segítő malasztjait; aki készséggel megnyitja lelkét a kegyelem áramainak, aki hűségesen közreműködik az isteni segítséggel, annak lelke egyre szépül és gazdagodik, – szépül erényekben s gazdagodik érdemekben. Gergely ezt jól tudta. Sokat nézte a krisztusi mintaképet s türelmes kitartással vitte át egyes vonásait a saját lelkére. Minden földi kincsnél végtelenül többre becsülte Isten kegyelmét s azért állandóan tárva-nyitva tartotta lelkét ez éltető Golf-áram befogadására. Élő vessző volt a krisztusi szőlőtövön, mely egész teljességében szívta fel magába annak a többéletnek nedveit, melyet Krisztus hozott a világnak. Amily mértékben valósította meg magában Gergely a krisztusi mintaképet, éppoly mértékben vált viszont ő alattvalóinak mintaképévé. Szerzetestársai vallásos tisztelettel tekintettek fel apátjukra, mert benne a kegyelem diadalát látták nemcsak a bűn fölött, de még az emberi gyarlóságok fölött is. Bárhol látták őt, a templomban vagy az ebédlőben, imádság avagy munka közben, mások társaságában vagy ha cellájának magányában keresték fel, Gergely mindig és mindenütt a fegyelmezett ember, a hivatásának élő-haló szerzetesnek benyomását tette rájuk. E nagy tisztelethez járult a legbensőbb szeretet érzelme mindnyájuk részéről. Mert az apátjukban nemcsak elüljárójukat látták, hanem szerető atyjukat is érezték lépten-nyomon. Gergely nemcsak vallotta legfőbb parancsnak a szeretetet, hanem legtöbb gondot is fordított épp a szeretet gyakorlására, jól tudván, hogy ez Krisztus igaz tanítványainak ismertetőjele, a kereszténynek anyajegye. „Bármily jócselekedetekkel ékeskedjünk is – így ír a szeretetről Ezekiel könyvének magyarázatában (ML 76. col. 857.) – ha szeretet nélkül szűkölködünk, azok sorában rés van, melyen keresztül betörhet az ellenség, hogy minket tönkre tegyen. Ellenben igen fél tőlünk, ha igaz szeretet egyesít egymással és irigység tölti el őt

egyvetértésünk láttára. Találónan mondja azért a Szentírás: *Rettenetes, mint a táborok elrendezett serege* (Én 6,3), mert a gonosz szellemek félnek a választottak seregétől, kiket megértő szeretet egyesít velük szemben.” Gergely azt akarta, hogy az ő kolostora is ilyen rendezett sereg legyen, melyben igaz szeretet olvasztja egybe a lelkeket, forrasztja össze a szíveket. Mint szerető atya állott övéinek körében, nemhogy kiszolgáltassa magát tőlük, hanem hogy ő szolgáljon nekik; ő már most az, aminek mint Krisztus földi helytartója magát nevezte: Isten szolgáinak szolgája. A Szent András-kolostor lakói oly családot képeztek, melynek tagjai testvéri szeretetben forrtak össze egymással és gyermeki szeretettel viseltettek közös atyjuk, apátjuk iránt. A táborhegyi öröm és béke éneke zsongott itt a lelkekben: *Jó nekünk itt lennünk*. (Mt 17,4) Az a tudat, hogy egy igazságos és atyailag szerető fő örökösök fölöttük, édesen jóleső érzettel töltötte el őket állandóan.

A Szent András-kolostor apátjának szeretetét azonban nemcsak övéi élvezték; tapasztalták azt mások is, mindazok, akik csak közelébe jutottak. A vendégszeretetet, melyet Szent Benedek annyira szívükre köt fiainak, Gergely a legmesszebbmenő áldozatkészséggel gyakorolta mindazokkal szemben, akik kolostorának ajtaján kopogtattak. Nemcsak olvasta, hanem meg is szívlelte Szent Jakab apostol szavait a tevékeny, szavakkal be nem érő, hanem tettekben nyilvánuló hitről. (Jak 2,14)

Gergely azonban minden szeretete mellett tudott erélyes is lenni. Szeretetében mindig gyengéd volt, de sohasem gyenge. Ahol vétséget látott, ott nem simogatott, hanem ostorozott. Ahol gennyedést vett észre, ott nem kendőzött, hanem éles késsel a gyökeréig vágott, hogy útját állja a rothadásnak. S éles szeme hamar vette észre a bajt. Jól mondják első életírói, hogy neve előre jelezte mivoltát. Gregorius = Vigilantius: a figyelő. Jól vigyázott önmagára, – magyarázza János szerpap (Vita I. 2.) – mert amit hirdetni akart, azt előbb maga gyakorolta; és jól vigyázott a jövő idők keresztényeire is, midőn tanítja, amit maga gyakorolt. Gergely szent szigorúsággal is örködött övéi fölött és atyai szeretete keményen tudott büntetni, kivált ha a szerzetesi fogadalmak elleni vétségéről volt szó. Ő maga mond el erre nézve egy megdöbbentő esetet: „Egy Justus nevű szerzetes, aki mint orvos, az én állandó betegeskedésemben segítségemre volt, halálra vált. Ekkor megtudta az ő édes testvére, Copiosus, aki őt kiszolgált, hogy szegénységi fogadalma ellenére titokban három aranyforintot rejteget. Mikor ezt tudomásomra hozták, kimondhatatlan szomorúság fogott el és gondolkodni kezdtem, mitévő legyek a haldokló bűnének engesztelésére és az élőknek példaadására. Meghagytam tehát Pretiosusnak, a kolostor felügyelőjének, hogy Copiosus kivételével senkit se bocsásson a testvérek közül a szabály ellen vétettnek halálos ágyához, halála után pedig temessék el holttestét be nem szentelt földbe s dobják utána a három aranytallért, miközben mindnyájan azt kiáltsák: *Vesszen a te pénzed veled együtt*. (ApCsel 8,20) Így is történt. Justus bánattal és töredelemmel telve halt meg. Mikor pedig harminc nap múlt volt el halála után, a legbensőbb részvét kezdett elfogni testvérem iránt. Magamhoz hívtam tehát Pretiosust és szomorúan így szóltam hozzá: Már hosszú ideje, hogy a mi meghalt testvérünk a tisztító tűzben bűnhődik; erénygyakorlatokat kell érte végeznünk s tőlünk telhetőleg kiszabadítására közreműködnünk. Menj tehát és rendeld el, hogy harminc egymásra következő napon a megváltást hozó szentmise érte felajánltassék. Pretiosus engedelmeskedett szavamnak. Annak a napnak éjszakáján, melyen harmincadszor miséztek érte, megjelent fivérének, Copiosusnak, örömmel jelentvén, hogy immár bebocsáttatott az égi örömökbe”. (ML 77. col. 420.) E leírással Gergely egyúttal a róla elnevezett misék eredetét is adta. Még most is találkoznak hívők, kik valamely halottukért harminc egymás után következő napon mondatnak szentmisét. Az Egyház szívesen veszi az élőknek eme szeretetteljes gondoskodását a halottakról, mert élő hitükről tesz tanúságot. A szentmiseáldozat felajánlása a leghathatósabb segítség, melyet az élők drága halottaiknak nyújthatnak. Koszorúik, ha még oly illatos, színpompás virágokból fonattak is, elhervadnak és remekbe faragott síremlékeket is megemészt az idő vasfoga. Krisztus drága vére ellenben

sohasem veszít megváltó erejéből és minden katolikus oltárról naponként csorog alá a tisztítóútzben szenvedő lelkekre s enyhíti és megszünteti szenvedésüket.

Gergely apáti működéséről nem adnánk teljes képet, ha irodalmi munkásságáról megfeledeznénk. A kolostor vezetésének sokféle gondja sem merítette ki munkaerejét, a velejáró apró kellemetlenségek és nagy keserőségek, minőt Justus esete is okozott övéért aggódo lelkének, nem bénították meg munkakedvét. Amikor apáti kötelességei csak engedték, mindig könyvei közé menekült és író szerszámát forgatta. A Konstantinápolyból hozott kéziraton még volt mit simítani, kiegészíteni, tökéletesíteni, ő legalább úgy érezte. Elmélkedő lelke mindig új gondolatokat termelt, új eszméket vetett fel és ő sietett ezeket is feljegyezni, hogy minél tökéletesebbet nyújtson. Üdülésnek órái voltak ezek számára, örömmel és békével való töltözésnek ideje: az igazság kutatása örömet jelent és megtalálása békét az utána szomjazó lélek számára.

V. A pápa titkárja

Magas, felelősségteljes állásban levő emberek környezetük megválasztásában mutatják meg nemcsak irányukat, melyben haladni akarnak, hanem lelki nagyságukat is, ha nem félnek olyanokat maguk mellé állítani, akiket a közfelfogás tízalentumos férfiakként tart.

II. Pelágus pápa azzal is tett tanúságot lelki nagyságáról, hogy az apáttá megválasztott Gergelyt tette meg titkárává, ő Krisztus földi érdekeit tartotta mindenben szem előtt és nem a magáéit. Nem pályázott ünnepeletetésre, nem akart tündökölni, hanem mindenben használni. Gyengeségének és elégtelenségének alázatos tudatában segítő társakat keresett, hogy ezekkel megoszthassa a méltóságához kötött óriási munkának s az ebből folyó felelősségnek terhét. Választása Gergely apátra esett, akiben tisztán látó szeme már akkor utódját ismerhette fel s akit alapos tudása, széleskörű élettapasztalata, az állami és egyházi ügyek intézésében szerzett nagy jártassága első helyen ajánlották e kitüntető állásra. S mind e kiválóságait még értékesebbé tette az ő életszentsége, melyről egész Rómának tisztelete tett tanúságot. Pelágus jól tudta mindezt s nem is csalódott választásában.

Abban a nehéz harcban, melyben már elődje, Vigilius pápa (540–555) éveken át állott, Pelágus hatalmas támaszt nyert Gergelyben. A történelem ezt „a három fejezet fölötti vita” címén tárgyalja, melyet Askidas, a kappadóciai Caesarea érseke idézett elő 544-ben. „A három fejezet” néven értjük Teodor, a ciliciai Mopsuestia püspökének, továbbá Teodorét, a szíriai Cyrus püspökének iratait, végre Ibas, később Edessa püspökének levelét Marishoz, a perzsa Hardaschir püspökéhez, melyekben ezek a 431-ben tartott efezusi általános zsinaton kárhoztatott Nestorius tévtanait vallották, aki Jézus Krisztusban két különálló személyt gondolván, tulajdonképpen tagadta az ő istenségét. A kalcedoni általános zsinat 451-ben Teodorétet és Ibast, miután tévelyüket visszavonták, visszafogadta a hívek közösségébe, említést sem téve a már 428-ban meghalt mopsuestiai Teodorról. A zsinatnak e hallgatását a monofiziták, akik Nestoriussal szöges ellentétben azt vallották, hogy Jézus Krisztusban csak egy természet volt, arra magyarázták, hogy a zsinat ezzel Nestorius tévtanát jóváhagyta. I. Jusztinián császár szomorúan látta az újabb szakadást s azon volt, hogy a szakadárokat visszaterelje az Egyházba. Ekkor történt, hogy Askidas azt tanácsolta a császárnak, Ítélje el „a három fejezetet” s vége lesz minden békétlenségnek. A császár elfogadta e tanácsot és 544-ben külön iratban kárhoztatta a három fejezetet. Eljárását azonban sokan hibáztatták és maga Vigilius pápa is elítélte, mivel holtak fölött az Egyház nem szokott volt ítéletet mondani, de még inkább azért, mivel e császári iratban a kalcedoni zsinat tekintélyének megsértését látta. A baj még csak nagyobbodott, midőn a pápa a császár hívására a gótok által elfoglalt Rómát elhagyva, Konstantinápolyba ment (547. január 25.) s ott a császár befolyása alatt négy hónap múlva – fennen hangoztatva ugyan a kalcedoni zsinat határozatainak sérthetlenségét – maga is elítélte a három fejezetet. A pápa ez új állásfoglalása nagy hullámzást idézett elő a lelkek világában, melynek még az 553-ban tartott II. konstantinápolyi zsinat sem bírta véget vetni. Afrikának, Galliának és Istriának számos püspöke ugyanis felmondta a Vigiliussal való egyességet. (Hefele: Conciliengeschichte. II. 775.)

Ily szomorú viszonyok közt lépett örökébe 555-ben I. Pelágus pápa, kinek minden gondja oda irányult, hogy az elváltakat visszaterelje, ami részben sikerült is neki. Aquileia érsekei azonban, Illés s ennek utóda, Severus a hozzájuk tartozó püspökökkel nem akartak megbékülni. Pelágus két hatalmas szózatot intézett hozzájuk, melyeknek szerzője Gergely volt. A szakadás fölötti fájdalom hatja át e levelek minden sorát. A jó pásztor szól az eltévedt nyájhoz, visszaédesgetve őket a közös akolba, melytől elszakadtak. S amikor a szeretet gyengéd szava hatástalannak bizonyul, Krisztus földi helytartójának feddő szava hangzik fel

azzal a tekintéllyel és súllyal, melyet neki magas állása kölcsönöz. „Bevallom – írja – fájdalomteltjesen ámulok a saját bölcsességtekben való vakmerő bizakodás fölött. Sírva kell a prófétával felkiáltanom: Gyógyítottuk Babilont és nem gyógyult meg! Én, amennyire tölem tellett, a szeretet tüzet gyújtottam meg, a ti feleletetekben még csak szikráját sem látom a szeretetnek. Az oroszlán ordítózza jár körül, keresvén, akit elnyeljen és ti az aklon kívül vagytok. Nem csupán gyümölcstelen szőlővesszőket látok bennetek, hanem vesszőket, melyek letörték a töről. Íme, mindenütt pusztulás, rémes vízözön készül a világot elnyelni és ti menekültök a bárkától!” (Wolfsgruber 48.)

A pápa óhaja, hogy bárcsak megérhetné visszatérésüket, nem teljesedett. Sőt utóda, a levelek írója, Gergely sem láthatta meg a szakadás végét. Csak 607-ben kezd enyhülni a feszültség a makacs Severusnak halálával, míg végre 700 körül a maradék szakadók is visszatérnek az Egyház kebelébe. (Hefe II. 899.)

VI. Szent Péter székében (590. szeptember 3.)

Nagy szomorúsághoz, melyet Pelágius a szakadás miatt érzett, 589-ben újabb járult, midőn a sorscsapások egész sora zúdult Rómára, sőt egész Itáliára. Amit a longobárdok rabló hadjáratai még meghagytak, azt most egy még kegyetlenebb ellenség tette rémes pusztítással tönkre, az árvíz. Felső-Itáliát már októberben árasztotta el valóságos vízözön, „minő Noé ideje óta nem volt a földön”. Rómában pedig novemberben tört ki medréből a Tiberis és valóságos tengerré alakította át az örök várost. A heves ár sok embert s állatot sodort magával, sok templomot s házat döntött romba. Az egész város egy hangosan síró tábor volt. Pedig jött még egy harmadik ellenség, előfutárainál is kegyetlenebb ellenség, a pestis, mely százával szedte áldozatait s egész családokat irtott ki kínos szenvedéssel. Áldozatai közt volt Pelágius pápa is. 590. február 8-án szállt el sokat szenvedett lelke a megpróbáltatások siralomházából oda, ahol nincsen többé jaj és nincsen baj, mert az előbbiek elmúltak. Az így elárvult hívek egy szívvel s egy lélekkel Gergelyt választották meg utódjának. Oly természetesnek tartották ezt, hogy nem is gondoltak másra. Csak egy ember volt, aki nem így gondolkodott és ez – Gergely volt! Megválasztásának híre mint a villámcsapás érintette lelkét. Hiszen azért vált meg a város kormányzásától, hogy a kolostor csendjében egyedül Istennek és a tudománynak élhessen s így örök üdvösségét biztosítsa. S most a világegyház kormányzására szólítják fel őt! Átadta egy város kormányát másnak, hogy osztatlanul lelkének élhessen és most Péter hajójának kormányrúdját akarják kezébe adni! Nehezen és csak a szent engedelmesség iránti tiszteletből fogadta el az apáti pásztorbotot, mely őt egy kis kolostor élére állította és most Szent Péter pásztorbotját akarják kezébe adni s őt Krisztus Egyházának, ennek az egész világra kiterjedő óriási családnak fejévé tenni! Gergely lelke szinte összetör e gondolatra. Nem, ezt nem vállalhatja és nem is fogja vállalni! Leül és levelet ír Mauriciusnak, a császárnak, kérve és kényszerítve őt, ne hagyja jóvá e választást s ne engedje, hogy őt ilyen hatalomba s méltóságba emeljék. De a város prefektusa nem engedte ezt a levelet kijelölt útvárra s így a császár meg sem hallhatta Gergely alázatos tiltakozását. Hiába is tiltakozott volna. A császár is jól ismerte Gergelynek úgy érdemeit, mint kiválóságait, melyek őt e felmagasztalásra szinte előre rendelték.

Hogy Gergely lelkében mi ment végbe e napokban, nem tudjuk, mert nem árulta el. De az oltár előtti imádás csendes óráiban lassan megváltozott gondolkodása. Talán ő is látta, miként a városból távozni akaró Péter az isteni Mestert, amint nehéz keresztjével, halálos sápadtsággal szentséges arcán és szeretetteljes szemrehányással áldott szemeiben elébe lép és kérdésre: Quo vadis? neki is mondja: Megyek újból megfeszített nyíráimért, mert te – úgy látom – nem akarsz értem szenvedni! Gergelynek sem kellett hosszas biztatás. Neki a kereszt kívánatos volt s reábeszített a legnagyobb kitüntetés. Amikor annyi ellenség ütött a nyájra s megfosztotta azt pásztorától, hogyan nézhetné ő tétlenül kínos vergődését? Az árvák feléje nyújtják reszkető kezüket, ellökhetné-e azt magától? Mint mentő angyalra tekintenek mindnyájan reá, tőle várva segítséget az általános ínségben és ő meg tudná tagadni segítségét csak azért, mert méltatlannak érzi magát Krisztus földi helytartójának lenni? Az okosság végre is győzedelmeskedik az alázatosságon és Gergely elfogadja a választást. Szerzetesi szegénységben, de páratlan lelki gazdagsággal lép Szent Péter örökébe azzal a férfias elhatározással, hogy minden testi és lelki erejét Krisztus nyájának boldogítására fogja fordítani.

Első ténykedése is erről tesz tanúságot. 500. augusztus 29-én Szent Sabina templomában megrázó beszédet intéz a megrémült rómaiakhoz. Beszéde, mint a hatalmas ár, mindenkit magával ragad. Komoly szózat, mely kemény feddéssel illeti a szószéke körül szorongó tömeget és mégis felemelő, melengető, biztató, mert atyailag vigasztaló és szeretettől lángoló

minden szava. „Istennek büntetései, szeretett testvéreim! – kezdi beszédét Gergely – melyektől félnünk kellett, még mielőtt reánk szakadtak, most annál inkább töltsenek el rettegéssel, miután utolértek minket. De ennek az ínségnek az a hivatása, hogy utat mutasson a megtérésre s a büntetésnek, melyet elszenvedünk, hogy meglágyítsa szívünknek keménységét, miként a prófétánál olvassuk: *Íme, lelkiünkig hatott a fegyver.* (Jer 4,10) Igen, az egész népet sújtja az isteni haragnak kardja és egyik a másik után hull el hirtelen halállal. És nemcsak a lakosság nagy részét ragadja el a halál. Nem! Mindnyájan egyetemben sírba dőlnek: üresek a házak, a szülők temetik gyermekeiket és örököseik megelőzik őket a halálban. Tartsunk hát bűnbánatot mind kivétel nélkül és sirassuk bűneinket, mert még van idő sírásra. Állítsuk lelki szemeink elé minden vétségünket és siránkozva büntessük meg magunkat mindenért, amit gonoszul elkövettünk. Emeljük fel az Úrhoz, miként a próféta mondja, szívünket kezünkkel együtt, vagyis fokozzuk imánk buzgóságát jócselekedetek érdemével. Ám rettegésünkben bizalmat önt belénk az, aki a próféta által azt kiáltja felénk: *Nem akarom az istentelen halálát, hanem hogy megtérjen az ő útjáról és éljen.* (Ez 33,11) Senki se essék azért kétségbe bűneinek nagysága miatt, mert Ninive szörnyű bűneit is megsemmisítette három napi bűnbánat és a megtért lator még halálos órájában nyerte el az örök élet jutalmát. Térjünk meg tehát lelkünkben s akkor biztosak lehetünk, hogy megnyerjük, amit kérünk. Amikor az isteni büntetés kardja lebeg fölöttünk, meg ne szűnjünk Istent sírva kérni.” (Joan. Vita I. 41.) A pápa ezután nagy kéréskörmenetre hívja fel híveit. Hét csoportra osztja a város lakosságát, mindegyiknek külön templomot jelölve meg, ahol összegyűljenek. Az elsőt a világi papság alkotta, a másodikat a szerzetesek, a harmadikat a szerzetesnők, a negyediket a gyermekek, az ötödiket a férfiak, a hatodikat az özvegyek s a hetediket a férjes asszonyok. Mind e karok imádkozva és bűnbánati zsoltárokat énekelve vonulnak végig a városon s végre a Szent Szűz nagy templomában találkoznak.

A pápa szava hatott. Mint termékenyítő eső hullott a lelkekbe és addig kemény, sziklás lelkeket is meglágyított. A megjelölt napon mind ott voltak, ahová őket a főpásztor parancsa rendelte. És megindultak ezek a síró, imádkozó tömegek. Hét felől özönlöttek az említett főtemplom felé. Soha ilyen látványban nem volt része Rómának! Látott fényes diadalmeneteket, melyekben győztes vezérek vonultak fel végeláthatatlan díszmenetben az ujjongó lakosság örömmámoros sorfalai között aranyos diadalszekéren, melyet a leigázott népek legjobbjai húztak szégyenpírban, bosszúra vágyó gyűlöletben égve. Látott Bacchus és Venus tiszteletére undok tivornyákat falai közt lefolyni, melyeken a legaljasabb ösztönök, a legvadabb szenvedélyek ültek szemtelen orgiákat. Látott vallásos ünnepeket is, mikor a császár, mint pontifex maximus aranyserlegből öntött tüzes bort áldozatul az aranyos oltárra, vagy az áldozati állatok hekatombáit égették el. De még ezeken a vallásos ünnepélyeken is mily kevéssé ünnepelt a vallásos lélek! Csupa külsőség, mely nem ért el a lélekig. Ünnepek, melyeket a szokás parancsolt, de nem éltetett sem bűnbánat, sem áhítat. Ó, mily más képet nyújt most Róma! Az a valamikor gögös Róma mily alázatos lett most! Az a sokszor diadalmámborban ujjongó város mily szívettépő jajveszékélésben olvad most egy síró táborral! Az a hajdan fényes város, mely a világ minden részéből összehordott kincsekkel ékesítette magát, most szőrzsákba öltözött, most siralomházzá lett! Mind sírnak most és nemcsak drága halottaikat siratják, hanem bűneiket is, melyekkel az istenbüntetést magukra zúdították. Mind könyörögnek most, Isten végtelen irgalmának könyörögnek, hogy fordítsa el tőlük igazságos haragjának bosszuló nyilait. Velük van a pápa is. Ő maga viszi a hagyomány szerint Szent Lukácstól festett Mária-képet. Együtt sír és együtt könyörög népével: *Kyrie eleison!* De velük tart – az öldöklő angyal is. Egyetlen óra alatt nyolcvan estek össze holtan a mozgó menetben! Mintha temetőben vezetne útjuk, mintha sírok között járnának. De mennek és nem szűnnek meg irgalomért kiáltani az ég felé. vajon Krisztus megfeledkezett volna irgalmas ígéretéről: *Bizony, bizony mondom nektek: Ha valamit kértek az Atyától az én nevemben, megadja nektek?* (Jn 16,23) ... A pápa épp a Tiberis hídjára ért. Mintha egy láthatatlan kéz

lefogta volna: megáll. Reszkető kézzel tartja a régi Mária-képet. De most nem azt nézi. Szeme Hadrián óriási síremléke fölé szegződött: angyalt lát, Mihály főangyalt látja. Úgy látja, hogy lángpallosát a hüvelybe rejti. És angyalok énekét hallja. A Regina coeli laetare örömeiket éneklük s a pápa örömkönnyesen, lelkendezve énekel utánuk: Ora pro nobis, sancta Dei Genitrix, Halleluja! A tömeg is megállt és a pápa örömeinek véget vetett az ő bánatos szomorúságának. Volt okuk örvendezni: az öldöklés angyala elszállt a városukból. Távozásra készítette ez a síró, bűnbánó sereg, élén Krisztus földi helytartójával, Gergely pápával. A szabadulást jelző főangyal óriási szobra felkerült Hadrián síremlékére és megváltoztatta nevét: azóta Angyalvárnak hívják. Némaságában is fennen hirdeti a bűnbánó imádságnak s imádkozó bűnbánatnak Isten trónjáig ható erejét.

Elmúlt a nagy megpróbáltatás, de nem múlt el az aggodalom és szomorúság Gergely lelkéből: a pápai méltóság ólomsúlyként nehezedett erre az alázatos lélekre. Most, hogy megszűnt a közinség, a szeretett nyájnak halálos veszedelme, egész teljességében kezdé újból érezni a világ első méltóságával s legnagyobb hatalmával járó felelősségnek súlyát és neki ez a súlyos teher elviselhetetlennek tűnt fel. A rómaiak valamiképp tudomást szereztek Gergely lelki állapotáról s tartva attól, hogy elhagyja őket, nagy gonddal őrizték a város kapuit. De Gergely kifogott rajtuk: kereskedőkkel viteti ki magát áruik közt gondosan elrejtve. A csel sikerült, de az észrevétlen eltűnés, mit vele elérni akart, még sem sikerült. A hívek, amint tudomást szereztek eltűnéséről, azonnal keresésére indultak. Akik pedig otthon maradtak, imával és böjttel ostromolták az eget, hozná vissza körükbe azt, akit édesatyjukként szerettek és tiszteltek mindnyájan. S az ég meghallgatta könyörgésüket. A harmadik napra boruló éjnek sötétségébe egy fénysáv villan bele az égből, megmutatva a keresőknek Gergely rejtekét. (Joan. Vita I. 44.) Az az égi fény Gergelynek is félreismerhetetlenül világította meg Isten szent akaratát s most már habozás nélkül, minden kislelkűséget félretéve megy a régi szokáshoz híven az apostolfejedelem dicsőséges sírjához s teszi le ott minden áldozatra kész lélekkel a hitvallást. 590. szeptember 3-án, egy vasárnapon szenteltetik fel püspökké, hogy e hatalmával másokat is vasárnapi lelkekké neveljen és kenjen fel papi és püspöki szentelésekben.

VII. A nagy pápa (590–604)

A hívek egyhangú választása Gergelyt dicsőséges férfiak sorába állította, mely tündöklő fényávként fut végig előtte hat századnak nagyrészt vérrel megírt történetén: a pápáknak Péterig érő sorába. De Gergely még e dicsők közt is annyira kiválik, hogy Klio különös tiszteletének jeléül a „nagy” díszjelzővel tüntette őt ki. Gergely meg is érdemelte e kitüntetést. A VI. és VII. század mezsgyéjén állva, arról a magas polcról, melyen állott, sастekintetével áttekintette a múltat és beletekintett a jövőbe; amit ott értékeset meglátott, azt erős kézzel átmentette ide s lecsendesítve a múltnak veszedelmes hullámverését, a békés haladás nyugodt vizeire kormányozta hajóját, az Egyházat.

A népvándorlás lényegesen megváltoztatta a vén Európa térképét. Új népek jöttek, fiatal népek, az újjáalakítás és új alkotások ambíciójával telt népek, lelkükben kevés tisztelettel az erkölcsükben megrokkant népek iránt. Élesre fent karddal törtek maguknak utat a végső erőfeszítéssel felágaskodó nemzeteken, országokon át, hogy azután megtelepedve a kadból ekét csináljanak, a harcot békés munkával cseréljék fel s az idők viharában összeomlott társadalmak romjain új országot, új hazát és új életet teremtsenek.

E nagy időkben az isteni gondviselés nagy pápát állított az Egyház élére, hogy nagy szellemével üdvösen irányítsa a megújulás sokszor vesztes folyamatát, életszentségével messzire világító toronyként álljon az élet tengerében s a népeket átölelő szeretetével Krisztushoz édesgesse, az ő Egyházába vezesse mindnyájukat.

1. Otthona

Gergely síró lélekkel, mondhatni vérző szívvel hagyta el kolostorát s foglalta el új otthonát. Az ismeretlenség mély völgyében szeretett volna maradni, s íme, az isteni gondviselés a hegy ormára állította őt, ahol állandóan éles szelek járnak. Észrevétlenségben akart Istennek szolgálni és most az egész világ szeme rajta! Meghatóan panaszkodik e napokban írt leveleiben a nagy veszteségről, mely őt felmagasztaltatásában érte. Alig egy hónappal püspökké szenteltetése után így ír Theoctistának, a császár nővérének: „Elvesztettem békém örömét s bár külsőleg felemeltnek látszom, bensőmben mégis megroppantam. Azért jajgatok, mint olyan, aki messzire elűzetett az ő Urának szívéből... Ha nem is félek magamért, de reszketek azokért, akik gondjaimra bízottak”. (Ep. I. 5.) Ugyanez a bánatos hang csendül ki abból a körlevélből, melyet 591. február havában intézett a pátriárkákhöz. „Ha megfontolom, – írja e levelében (I. 25.) – hogy érdem nélkül s lelkem mélyéből ellenkezve kényszerítettem a főpásztori hivatás terhét viselni, borongó szomorúság fog el és elszomorodott szívem csak áthatatlan sötétséget lát. Nagyon félek, hogy a reám bízott hívő nép, melynek bűneit eddig irgalommal tűrte az Úr, most tönkre fog menni, mivel most az én adósságom is reá nehezedik. De ha el is nyomom magamban tőlem telhetőleg ezt a félelmet s felkészülök papi munkámra, mégis megijedek az óriási feladat láttára, mely osztályrészemmé vált.” „Tudjátok meg – írja Narses patríciusnak (Ep. I. 6.) – hogy annyira levert a szomorúság, hogy beszélni is alig bírok, mert a fájdalom sötétsége borul lelkem szemére. Amit csak látok, mind szomorú; amit örvendetesnek tartanak, panaszkodásra készíti szívemet. *Ne híjatok engem Noéminak (azaz szépnek), hanem nevezetek Marának (azaz keserűnek)* (Rút 1,20), mert keserűséggel vagyok telve.”

A kolostori boldogság elvesztése miatti fájdalmát azzal iparkodott mérsékelni, hogy új otthonában is folytatta, amennyire csak tehette, a kolostori életet. Sőt palotáját is kolostorrá tette, mert a különféle hivatalok vezetését papokra és szerzetesekre bízta, melyeket addig világiak láttak el. Talán Ambrusnak és Ágostonnak példája lebegett szeme előtt, ha nem is

kötelezte környezetét oly szabály szerinti, mondhatnám szerzetesi életre, mint Hippo püspöke tette. De szabály itt is volt és Gergely pápa úgy állott palotájában papjainak körében, mint a Szent András-kolostor apátja övéinek körében. Együtt imádkozott és együtt dolgozott velük. Ők látták a pápának önmehtagadásos, munkás életét és iparkodtak mesterüket utánozni. Viszont Gergely segítő társakat tudott bennük nagy munkájában és ellenőröket lelki gyakorlataiban, hogy a lanyhaság vagy hűtlenség soha erőt ne vegyen rajta. Bár fölöttük állt és atyjuk volt, mégis szívesen fogadott minden figyelmeztetést, mert alázatossága élénk emlékezetében tartotta emberi gyengeségeit és mélyen belevéste lelkébe a meggyőződést, hogy jobb és értékesebb az igazságos feddés, mint a mindig önző hízelgés. „Készségesen fogadom, – írja (Ep. II. 52.) – ha bárki fedd, csiszol és csak azt tartom jóbarátomnak, kinek nyelve rásegít arra, hogy kiirtsam lelkemből a foltokat, mielőtt a szigorú Bíró megjelenik.” A pápa palotája ilyképpen a krisztusi erények főiskolájává, a tiszta, erényes és mindenekre áldásos életnek fellegvárává lett. Akik lakták, mind a tökéletesség Tábor-hegyére törekedtek fel, hogy Krisztus boldogító társaságát élvezzék, aki maga a végtelen tökéletesség s a folytonos tökéletesedés evangéliumát hirdette. Oly családot képeztek, melynek tagjait igaz, áldozatos szeretet kötötte össze egymással. Bár kolostori szegénységben éltek – Gergely puritán lelke nem tűrt semmi fényt és semmi kényelmet – mégis boldogok voltak, mert mindinkább felszabadultak a földi javak és örömök igéző hatása alól s mindjobban meggyőződtek, hogy csak szellemi kincsek és csak lelki örömök képesek igazán kielégíteni.

2. Krisztus földi helytartója

A kolostorból jött, de teljes tudatával annak, hogy hova jött. Levetette Szent Benedek ruháját s magára öltötte az Egyház fejének aranyos palástját, hogy aki eddig egy kis társaságnak parancsolt, most az egész világegyházhoz szóljon s adjon ki milliókat kötelező parancsokat. Kicsi nyáját őrzött eddig rendjének szabálya szerint; most Krisztus óriási nyájának áll élére, kezében ugyanazzal a hatalommal, melyet az isteni Alapító Péternek adott át, midőn azt mondotta: *Neked adom a mennyország kulcsait és bármit megkötsz a földön, meg lesz kötve mennyekben is, és bármit feloldasz a földön, fel lesz oldva mennyekben is.* (Mt 16,19) Igen, Gergely tudta, hogy most ő az a szikla, melyen a pokol kapui nem vehetnek erőt soha. Tudja, hogy most ő általa fog Péter szólni, amiként 62 elődje által szólt, hogy most ő neki tartozik mindenki engedelmeskedni, aki Krisztus tanítványa, az ő Egyházának tagja akar lenni. Minden testnek csak egy feje van s ha több feje van, akkor az szörnyszülött s mint ilyen, életképtelen. Krisztus misztikus testének, a hívek óriási családjának, a látható Egyháznak is csak egy feje van s ez most Gergely. A pápának elsősége, a primátus mint sarkalatos meggyőződés verődik ki Gergely minden intézkedésében. Nemcsak a hívek fölött állónak tudja magát, hanem azoknak pásztorai fölött is, mert Krisztus nemcsak a bárányokat, hanem a juhokat is alárendelte Péternek (Jn 21,15), nemcsak a híveket, hanem a püspököket is. Azért állandó ellenőrzést gyakorol fölöttük. Ha valamely város vagy egyházmegye elárul, Gergely rendeli el az új püspök megválasztását. Szabadon választanak, a pápa nem befolyásolja e jogukat; sohasem erőszakolta bizonyos egyének, akármily kiváló s neki kedves papoknak megválasztását. 593-ban Milánóban kell püspököt választani. A közhangulat Constancius szerpapot emlegeti, aki Gergelynek igen kedves embere, hisz' együtt dolgozott vele Konstantinápolyban. A pápa ezt örömmel vehette tudomásul, de abban a levélben, melyet ez alkalomból a milánói papsághoz intézett, mégis így ír: „Miután régi elhatározásom folytán az az elvem, soha senkiért nem lépni sorompóba, hogy püspökké válasszák, azért imáimmal kísérlek a választáshoz, kérve a jó Istent, hogy oly püspököt adjon nektek, akinek lelkéből alázatosság és igazságosság, szigorúság és gyengédség sugározzék, aki az élet útját nemcsak szóval, hanem saját életével is meg tudja nektek mutatni”. (Ep. III. 29.) Csak ha arra méltatlant akartak a püspöki székbe ültetni, emelte fel tiltakozó szavát, mert úgy volt

meggyőződve, hogy a püspök neveli a híveket; amilyen tehát a püspök, olyanok a hívek is. Önzetlen, mindenben csak Isten dicsőségét kereső, egyedül hivatásának élő püspök jó legelőre vezeti a nyáját és megvédi azt a farkasok ellen, ha kell, még saját életével is. Az ilyen nem ismeri a kényelmet, nem fél semmi áldozattól, nem sokall semmi munkát. Szentpáli tűz ég benne s ez nem engedi őt pihenni, Gergely ilyen püspököket akart a híveknek adni. Azért a választásokat mindig csak sok imádkozás és komoly megfontolás után hagyta jóvá. Meghatóak azok a levelei, melyeket az új püspökökhöz intézett. A Krisztus nyájáért aggódó főpásztor szólal meg bennük, a gyermekeit szerető atyának okos buzdítása, bölcs irányítása, lelki és testi javukat akaró jóindulata csendül ki minden szavukból.

Gergely nemcsak beiktatta a püspököket hivatalukba, hanem azután is figyelemmel kísérte működésüket. Püspöki joghatóságot adott volt nekik a megerősítéssel, de e joghatóságuk, miként eredetében, úgy megnyilatkozásaiban is, neki van alárendelve. A püspökök időről-időre beszámolnak neki működésükről. Számolva az emberi gyarlósággal, ellenőriztetni is őket helytartói által, miként Galliában és Illyriában, avagy a primások által, miként Afrikában tette. Itáliában és Siciliában bizalmas emberei végzik az ellenőrzésnek fontos feladatát. Nem az emberek iránti bizalmatlanság, hanem az ügy iránti szeretet s az érte való felelősség érzete hívta életbe és éllette ez ellenőrzést. A tapasztalat mutatja, hogy okos ellenőrzés nélkül a legüdvösebb intézmények sem termik azt a gyümölcsöt, melyet teremniök kellene; csak tengődnek és idő előtt tönkre is mennek. Akik lelkes meggyőződéssel állnak valamely eszme szolgálatában, csak örülnek az ellenőrzésnek; nem békót látnak benne, hanem emeltyűt, nem a feddéstől félnek, hanem az elismerésnek örülnek, melyre becsületes munkával magukat érdemesekké tenni iparkodnak. Akik az ellenőrzésben nyugót s az ellenőrből ellenséget látnak, önmaguk tesznek tanúságot felületességükről és lelkiismeretlenségükről kötelességeik teljesítésében.

Gergely ilyenképpen mindig jól volt értesülve az Egyház állapotáról, az ügyek folyásáról. „Mint valami százszemű Árgus, hordozta körül főpapi gondosságának tekintetét az egész földkerekségen”, írja János szerpap róla. (Vita II. 55.) S amint tudott jutalmazni elismeréssel, úgy tudott büntetni is feddésével. Kiváló püspököket a pallium megküldésével tüntetett ki. Ellenben ha kötelességmulasztásról vagy visszaélésről értesült, komoly intelemben részesíté az illetőt s mint jószágos atya jobb belátásra iparkodott őt hozni. Ha azonban ez az atyai intelem hatástalan maradt, Gergely szigorúbb rendszabályoktól sem riadt vissza. Mikor a fondorlatos Maximus a császár oltalma alatt Gergely előzetes tiltakozása ellen mégis Salona püspökévé szentelteti magát, a pápa keményen lesújt rá és azokra, akik őt felszentelték. „Minthogy az oly magas és fenséges püspöki méltóságot példátlan módon meggyaláztad, – írja a pápa (Ep. IV. 20.) – azért megparancsoljuk, hogy addig, míg akár a császár, akár követünk értesítéséből meg nem tudjuk, hogy nem erőszak, hanem jogos rendelkezés folytán szenteltetted fel, sem te, sem azok, akik felszenteltek, ne merjete bármily papi ténykedést végezni. Ha pedig ezen tilalmunk ellen cselekedni merészkednétek, Isten és Szent Péter nevében kizárlak benneteket az Egyházból.” Gergely az ő pásztorbotjával míg jó legelőre tereli a nyáját, keményen lesújt a ragadozó farkasokra, hogy ne tehessenek kárt a nyájban.

Különben tiszteli a püspökök joghatóságát s ha kell, meg is védi azt minden erőszak ellen. „Amint saját jogainkat védjük, – írja (Ep. II. 47.) – éppúgy fenntartjuk másokéit is.” Mikor Januariust, Malaga püspökét a szomszéd püspökök minden kánoni ok nélkül megfosztják püspökségétől s helyébe mást állítanak, Gergely megbízottja igazságot szolgáltat neki a pápa nevében. Az önkényesen eljáró püspököket egy időre kolostorba küldi bűnbánatot tartani, az általuk felszentelt új püspököt pedig nemcsak megfosztja a jogtalanul szerzett püspökségtől, hanem a püspöki hatalom gyakorlásától is eltiltja, „hogy elveszítse, amit jogtalanul szerzett és soha vissza ne térjen abba a hivatalba, melyet méltatlanul töltött be eddig is”. (Ep. XIII. 45.) Az igazságtalanul elűzött Januariust végre visszahelyezi püspöki székébe és jogaiba. – Viszont elfogad és végérvényesen elintézi fellebbezéseket úgy az egyes püspökök ítéletei,

mint helyi zsinatok határozatai ellen. Mikor János püspök Hadrián püspököt igazságtalanul megfosztja püspökségétől, a pápa e jogtalan intézkedést semmisnek nyilvánítja s János püspököt harminc napra az oltártól eltiltja, „hogy a legnagyobb bánattal és sírással nagy vétségednek bocsánatát a mindenható Istentől kiesdjed. Nevezett Hadrián testvérünket pedig, akit te, miként kifejtettük, minden kánoni alap nélkül elítéltél, Krisztus nevében a maga helyére visszatérni rendeljük”. (Ep. III. 6.) Szereti, ha a püspökök zsinatokat tartanak, „de bármit is határozzanak ezeken, az csakis az apostoli szék hozzájárulása és megerősítése folytán bír kötelező erővel”. (Ep. IX. 68.) Midőn Dominicus, Afrika prímása felterjeszti az elnöklésével tartott kartagói zsinat határozatait, a pápa megdicséri buzgóságát, de nem hagyja jóvá azt a határozatot, mely szerint rangjuktól és vagyonuktól fosztandók meg azok, akik elhanyagolják az eretnek donatisták felkutatását. (Ep. V. 5.) Róma püspöke nemcsak püspök, hanem egyúttal pápa is. Ő nemcsak Róma városának főpapja, hanem egyúttal feje az Egyháznak. Minden joghatóság tőle ered, aki annak teljességét elődjeinek elsejében, Péterben magától Krisztustól kapta. Az egyes püspököknek is van, mint apostolutódoknak sajátos joghatóságuk, de nem függetlenül a pápától; a pápa bízza meg őket az Egyház bizonyos részének – város, egyházmegye – kormányzásával. S ezt a fenséges, a maga nemében páratlanul álló szervezetet nem Gergely gondolta ki vagy hozta létre és nem is 63 elődje a pápai trónon, ezt maga Jézus Krisztus adta az ő Egyháznak, amikor Pétert ünnepélyesen földi helytartójává tette. Az isteni Mester nagy gondolatát elértették az apostolok: Péterben fejüket látják, akinek ők is engedelmeskednek. Nem egyéni kiválóságaiért, hisz ő is csak egyszerű halász volt, nem személyi érdemeiért ismerik el annak, hisz’ Péter megtagadta az Urat a szenvedés éjszakáján, hanem azért, mert Krisztus ezt így rendelte. Már ők is gyakorolják, amit 2000 év óta az Egyháznak minden gyermeke gyakorol: engedelmeskednek Péternek, mint az Egyház látható fejének. Péternek ezen elsőségéről Pál is tud, az a Pál, aki nem állott Krisztus apostolai között, amikor Pétert fejükké tette, aki nem emberektől, hanem közvetlen isteni kinyilatkoztatásból tanulta az evangéliumot (Gal 1,12), mert Arábiából visszatérve Damaszkusba, első útja Péterhez vezet. Jézus Krisztus őt apostolává tette, tehát Péterhez kell mennie, mert Péter az apostolok fejedelme! Így oktatta őt ki az az isteni kinyilatkoztatás. S ugyanez a meggyőződés él az első hívekben is, ugyanez nyilatkozik meg az első századokban is. Gergely mint szent klenódiumot veszi át a múlttól e hitbeli meggyőződést s miként láttuk, a kolostorból magával hozott minden alázatossága mellett is mindenkor érvényt szerzett neki. Mindkettőt, alázatosságát és erélyességét teljes nagyságában mutatja be a konstantinápolyi pátriárkával szemben tanúsított magatartása és eljárása.

Nagy Konstantin önérzetes gondolata, hogy Isten mindent a császárnak vetett alá s így mindenkinek neki vannak alárendelve (Euseb. Vita Const. IV. 48.), tovább élt utódaiban is. Ebbe a felfogásba természetesen nem illett bele az egész Egyház s annak minden egyes tagja, tehát a császár fölött is álló pápa. Innét a bizánci császárok állandó törekvése a pápai tekintélyt lehetőleg kisebbiteni a császárnak javára. Ezt a törekvést árulta el már I. Jusztinián császár ama követelésével, hogy a pápaválasztások okmányai mindig küldessenek el Konstantinápolyba megerősítés végett s a római egyház e császári megerősítésért bizonyos díjat tartozzék fizetni. (Wolfsgruber 115.) Már a 381-ben tartott konstantinápolyi zsinat III. kánonja a császárváros mindenkori püspökét az összes pátriárkák elé helyezi, úgyhogy a római pápa után a konstantinápolyi pátriárka következett. (Hefele: Conciliengesch. II. 17., 31.) A pápa ugyan nem erősítette meg ezt a határozatot, de a közfelfogásban mégis tovább élt és újból meg is nyilatkozott 451-ben a kalcedoni zsinaton. Hiába tiltakozott ellene Leó pápa, hiába mutatott reá az igazságtalanságra, mely ez intézkedéssel az apostoli eredettel dicsekvő jeruzsálemi, antiochiai és alexandriai pátriárkákat éri: a császárváros nem akart többé lemondani arról a megtisztelő előnyről, melyet nem történeti múltjának, hanem egyedül a császár kegyének köszönhetett. (Hefele II. 510., 533.)

Ez a csökönyösség a legbántóbban épp Gergely uralkodása alatt nyilatkozott meg, mikor Konstantinápoly püspöke, IV. János, az 588-ban ugyanott tartott zsinaton az „általános pátriárka” névvel lépett fel, az a valamikor példás életű s önmegtagadású János, aki oly alázatos volt, hogy mikor a fennebb (24. l.) említett Euty chius meghalt s őt, „a böjtölőt” választották meg Konstantinápoly püspökévé, magát a püspöki névre is méltatlannak mondá s elmenekülni akart, hogy e felmagasztaltatást elkerülje. Voltak ugyan, akik ezen az új címen nem is ütköztek meg. A címkórság ama napjaiban, mikor a legnevetségesebb címekkel tisztelték meg egymást az emberek – hiszen a császárt „a mindenség urának”, sőt egyenesen istenségnek mondták – sokan az általános pátriárkában is csak új címet láttak minden jogi tartalom és kihatás nélkül. De nem így fogták fel e címet Rómában. Pelágus is tudatában volt annak, hogy ő nem csupán Róma városának püspöke, mint volt Szent Péter is, hanem mint ilyen egyúttal Péternek, mint apostolfejedelemnek is utódja, tehát a szó teljes értelmében általános pátriárkája az egész Egyháznak. Épp azért egész teljességében megsemmisítette e zsinat határozatait s midőn János ezt nem vette tudomásul, megtiltotta követének János miséin megjeleni. (Ep. V. 43.)

Gergely fenntartotta elődjének ezen intézkedését, mert ő sem akarhatta a végleges szakítást s amikor Mauricius császár neki szemrehányást tett, hogy követét nem engedi János miséin megjeleni, Gergely minden illetékes helyen felemelte szavát és minden rendelkezésére álló módon tiltakozott oly cím felvétele ellen, mely a római szék elsőségét kérdésessé tehetné. Így az 595-ben Rómában tartott zsinaton, azután a császárhoz s a császárnéhoz írt leveleiben. Megható, mily szeretettel és alázatossággal ír magának János püspöknek is, aki kétségenkívül a legnagyobb bűnös volt e kérdésben. Mikor neszét vette annak idején, – így ír a pápa 595. január 1-én (Ep. V. 18.) – hogy őt akarják püspökké választani, elmenekült a városból, „mert méltatlannak mondtad magad a püspöki névre és most annyira jutottunk, hogy testvéreid megvetésével egyedül akarsz püspöknek címeztetni. Mivel a sebhez kíméletes kézzel kell nyúlni, mielőtt felvágóknak, azért kérlek és könyörgök neked minden gyengédséggel, amelyre csak képes vagyok: állj ellen a hízelgőknek, kik ezzel a nem igaz névvel neveznek s ne engedd, hogy ily kevély címmel illessenek. Valóban könnyes szemmel mondom s a legmélyebb lelki fájdalommal bűneimnek tulajdonítom, hogy nem engeded magad az alázatosságra visszavezettetni, bár azért vagy püspök, hogy másokat alázatosságra nevelj”. A pápa ezután kifejti, mennyire megbontja az Egyház békéjét e cím felvételével, mely nem is származhatik mástól, mint a kevélység atyjától, hisz’ még az apostolok és szent püspökök sem merték azt felvenni. Rámutat Krisztus végtelen alázatosságára. „Isten egyszülött Fia felvette a mi gyarlóságunk alakját, a láthatatlan nemcsak láthatóvá lett, hanem megvettetésben jelent meg, gúnyt és csúfságot tűrt el, hogy ő, az alázatos Isten megtanítsa az embert alázatosnak lenni. Mit fogunk tehát az ítéletben mondani, mi püspökök, akik Megváltónk alázatossága révén magasztaltattunk fel s mégis az ősellenség kevélységét utánozzuk? Isten egészen a porig alázza meg magát s a porból való ember nem habozik ellene támadni! Hogyan fogsz te, kedves testvér, a jövőre ítélet szigorú vizsgálatában megjeleni, aki nem csupán atyának, hanem általános atyának akarsz neveztetni a világon? Követeim által egyszer-kétszer alázatos szavakkal iparkodtam az egész Egyház elleni vétségedet megfeddeni, most azonban személyesen írok neked. Aminek alázatosságban kellett történnie, abból semmit sem mulasztottam el. Ha azonban megveted feddésemet, nem marad más hátra, mint hogy az Egyházhhoz forduljak.” (Mt 17,3)

Komolyak és méltóságteljesek a császárhoz írt szavai is. „Hogyan fogunk számadást adni arról, hogy a népet, melynek méltatlan vezetői vagyunk, még saját bűneink terhével is nyomjuk? Hogy példánkkal lerontjuk, amit nyelvünkkel hirdetünk? Sanyargatjuk csontjainkat böjtöléssel, de a szívünk telve van göggel. A test koldusrongyokba takarózik, de a szívnek kevélysége felülmúlja még a bíbort is. Az istenfélő császár béke után áhítozik. Teljesen egyetértek ebben. De mivel e kérdésben nem az én ügyemről, hanem Istenéről van szó, mivel

ez nemcsak nekem, hanem az egész Egyháznak válik szomorúságára, minthogy szent törvények, tiszteletreméltó zsinatok, sőt magának a mi Urunk Jézus Krisztusnak rendelkezései sértetnek meg ily kevély és nagyzó cím kitalálásával, – azért vágja fel az istenfélő császár a sebet a kellő helyen és fékezze meg az ellenkező beteget császári hatalmának szűk bilincseivel. Íme minden a barbárok kénye-kedvének van kitéve Európában; városok hevernek romokban, erődítmények lerontva, tartományok elnéptelénítve, nincs többé, ki a földet művelje, a bálványok szolgálai naponként áhítóznak és nem hiába a hívőknek vérére, – és mégis akadnak papok, kik hiú címeket szereznek maguknak és új, haszontalan elnevezésekkel dicsekszenek, holott hamuba kellene temetkezniök. Talán a saját érdekemet védem-e e kérdésben? Talán személyes sérelemért bosszulom meg magamat? Ez a mindenható Istennek és az egész Egyháznak ügye! Tudvalevőleg a konstantinápolyi egyháznak sok püspöke esett már a tévely örvényébe s nemcsak hitt tévesen, hanem tévtan szerzője is volt. Innét jött Nestorius, innét Macedonius. Ha tehát valaki ebben az egyházban azt a címet tulajdonítja el magának s ezáltal az összes hívők fejévé teszi magát, akkor az egész Egyház – ami elképzelhetlen – tévútra jutott, ha az úgynevezett általános püspök a hitben elesett. Íme mindnyájan botránkozunk! Térjen tehát vissza a régi rendhez e botrány okozója és megszűnik minden torzsalkodás. Mert én szolgálja vagyok az összes püspököknek, amennyiben püspöki életet élnek. De ha valamelyik hiú nagyravágyásból a mindenható Isten s az atyák előírásai ellen emeli fel nyakát, úgy bízom a Mindenhatóban, hogy az én nyakamat még kardcsapásokkal sem fogja az illető magának alávetni!” (Ep. V. 20.)

De hasztalan volt Gergelynek minden könyörgése, minden fenyegetése. A kevélység megkeményíti a lelket s kemény lelkekről a szeretet balzsama is nyomtalanul pereg alá. János püspök makacosságát bizonyára magának Mauriciusnak biztatása táplálta. Kiáltó szegénységben halt meg 595. szeptember 2-án, de a bitorolt címről nem mondott le. Az utódjául megválasztott Cyriacus sem, bár a pápa szeretettel figyelmeztette, hogy „csak akkor fogunk püspököknek elismerni, ha a hiú címeket feladod és szent alázatossággal foglalod el állásodat”. (Ep. VII. 4.) Mikor azonban ismételt felszólítás eredménytelen volt, Gergely újból megtiltotta követének Cyriacus miséin megjeleni. (Ep. VII. 34.) S midőn Anastasius, az antiochiai pátriárka neki ezért szemrehányást tesz, Gergely ezt is szelíd oktatásban részesíti. (Ep. VII. 27.) Alexandria pátriárkája, Eulogius, ellenben határozottan Gergely mellé állt. Az a levél, melyet ez alkalomból Gergely neki írt, egész nagyságában mutatja a pápa alázatosságát. „Nem címekkel szeretnék kitűnni, – írja a pápa – hanem erényekkel. Az én tisztelem az egész Egyháznak tisztelete. Akkor vagyok igazán megtisztelve, ha senkitől sem tagadtatik meg az őt megillető tisztelet. El tehát oly szavakkal, melyek a hiúságot táplálják s a szeretetet megsértik!” (Ep. VIII. 30.)

Bár az éveken át húzódo küzdelem hiábavalónak bizonyult, győztes mégis Gergely lett az ő Krisztusi alázatosságával, midőn a konstantinápolyi püspök hiúságával és felfuvalkodottságával szemben servus servorum Dei, az Isten szolgálai szolgájának mondotta magát s e szép címet drága örökségképpen hagyta utódaira is, akik azt most is használják.

3. A hitegység megvédője

Meghatóak és mély jelentőségűek ama szavak, melyeket az édes Üdvözítő intéz Péterhez: *Simon, Simon, íme a sátán kikért benneteket, hogy megrostáljon, mint a búzát. Én azonban imádkoztam érted, hogy a te hited meg ne fogyatkozzék*”. (Lk 22,31)

Nagy kincs a hit, a krisztusi hit! E nélkül ember nem tetszhetik Istennek. (Zsid 11,6) Ez az örök üdvösség alapja és főfeltétele. Aki nem hisz Jézus Krisztusban, nem üdvözülhet. Ő Istennek Fia, a Szentháromság második isteni Személye. Az ő tanítása tehát nem pusztán emberi bölcsesség, hanem örök, isteni igazság. Senki sem vetheti azt meg büntetlenül, mert hirdetője az a szuverén úr, kinek mindenek alá vannak vetve. Senki sem juthat az Atyához,

hacsak nem a Fiú által, aki végtelen szeretetétől indítva hagyta el az eget s jött le a földre, melyet a bűn siralomvölgyé változtatott, hogy megmutassa nekünk az égbe vezető utat s az ő keserves kínszenvedésével és kinteljes halálával vissza is szerezze az éghez való jussunkat, melyet összüleink bűne által mindnyájan elveszítettünk, akik csak tőlük származunk. Saját erőnkől soha vissza nem szerezhettük volna az elveszett mennyországot, még önfeláldozások hekatombáival sem, mert mint véges lények sohasem nyújthattunk volna végtelen értékű elégtételt, aminőt a bűn engesztelése természeténél fogva megkövetel. Jézus Krisztus az ő végtelen irgalmában pótolta a mi elégtelenségünket, kifizette végtelen adósságunkat s újból megnyitotta mindnyájunk számára a mennyországot. Ebben áll a megváltás. Sok-e, ha e végtelen értékű ajándék fejében alázatos meghódolást követel tőlünk a hitben? Sok-e, ha szent parancsainak, úgy a Sinain, mint az ő Egyháza által adott parancsainak hűséges betartását követeli tőlünk? Ő mindent megtett arra nézve, hogy az örök boldogságot elnyerhessük. Rajtunk a sor szintén mindent megtenni, hogy az ítéletben arra méltóknak találtsunk. A megváltottságot nekünk kell megváltássá tennünk. Ennek pedig első és legfőbb kelléke a hit. Ezt maga Krisztus Urunk mondja. Szinte keményen hangzik az ő kegyes ajkairól: *Aki nem hisz, elkárhozik.* (Mk 16,16)

De ha ily nagy fontossággal bír a hit, ha ennyire függ tőle a mi örök boldogságunk, csoda-e, ha az Úr Jézus külön imádkozott Péter hitéért? Hiszen Péter a hívőknek atyja, az Egyház feje. Péterre bízta az Úr ennek az üdvözítő hitnek sértetlen megőrzését és elterjesztését az egész világon. Péternek tehát különösen erősnek kell a hitben lennie. Azért imádkozott érte így az édes Üdvözítő. S ő jól imádkozott! Kétezer év története tesz erről tanúságot. Mert az emberi gyarlóság feltolakodott Péter székébe is. A bűn árja Péter szikláját is mosta – hisz az élet tengerében áll – és piszkos hullámai fel-felcsaptak az e sziklán álló kig is. Abban a dicsőséges sorban, melyben eddig 260 pápa áll, eddig 87-et a szentek, illetve boldogok dicsfénye övez, de voltak olyanok is, akik méltatlanul viselték a tiarát s egy időre el is homályosították annak fényét. A tiara viselője is ember s az emberi vonások némelyiken nagyon bántóan verődtek ki. De csodálatos! Bármennyire tévedtek is néhányan mint emberek, hit dolgában soha egyetlenegy sem ingott meg! Még az annyiszor emlegetett VI. Sándornak bulláriumai is kifogástalan! Krisztus érte is imádkozott, mikor Péterért imádkozott, hogy hite meg ne fogyatkozzék.

Gergely az alázatos hívőnek mélységes kegyeletével, a hittudósnak tiszteletet parancsoló felkészültségével s a pápának legfőbb tekintélyével örködött a krisztusi hit fölött. Szükség volt ez örökösre: az igazságnak mindig voltak és lesznek ellenségei. A betlehemi Kisded életére törő Heródes csak az első a Krisztust üldözők végeláthatatlan légiójában, mely mint valami óriási kígyó végigtekerődzik a keresztény éra húsz századán. Amint a Megváltó földi útjait ellenkezés és ellentmondás jelzi, úgy az ő Egyházának is az ellenségek sűrű sorfalai közt kell golgotaútját járnia. A vérfürdőt készítő cészárok dicstelenül letűntek a történelem színpadáról. De nem haltak ki bennük Krisztusnak és az ő Egyházának különféle ellenségei. Mert voltak olyanok is, akik nem acélfegyverrel, hanem az ész fegyverével támadták az evangéliumi igazságot. Ezek az eretnekek fekete serege, melynek élén a farizeusok és írástudók állanak és azok, akik az Úr kafarnaumi beszédére, melyben oly világosan beszélt a legméltóságosabb Oltáriszentségről, mint az ő valóságos testéről és vérééről, fejesóválva azt mondák: *Hogyan adhatja ez nekünk az ő testét eledelül?* (Jn 6,53) Fekete sereg, mert a tévely elsötétülés a lélekben s a gyűlölet, mely az eretnekeket az Egyház iránt eltölti, a pokol sötétsége. Ők is a Szentírásra hivatkoznak s abból iparkodnak igazukat bizonyítani. De őket nem a Szentlélek tanítja. Ezt Krisztus csakis Egyházának ígérte, az eretnekek pedig elszakadtak az Egyháztól, el abban a pillanatban, mikor mást állítanak, mint amit mi a Credóban vallunk. És csakis apostolainak *nyitotta meg elméjüket, hogy megértsék az írásokat.* (Lk 24,45) és nem az összes hívekét. Krisztus hierarchiát adott az ő Egyházának, mert csakis az apostoloknak adta át az igehirdetés s a szentségek kiszolgáltatásának hatalmát és nem a

hívek összességének. *És ugyan ő rendelt némelyeket apostolokká, némelyeket pedig prófétákká, másokat viszont evangélistákká, ismét másokat pásztorokká és tanítókká.* (Ef 4,11) S az Egyház 2000 éves története bizonyítja is, hogy akiket nem a Szentlélek hívott és küldött, hanem akik maguk tolazkodtak fel tanítóknak, a legvégzetesebb tévelyekbe estek és sodorták azokat is, kik rájuk hallgattak.

Gergely idejében is voltak tévtanítók és téves tanítások. Ilyen volt Photinusnak, a pannoniai Sirmium püspökének tévtanítása Istenről, mellyel a Szentháromságot tagadta. E tévelyt zsinatok ismételten elítélték és szerzőjét Konstancius császár, megfosztva püspökségétől, számkivetésbe küldte, ahol 366 körül meghalt. Tévtanítása azonban túlélte őt és még Gergely idejében is itt-ott felütötte fejét, kivált Dalmáciában. A pápa ezt nem hagyhatta szó nélkül. Egy levélben különös gondjába ajánlja őket Maximusnak, Salona püspökének. Azon legyen, hogy visszatérjenek az Egyházba s ha kívánják, ő maga is szívesen kioktatja őket az igazságról, jöjjenek csak bátran hozzá Rómába. (Ep. X. 36.) Mikor pedig arról értesül, hogy vannak Tesszalónikában olyanok, kik a kalcedoni egyetemes zsinat határozatait nem hajlandók elfogadni, Gergely szemrehányást tesz Eusebius érseknek, hogy hogyan tűrheti ezt? Az okos pásztor elválasztja a nyájtól a beteg juhokat, nehogy a nyavalya tovább terjedjen. Aki nem vágja ki a gennyedést, vétkes mulasztást követ el. (Ep. X. 42.)

Hogy mennyire szíven viselte Gergely a hitegységet s mily szigorú tudott ő, a különben oly gyengéd ember e pontban lenni, szépen mutatja az a levél, melyet Teodelindához, a longobárdok királynéjához intézett, midőn értésére esett, hogy a királyné is ingadozik hitében s azzal a néhány püspökkel látszik tartani, akik Konstanciusnak, a milánói püspöknek bejelentették különválásukat tőle, mivel ő is elítélte a „három fejezetet”, melyről fennebb [\(33. l.\)](#) szóltunk. „Minél jobban szeretünk téged, – írja a pápa (Ep. IV. 4.) – annál inkább sajnáljuk, hogy tudatlan és dőre emberekre hallgatsz. Ha valaki a kalcedoni zsinat hite ellen akar beszélni, akár gondolkodni merészkedik, azt mi kiközösítjük. Azon légy tehát, hogy sohase szakadj el a katolikus Egyházzal való közösségtől, nehogy könnyeid és sok jócselekedeted hiábavalók legyenek, igaz hit nélkül szűkölködvén.” Pedig a királyné volt egyetlen szószólója a győzelmes Agilulfnál, kinek hordái nem egyszer fenyegették végpusztulással magát Rómát is. De semmi sem állott oly távol Gergelytől, mint királyi kegyeket elfeladással megszerezni. Az ő szeme mindig Istenre volt irányítva, azért nem befolyásolhatta őt soha emberi tekintet. Mikor Agilulf a milánóiak által egyhangúlag püspökké választott Deusdedit ellenében mást kíván a püspöki székbe ültetni, Gergely óvást emel ez ellen és megerősítvén Deusdedit megválasztását, ünnepélyesen kijelenti, hogy sohasem tenne püspökké olyant, akit nem a katolikusok, hanem a longobárdok választottak volna meg arra. A nagy pápa valóban tiszteletet parancsoló következetességgel valósította meg egész uralkodása alatt a Sabinianus diakónushoz intézett levelében hangoztatott elvét, hogy kész inkább meghalni, mint bármiben is Szent Péter örökéhez hűtlenné válni. (Ep. IV. 47.)

Szent Ágoston életé-ben ecseteltük a donatisták elleni százados harcot. (107. l.) Ez az eretnokség még Gergely idejében is mételyezte az afrikai egyházakat és fittyet hányva a császári tilalmaknak, sok keserűséget okozott a hithű papoknak és püspököknek. Gergely fel is emelte szavát ez erőszakoskodások ellen és komoly szavakkal inti a császár helytartóját, hogy a császári rendeleteknek, az eretnekek elleni szigorú törvényeknek érvényt szerezzen. Mulasztásával saját magának jóhírét rongja, de Isten előtti felelősségét is súlyosbítja, aki az elveszett lelkeket tőle fogja számon kérni. (Ep. IV. 34.) S amikor szomorúan kell tapasztalnia, hogy figyelmeztetése hiábavaló volt, magához a császárhoz fordul s nyíltan feltárva a helyzetet, kéri őt, hogy e köteleltségmulasztásokat büntesse meg kellően s vessen véget a lelkeket fenyegető veszélynek, akkor bizvást számíthat reá, hogy az örökkévalóságba való bevonulása diadalmenet lesz. (Ep. VI. 65.) De a püspökökhöz is van szava, fájdalmas, szemrehányó, feddő, buzdító szava. Hiszen a farkas már nem is éjjel, hanem világos nappal

támadja meg a nyáját s mi tétlenül nézzük vérengzését. Miféle jutalomra számíthatunk az Úrnál, ha nemcsak nem szaporítjuk az ő nyáját, hanem pusztulását is ölbe tett kézzel szemléljük? (Ep. II. 48.) Azért felszólítja őket, hogy zsinatban összegyülekezve tanácskozzanak a szükséges teendőkről s minden erejükkel állják útját a további romlásnak, mert „jobb megakadályozni, hogy valaki meg ne sérüljön, mint miután megsebesítettett, azon tanakodni, hogy hogyan gyógyítható meg”. (Ep. IV. 35.)

Bármennyire szíven viselte azonban a gondos főpásztor a nyájnak biztonságát, bármennyire résen állt, hogy a farkasok egyet is el ne ragadjanak juhai közül, még sem feledkezett meg soha az ellenséget is átkaroló szeretetről, mely mindig ismertetőjele, anyajegye volt Krisztus igaz tanítványainak. Bármint szerette volna, hogy mindenki Krisztushoz térjen s az egész világ az Egyház Credóját vallja, még sem volt soha erőszakos sem a pogányok és zsidók megtérítésében, sem az eretnekek és szakadárok visszatérítésében. A hitben a léleknek kell meghódolnia Isten előtt, különben nem érdemszerző. Mikor arról értesül, hogy Terracina püspöke megfosztotta a zsidókat zsinagógájuktól, rögtön utasítja őt azt nekik visszaadni, „mert azokat, akik ellentétben vannak a keresztény vallással, szelídséggel és szívjósággal kell a hit egységére vezetni”. (Ep. I. 35.) János szerpap azt írja róla, hogy mindig szeretettel hívogatta a szakadárokat, készen nyilatkozván kifogásaikra felelni, nehézségeiket eloszlatni s ünnepélyesen biztosítván őket, hogy a hozzá való utazásukban nem lesz semmi bántódásuk (Vita IV. 37.), „mert minden kérdésben, de kivált az Istenre vonatkozóban, inkább belátással akarjuk az embereket megnyerni, mintsem erőszakkal kényszeríteni”. (Ep. IV. 43.) Nagy fájdalmat okozott főpásztori szívének a fennebb [\(34. 1.\)](#) említett szakadás a „három fejezet” miatt Istriában, mégis szeretettel hívja meg Pétert és Providentius szakadár püspököket, hogy őszinte megbeszélésben őket az igazság megismerésére vezesse. Bízik az isteni kegyelemben, hogy felvilágosításával minden ellenkezésüket le fogja fegyverezni, minden nehézségüket meg fogja oldani. „Biztosítlak pedig, hogy igaz szeretettel foglak fogadni és vendégül látni és ígérem, hogy sem ti, sem mások, kik ez ügyben hozzám jönni akarnak, nem fogtok bármi kellemetlenséget szenvedni.” (Ep. V. 51.)

Arról ismerik meg majd mindnyájan, – mondotta Krisztus – hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymáshoz szeretettel lesztok. (Jn 13,35) Gergely jó tanítványnak bizonyult, mert csordultig telítette lelkét a krisztusi szeretettel. Azért sugárzott ki minden tekintetéből, azért csendült ki minden szavából.

4. A tiszta erkölcs őre

Amily nagy gondja volt Gergelynek a hitre, éppoly gondot fordított az erkölcsre is. Akik a keresztség szentségében Isten gyermekeivé, az ő Egyházának tagjaivá lettek, a krisztusi hit szerint berendezett életre is kötelezték magukat. Fehér ruhába öltöztek keresztségük ünnepén s az Egyház azt akarta, hogy a lelkük mindig is fehérbe legyen öltözve, a megszentelő malasztnak liliomos ruhájába. Azt akarta, hogy bár azt a fehér gyolcsruhát egy hét múlva – fehérvasárnapon – leteszik, még se szűnjenek meg soha fehérben járni, a tiszta, erényes élet útjait járni. A keresztényeknek életükkel kellett a bűntől és romlástól való megváltást hirdetniök. Nekik tiszta erkölcsökkel meg kellett mutatniok a pogány világnak a krisztusi tan felsőbbiségét minden emberi bölcsélet fölött, mert ki tudja emelni az embert az erkölcstelenség mocsaraiból, meg tudja őt szabadítani a különféle szenvedélyek megalázó rabláncaitól s fel tudja őt vezetni a romlás zsombékaiból a krisztuslátás és bírás Táborhegyére. Mindez azonban csak úgy volt lehetséges, ha intenzív lelki életet éltek. Mert az erény – miként neve is mutatja – erőt jelent és tételez is fel, erőt, mely le tudja gyűrni a lélek hármasságát. Ezt az erőt csak azokból a forrásokból lehet meríteni, melyeket Krisztus nyitott meg a szentségekben.

Gergely a felelősség tudatával állt őrt e források mellett, hogy azokat senki meg ne mételje s hogy minél többen meríthessenek belőlük. Szent szigorral örködött a papság erkölcsi fölött, hisz' rájuk van bízva az evangélium és a szentségház, az igazság hirdetése s a szentségek kiszolgáltatása. A pápa csak arra méltókat akart a szentélyben látni s azért ismételten felemelte szavát a simonia ellen. Körülbelül harminc levelet írt e tárgyban az Egyház minden részébe. A lelki hatalmat nem lehet pénzen megvenni. Nem vásári portéka az, hanem Isten nagy ajándéka, mely csak azoké lehet, akiknek azt az Úr szánta. Jaj annak, aki megfelelő lelkiület nélkül tolakszik az Úr szentélyébe! Jaj annak, aki csak fényes állást, jövedelmező hivatalt keres a papságban, aki csak a papi ruhát akarja viselni, mert nagy előnyöket biztosít neki, de nem akarja a Krisztus szerinti új embert magára öltetni, *ki Isten szerint van alkotva igazságban és valódi szentségben.* (Ef 4,24) Simon varázslónak (ApCsel 8,18) azonban – sajnos – soká akadtak követői. Akadtak Gergely idejében is. A pápát ez a legnagyobb szomorúsággal töltötte el. Fel is használt minden rendelkezésére álló eszközt e bűnös visszaélés megszüntetésére. Bárhol ütötte fel fejét ez a hidra, Gergely rögtön lecsapott reá. Sajnos, azt megölnie nem sikerült. Még hetedik névutóda, kit a történelem szintén nagyjai közt tisztelt, négyszáz év múlva is viaskodott vele.

Gergely nemcsak a szentélyben nézte a papságot, hanem otthonában is. Abból a meggyőződésből indulva ki, hogy „rossz papok a nép romlásának okozói” (Ep. XI. 69.), mindent elkövetett, hogy ellenkezőleg csupa áldására legyenek azoknak, kiknek vezetésével megbízottak. Azt akarta, hogy mindegyikük tőle telhetően megvalósítsa a nemzetek apostolának életprogramját, mindenkinek mindenévé lenni. De ezt csak olyanok tehetik, akik – miként Szent Pál – teljesen lemondtak a világról és még a házasságnak különben szent kötelékeivel sincsenek többé hozzá kötve. Valóban a papi nőtlenség egyenesen követelménye az ideálisan felfogott papi hivatásnak. *Aki nőtlen,* – írja a nagy apostol (1Kor 7,32) – *annak arra van gondja, ami az Úrén, hogyan tessék Istennek. Aki pedig megnősült, arról gondoskodik, ami a világnak, hogyan tessék nevének és meg van osztva.* Az emberiség legnagyobb jótévköi a meg nem osztott lelkűek táborából kerültek ki. A keresztény kultúra égbenyúló dómján legtöbbször nőtlenek építettek. A tudomány, irodalom és művészet terén a legkiválóbb nevek viselői nőtlenek voltak. A meg nem osztott lélek külön munkát tud végezni, mint a megosztott és fogékonyabb is Isten nagy gondolatainak befogadására, valamiképpen közelebb áll az Istenhez. Krisztus a családi tűzhelyről hívja meg apostolait, mert sem a pogányság, sem a zsidóság nem termelt liliomokat. Nem teszi parancssá, hiszen a család is az ő alapítása s az emberiség fennmaradása az ő szándéka; de boldogoknak mondja a tiszta szívűeket, mert meglátják az Istent. Mind szereti őket, de szentséges Szívén csak a szűzi tanítványt, Szent Jánost engedi megpihenni. Az Egyház követte isteni Alapítójának eljárását: a családból toborozta papjait, de kezdettől fogva azzal a törekvéssel, hogy olyanokat neveljen idővel, akik megértve Krisztus fenséges szándékait, teljes megtartóztatásban szolgáljanak neki a szentélyben. Hiszen a mózesi törvény is megtartóztatást követelt Lévi fiaitól a templomi szolgálat idejére. Az anima naturaliter christiana mindig úgy érezte, hogy Isten szolgálatára alkalmasabb és méltóbb a szent tisztaságban tündöklő, mint az akármily szép gyermekáldással dicsekvő férfiú. Ez a meggyőződés idővel törvényt csinált a szokásból, így már 305-ben az elvirai zsinaton a nyugati és 314-ben az ancyrai zsinaton a keleti egyházra vonatkozóan.

Gergely ennek a hagyományos törekvésnek lelkes apostola volt. Leveleiben ismételten visszatér e fontos kérdésre és mindenképpen érvényt akar szerezni azoknak a határozatoknak, melyeket az Egyház e kérdésben már addig is hozott volt. „Jónak látom ezennel az összes püspököknek meghagyni, – írja szicíliai ügyvivőjének – hogy senkit ne merjenek alszerpappá szentelni, csak ha megígérte, hogy önmegtartóztatóan fog élni. Senki se bocsáttassék az oltár szolgálatára, ha szentelés előtt nem bizonyult tiszta életűnek.” (Ep. I. 44.) Jól tudva, mily fontos a lelkipásztorkodásban a jó hírnév, ismételten szívükre köti a püspököknek, hogy

szigorúan örködjének papságuk magánélete fölött. Rajta legyenek, hogy állásuknak mindenben becsületet szerezzenek, papi hivatásukat soha be ne szennyezzék. (Ep. IV. 5.) Ha megfélekedésekről értesült, nem késett a feddésével s ha kellett, a büntetéssel sem. (Ep. V. 3. 4.)

Ugyanezzel az atyai szigorral örködött Gergely a hívek erkölcei fölött is. Amint ő nem szűnt meg a püspököket és papokat ellenőrizni, úgy megkívánta, hogy ezek viszont éber őrei legyenek a gondjaikra bízott nyájaknak. S amint ő szívesen hívta össze őket tanácskozásokra, úgy elvárta tőlük is, hogy minél gyakrabban tartsanak zsinatokat. Ezekben a zsinatokon ugyanis a püspökök jobban megismerik papjaikat és ezekben a híveket. Meglátják az emelkedést, de a hanyatlást is és még idejekorán gátat emelhetnek a jelentkező romlás továbbterjedése ellen. A zsinatok tehát a hitélet emeltyűi, a buzgóság élesztői, a régi források felülvizsgálása és újaknak nyitása a lelki életben. „Azért akarjuk, – írja (Ep. XIV. 17.) – hogy a püspökök mind egybegyűljenek, ott a felmerült eseteket megbeszéljék s az egyházi fegyelem érdekében üdvös intézkedéseket tegyenek; ilyképpen megjavíttatnak a múlt hibái és szabályoztatik a jövő, a testvérek egyetértése pedig dicsőségére szolgál az Úrnak.” Gergely mindig ezt tartotta szem előtt; egész élete Istennek dicsőítése volt.

5. A szegények atyja

Gergely már mint apát nagy szeretettel karolta fel a szegényeket. Nemcsak olvasta, hanem meggyőződésévé is érlelte magában mindazt, amit a Szentírás az alamizsnáról, a szegények istápolásáról mond. Ez az ő nagy szeretete a szegények iránt még csak fokozódott, midőn állásánál fogva az egész emberiség atyjának tudta magát. Az ő szívében mindenki számára volt egy kis férőhely, mindenki számára élt jóindulat. Ez a szív a krisztusi szeretetnek volt tárháza, melyben minden jaj rátalált az ő édes vigaszára és minden baj az ő orvosságára. E szívből a részvét és segítség balzsama csöpögött alá állandóan mindazokra, akik hozzá menekültek, mikor fájdalom tépte a lelküket és inség szorongatta a szívüket. És Gergely mindig szívesen fogadta őket, türelemmel hallgatta meg panaszaikat, vigasztalta és gyógyította őket lélekben is, testben is, mert az ő gyógyszertára gazdagon fel volt szerelve mindenféle gyógyírral. Palotája a szegények találkozó helyévé lett. Itt nem kellett előjegyeztetni, nem előírásosan kiöltözködni. Gergely mindig kész volt híveit fogadni, ügyesbajos dolgaikban őket meghallgatni és rajtuk tehetsége szerint segíteni. A szegények mind tudták ezt s azért bizalommal keresték is fel mindig. Úgy mentek hozzá, mint gyermekek az édesatyjukhoz. Az ő palotájában otthon érezték magukat, mintha mindnyájuknak közös szülőháza volt volna. Nem is kellett szégyenkezniük kopottas, szegényes ruhájuk miatt: ebből a palotából száműzve volt a pompa s fényűzés. Asztalát mindennap megterítette számukra. Miként János szerpap írja, naponként tizenkét szegényt látott vendégül, kiknek ő maga mosta meg kezüket, lábukat, amint azt már apát korábban tenni szokta. (Vita II. 22., 23.) Akik pedig nem jöhettek el, azokat ő kereste fel alamizsnásai személyében. Számtalan szegényt tartott el ilyképpen a pápa, kiknek hónaponként adta meg mindazt, amire szükségük volt. (Vita II. 26.) Még különösebb gondja volt a betegekre és szégyenlős szegényekre, akik valamikor jobb napokat láttak s önhibájukon kívül jutottak szegénységre. Ezeket naponként keresték fel Gergely emberei. Szekerei naponként voltak láthatók Róma utcáin, melyeken élelmet és ruhát hordtak szét a városban. Bőségesen megrakodva fordultak ki a palota gazdasági udvarából és üresen tértek oda vissza. A betegeknek saját asztaláról küldé a nekik való eledelt. S ezt nemcsak Rómában tette így. Az ő szíve a távollevőkért is szeretettel dobogott s jótékony keze elért mindenüvé, ahol a nyomor és nélkülözés ütött tanyát. A szomszédos helységek és a távoli tengerpart szegényei is élvezték Gergely atyai szeretetének jótéteményeit. Mindezeknek neveit külön könyvben nyilvántartotta, mely még kétszáz évvel halála után is

megvolt és némaságában is hangosan hirdeté Gergely pápának gondviselő szeretetét a szegények iránt. (Vita II. 30.)

A püspököktől is elvárta, hogy áldozatos szeretettel gondozzák szegényeiket, mert a püspök is atya, atyja annak a kisebb-nagyobb családnak, melyet egyházmegyének hívnak. Egy ízben Ravennából jött zarándokok keresték fel Gergelyt, akik eldicsekedtek neki, mily bőséges támogatásban részesültek ez útvonalon hittestvéreik részéről. Mikor saját püspökük, Marinianus felől kérdezősködve megtudja, hogy épp ő képezett kivételt, mert szegénységére hivatkozva semmit sem adott nekik, lelke mélyen elszomorodik s rögtön tollat ragadva Ravennába ír, de nem Marinianusnak, „akit már egy ízben lelki intelemben részesítettem, de nem is felelt reá, amiből azt következtetem, hogy el sem olvasta leveletem”, hanem Secundusnak, ottan működő papnak, kérve őt, hogy részesítse kellő feddésben a szeretetlen püspököt. „Csodálom, – írja a pápa – hogy olyanak, kinek ruhái, ezüstje, pincéje van, semmije sincs, amit a szegényeknek adhatna. Mondd meg tehát neki, hogy állásával változtassa meg gondolkodását is. Ne gondolja, hogy jámbor olvasással és imával már eleget tesz hivatásának, hogy csendesen meghúzzhatja magát egy magányos helyen és nem kell cselekedetekben is gyümölcsöt teremnie. Legyen bőkezű, segítse az ínségben levőket, tekintse másnak nélkülözését úgy, mintha az övé volna, mert különben csak üres név nála a püspök neve!” (Ep. VI. 30.)

Gergely valóban feje volt Krisztus földi családjának, mert megérezte minden legigénytelenebb tagjának baját, fájalmát s azt a magáénak érezte. Szomorúan hallja egy napon, hogy Róma egyik külső utcájában halva találtak egy koldust. Nagy lelkiismeretfurdalást kezd érezni: hátha éhség ölte meg a szegényt? De akkor ő nem teljesítette kellően atyai kötelességét! S e miatt több napon át nem is mer misézni. Mily élénk kötelességtudat és mily gyengéd felelősségtudat töltötte be szívét! De a gazdagok számára is mindig volt egy-egy kis ajándéktárgya, úgyhogy senki sem fordult meg nála anélkül, hogy valamit nem kapott volna, ő is érezhette, hogy *boldogabb dolog adni, mint kapni.* (ApCsel 20,35) Minél többet osztott szét, annál gazdagabbnak érezte magát. Minél jobban fosztotta ki magát, annál inkább gyarapodott. Fukar gazdagok vesztéségnak éreznek minden fillért, melyet kiadnak s bármennyire bővelkednek gazdagságban, mégis mindig szegényeknek érzik magukat. Szegények is valóban! Szánalmasan szegények! Mert, aki az arany csillogásától elvakítva és csengésétől megbabonázva a pénzszekrénybe gyűjt, bár látja övéinek kopott ruháját s tudomása van sok-sok nélkülözésükről, az nem gyűjt az örökkévalóság számára. A halál mindent kivesz abból a zsupori kézből s ő üres kézzel kénytelen az örök Bíró előtt megjelenni. Gyűjtött, sőt sok lemondással gyűjtött és mégis koldusként kopogtat az örökkévalóság kapuján. S az ítéletben nincs senki sem, aki pártját fogná, aki őt védené, aki őt ajánlaná annak a szigorú igazságosságnak, mely ott megfellebbezhetlenül ítélkezik. Ellenkezőleg! A szegények kara egyhangúan fog ellene tanúságot tenni, panaszt emelni. A sokból, mit Isten neki adott, még keveset sem juttatott nekik, az Isten szegényeinek! Mily szánalmasan szegénynek fogja ott magát érezni, ki talán ezreknek parancsolt itt a földön! Mily könnyen megvásárolhatta volna magának a mennyországot, most tisztán látja. Hány szegény kiáltott hozzá segítségért, de ő süket maradt! Mennyi ínséget látott, de vaknak tetette magát! Óriási hagyatékot leltároztak halála után s ő mégis mindig oly szegénynek mondotta magát, aki nem tud máson segíteni. Kincse, gazdagsága egyre növekedett, de nem öröme, mert nagy vagyona állandó rettegésben tartotta, hátha elrabolják tőle? Amit pedig nem tudott megszerezni, mint olthatatlan vágy éjjel-nappal rágta-vájta a lelkét s nem engedte nyugodni. És ez örömtelen élet után egy rettenetes ítélet! *Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre! Mert éheztem és nem adtatok ennem; szomjúhoztam és nem adtatok innom; idegen voltam és nem fogadtatok be; mezítelen és nem takartatok be; beteg és a börtönben és nem látogattatok meg engem... Bizony mondom nektek, amennyiben nem cselekedtétek ezt egynek ezen legkisebbek közül, nekem nem cselekedtétek.* (Mt 25,41–45) Azért írja Szent Pál az ő

tanítványának: *E világ gazdagainak parancsolt meg, hogy ne legyenek fennhéjázók, se reményöket ne helyezték a bizonytalan gazdagságba, hanem az élő Istenbe, hogy jót cselekedjenek, gazdagok legyenek jócselekedetekben, szívesen adakozzanak, osztogassanak, magoknak kincset gyűjtsenek jó alapul a jövőre, hogy elnyerjék az igazi életet.* (1Tim 6,17)

Gergely jól ismerte az apostol e komoly intelmét és szerinte rendezte be egész életét. Lelke félt attól a kárhoztató ítélettől s minden erejével azon volt, hogy épp az ellenkező ítéletben részesüljön valamikor. Azért nem a világnak gyűjtött, hanem az örökkévalóságnak. Itt szegénnyé tette magát, hogy egy örökkévalóságon át végtelenül gazdag legyen. És teljesedett rajta az Úr ígérete: *Boldogok az irgalmasok, mert ők irgalmasságot nyernek.* (Mt 5,7) Az adakozással járó örömei csak előfutárai voltak az örök örömöknek, melyekkel megjutalmazta őt az, aki oly nagyra becsüli az alamizsnát kinyilatkoztatásában.

Hogy milyen bőkezű volt Gergely alamizsnálkodásában, arról szépen tesz tanúságot Illés apáthoz írt levele. (Ep. V. 38.) Anyagi gondjaiban kihez fordulhatott volna máshoz Illés apát, mint a pápához. Alázatos levélben kéri őt, küldjön neki ötven aranyat, hogy kolostorának nagy szükségét enyhíthesse. De alig küldte el kérő levelét, mikor lelkiismeretfurdalást érez, hogy oly nagy összeget kért a pápától. Rögtön leül s újból ír: negyvennel is hálásan beéri. De harmadszor is ír: ha a pápa ennél kevesebbet fog küldeni, azt is a legnagyobb hálával fogja venni. Gergely szívét nagyon meghatja ez a szerénység. Háromszoros küldeménnyel örvendezteti meg Illés kolostorát. „Küldtünk ötven aranyat s hogy netán elégtelen ne legyen, még tízzel megtoldottuk. De hogy mindenképpen elég legyen, még tízet adattunk hozzá. Kérlek azonban a mindenható Istenre, imádkozzál állandóan értem, hogy bűneim adósságától és gondjaim terhétől minél előbb megszabadulva, a mennyei haza örömeit élvezhessem.”

Krisztus csodával is jutalmazta hű szolgájának ez áldozatos szeretetét: egy napon ő maga tért be hozzá a szegények hosszú sorában. János szerpap jegyezte fel számunkra e csodás esetet. Gergely éppen vizet akart önteni az egyik szegénynek kezére, mielőtt asztalához ültette volna őt, amikor az láthatatlanul eltűnt. Az ámuló pápa éjjel kapja meg álomban a felvilágosítást. „Más napokon szolgálaimnak személyében fogadtál be engem, – szól hozzá Jézus – ma saját személyemben!” (Vita II. 22.)

S mit mondjunk még csak Gergely lelki alamizsnálkodásáról, az irgalmasság lelki cselekedeteiről, melyeknek gyakorlásában éppoly találékony és fáradhatatlan volt, mint a testiekében? Kiváló mester volt a lelkek vezetésének művészetében. Ismerte a lélek összes jó és rossz tulajdonait, emelkedett és aljas érzelmeit, nemes és nemtelen hajlamait. Ismerte összes betegségeit is és szeretetének tárházában mindegyikre volt orvossága. Dicsért és feddett, jutalmazott és büntetett, miként az okos szülő gyermekének nevelésében. Nagy lelke olyan volt, mint a százharú hárfa, melyből mindig az az ének hangzott elő, melyre éppen leginkább szükség volt. Viszont mások lelkében is meg tudta szólaltatni azt a hűrt, melynek zengése rájuk nézve a legkívánatosabb volt. S elhangolt húrokat is tudott tiszta hangzásúakká tenni, sőt elszakadtakat is gyengéd kézzel újból kifeszíteni s ezzel harmóniát teremteni a bántó diszsonancia helyébe. Gergely tudott együtt örvendezni az örvendezőkkel és együtt szomorkodni a szomorkodókkal. S bár neki is bőven jutott ki a szenvedésből, sőt talán több, mint sok másnak, mégis mindig ő volt az erős, aki bátorított s bizalmat öntött a kislelkűségtől megtört szívekbe. Az ő lelkében mindig táborhegyi fény és béke uralkodott, azért volt mindig derűs és békés a beszéde. Sokszor beborult fölötte az ég s nyomasztó gondok sötét felhői tornyosultak fölötte, mégis mindig napsugaras volt a lelke. S e napsugaras derűből bőven juttatott mindazoknak, akiknek lelke elsötétült akár lelki, akár testi szenvedés miatt. Gergely ilyképpen szépen valósította meg a nemzetek apostolának szép életprogramját, mindenkinek mindenévé lenni. Ő valóban azzá lett.

6. Gergely és a rabszolgaság

A szegényeknél is szálanomra méltóbbak voltak a rabszolgák. Mostohagyermekei voltak a régi világnak, kiktől még a Kátók is megtagadták az emberi méltóságot, csupán beszélni tudó házi eszközöknek mondván őket. Úgy is bántak velük. Mint most az állatokat, úgy hajtották akkor őket fel a vásárokra, a vámnál ugyanannyit fizetve egy-egy rabszolgáért, mint egy állatért. Állatnevekkel különböztették is meg őket egymástól. Uruk pedig élet-halál ura volt fölöttük. Veditus Pollio velük etette halait, mert úgy hallotta, hogy emberhústól igen jóízű lesz a hal. Valerius Messala, Ázsia prokonzulja Augustus korában egy napon 300 rabszolgát fejeztetett le s e véres tetemek közt járva fel-felkiáltott: O, rem regiam! Ó, királyi élvezet! S mit mondjunk még csak a gladiatori játékokról? Traján császár tízezer ilyen rabszolgát állított ki a porondra, kiknek addig kellett egymást öldösniök, míg mind elpusztultak. És nemcsak férfiak bántak ily kegyetlenül a szegény rabszolgákkal. A római nőnek felszereléséhez, hogy csak ezt említsük, egy hosszú tű is tartozott, mellyel az őt kiszolgáló rabszolgákat és rabszolganőket szurdalta sokszor csak időtöltésből, mert kedvét találta a kínzásban és örömét amannak fájdalmas vonaglásában. Bizony örök szégyenfoltja marad ez az ókor kultúrájának! Temetővilág a Krisztus előtti világ; kegyetlen jégmező, melyben megfagyott minden élet, melyben nem nyílt virág, csak jégvirág, de annak sem illata, sem tápláló ereje nincsen.

Krisztussal megváltozik a földnek addig oly szomorú színe. Nem egy csapásra, mert az evangélium Golf-árama csak lassan tudta a szeretetlenség évezredes jégkérgét a szívekről leolvasztani. Az ököljog nem hódolt meg egyhamar a szeretet parancsa előtt. A rabszolgákra támaszkodó hatalom még soká nem akarta megérteni az irgalmas szamaritánus példabeszédét. De a jég mégis megtört, megtört már az apostolok idejében, mert az első pünkösdek híveiről már azt olvassuk, hogy mindenük közös volt. (ApCsel 2,44) Pedig márványpalotákból jöttek és a szegénység viskóiból, bíbor szegélyű tógában és koldusrongyokban, pogány templomokból és zsinagógákból; de a keresztség szentségében mind egyenlő ruhába öltöztek, az Isten gyermekeinek ruhájába, mind egy és ugyanazon családnak lettek tagjaivá, melynek feje maga Krisztus. *Mert nincs különbség zsidó és görög között, – írja Szent Pál – mivel ugyanaz az egy az Urok mindnyájoknak.* (Róm 10,12) *Mert egy lélekben vagyunk mindannyian egy testté keresztelve, akár zsidók, akár pogányok, akár szolgák, akár szabadok; és mindnyájan egy lélektől vagyunk átitatva.* (1Kor 12,13) A patriciusi Ágnes mellett Blandina a szolgasorból való foglal helyet; a császári házból származó Flávia Domitilla mellett Emerenciána, aki rabszolgáknak volt gyermeke. Most mind egyek, egyesíti őket a krisztusi szeretetnek mindeneket átfogó és egybeforrasztó aranypántja. A nagy apostol közbenjárása Onezimus érdekében nem esett hiába. A Krisztus zászlaja alá szegődő római patriciusok seregestől szabadítják fel rabszolgáikat. Hermes, Traján idejében Róma prefektusa 1250 rabszolgájának adja meg a szabadságot megkereszteltetésének örömmünepén. Chromatius ugyanígy tesz 1400 rabszolgájával Dioklecián idejében. A törvényhozásban is lassan utat tör magának a krisztusi szeretet. Nagy Konstantin megszünteti az urak önítélkezési jogát és rendes bírói útra tereli a rabszolgák elleni panaszokat, szigorú büntetéseket szab ki a velük kegyetlenkedőkre; megszünteti a keresztrefeszítést, mellyel kivált rabszolgákat szoktak volt büntetni; megkönnyíti szabaddá bocsátásukat, megtiltja a zsidóknak keresztény rabszolgák tartását és véget vet a szökevény rabszolgák megbélyegzésének a homlokukra égetett három betűvel: F H E = fugitivus hic est. A nagy császárnak evangéliumi szellemtől áthatott törvénykezését betetőzte a VI. században Jusztinián császár sok üdvös rendelkezésével a szegény rabszolgák érdekében, anélkül, hogy a rabszolgaságot teljesen megszüntette, illetve megszüntethette volna. Ez az állam és a közrend érdekében nem is volt kívánatos, rögtöni megszüntetése csak végzetes megrázkódtatással történhetett volna. Az okosság a felszabadítás lassú menetét javasolta.

Ebben a nemes törekvésben az egyházi zsinatok is jelentékenyen vettek részt. Így az V. kartágói zsinat 401-ben elhatározza, hogy megkéri a császárt, terjessze ki a rabszolgák felszabadíthatását Afrikára is. (Hefele II. 69.) Az 506-ban tartott agdei (Agatha Dél-Galliában) zsinat kötelezi a püspököt, hogy az elődje által felszabadított rabszolgának meghagyja a szabadságát és mindazt, amit földben, házban még kapott. Azonfelül különös oltalmába ajánlja a felszabadítottakat. Az I. orléáni zsinat 511-ben felmenti a rabszolgákat a munkakötelezettség alól a kérő napokra; továbbá nekik is biztosítja a templomok menedékjogát és csak akkor rendeli őket uruknak kiszolgáltatni, ha ez az evangéliumra tett esküvel megígérte, hogy nem lesz bántódásuk. Ha ezt az esküt megszegné, kizáratik a hívek közösségéből. Ezt a rendelkezést a III. orléáni zsinat 538-ban azzal egészíti ki, hogyha zsidó az úr, az említett eskü helyett megfelelő pénzüsszeget fizet le óvadéknak. (Hefele II. 643, 644, 754.) Még tovább ment az 581-ben tartott maconi zsinat, mely minden kereszténynek megadja a jogot akármely rabszolgát zsidó urától 12 ezüstpénzért megváltani. Ha pedig a zsidó keresztény rabszolgáját hithagyásra veszi rá, ez minden további nélkül felszabadul, a zsidó pedig elveszíti végrendelkezési jogát. (Hefele III. 34.) Ilyképpen mindjobban érvényre jutott az evangéliumi szellem a társadalmi rendben éppúgy, mint a mindennapi életben.

A pápai trónról is ez a szellem szólalt meg, ez a szellem áradt szét a lelkek világában. Gergely ismételten felemelte szavát a rabszolgákért és szavai nem hangzottak el a pusztában kiáltónak szavaiként; az a nagy tekintély, melyet az egész, akkor ismert világban élvezett, különös súlyt kölcsönzött minden szavának. „Hogy mily nagy fájdalommal töltötte el szívünket az, ami Kampania részeiben történt, – írja ottani ügyvivőjének – el nem bírjuk mondani, de a csapás nagyságából magad is következtetheted. Ennek enyhítésére küldjük e levél átadójával ezt a pénzüsszeget és figyelmeztetünk, hogy serényen buzgólkodjál és mindenképpen azon légy, hogy azokat a szabad embereket, kik maguk nem képesek magukat kiváltani, te mielőbb kiváltsad. De azokat a szolgáskorban lévőket is, kiknek urai oly szegények, hogy nem gondolnak felszabadításukra, te ne szűnj meg megváltani. Éppúgy legyen gondod az Egyház ama szolgálóinak visszaváltására, akik a te hanyagságod folytán vesztek el. Azokról pedig, akiket megváltottál, készíts pontos jegyzéket az ő nevükről, lakóhelyükről, foglalkozásukról, származási helyükről, melyet aztán hozz el magaddal, ha eljössz. Úgy iparkodjál e dologban eljárni, hogy a rabságból kiváltandókat a te hanyagságod folytán semmi veszély ne fenyegetse.” (Ep. VI. 35.) Mikor arról értesül, hogy Narbóban négy keresztény rabszolgát zsidók vettek meg, rögtön utasítja Candidus papot, járjon utána s ha ennek igaz voltáról győződik meg, váltsa ki őket, ha másként nem lehet, saját pénzével, „mert mindenképpen kárhozzatandó, hogy keresztények zsidóknak rabszolgái legyenek”. (Ep. VII. 24.) Hálásan köszöni meg Teoktisza patrícius nőnek éppúgy, mint Mauricius császárnak nagylelkű pénzküldeményeit, melyeket elsősorban rabszolgák kiváltására fordított. (Ep. VII. 26.; V. 30.) E szent célra még az egyházi szerelvényeket is kész volt feláldozni. Mert „amint feddésre és büntetésre méltó az, – írja Fortunatus püspöknek – aki a szent edényeket a szent kánonok rendelkezése ellenére eladja, éppúgy dicsérendő és semmiképp nem büntetendő, ha rabszolgák kiváltására fordíttatnak. Miután tehát megtudtuk leveledből, hogy rabszolgák kiváltására kölcsönt vettél fel s azt most nem bírod visszafizetni s azért engedélyünket kéred, hogy a szentelt edényeket erre felhasználhassad, mi, mivel a törvények és kánonok rendelkezései megengedik, ezt az engedélyt ezennel megadjuk”. (Ep. VII. 13.) Félix püspököt épp azért részesíti kemény feddésben, mert egyházának egyik, rabságból kiszabadított papjáért nem akarta a váltságdíjat megfizetni. „Kegyetlen dolog, – írja a pápa – ha az, aki az Egyháznak katonája, benne semmi támaszt nem talál.” (Ep. IV. 17.) Buzgósága e tekintetben nem ismert sem fáradságot, sem áldozatot. Atyai szeme átlátott a tengeren is, Afrikának szomorú romjaiba, melyeket a vandálok hagyták hátra s amikor anyagi körülményei csak engedik, külön megbízottat meneszt az afrikai Barkába, mely a rabszolgakereskedés egyik központja volt, hogy a szegény rabszolgák ott is tudomást szerezzenek az evangéliumi

szabadságról, mellyel Krisztus ajándékozott meg minket. Ajánlólevelében, melyet a kiküldött Valérián papnak ad, arra kéri Péter püspököt, hogy őt szeretettel fogadja és fontos küldetésében mindenképpen támogatni el ne mulassza. (Ep. III. 16.) Szerető szívének valóságos ünnepnapja van, mikor ő maga is szabadíthat fel valamely egyházi birtokon szolgáskorban állókat. „Minthogy a mi Megváltónk azért kegyeskedett az emberi természetet felvenni, – mondja ünnepélyesen egy ilyen felszabadító levélben – hogy istenségének irgalmával széttörve a rabság bilincseit, mely fogva tartott minket, előbbi szabadságunknak visszaadjon, üdvösséges eljárás, ha oly emberek, kiket a természet szabadoknak szült és csak a nemzetek törvénykezése hajtott a szolgaság járma alá, a felszabadítónak jóságából újból visszanyerjék azt a szabadságot, melyben születtek.” (Ep. VI. 12.)

Gergely valóban méltó helyettese volt annak a Megváltónak, aki a legértékesebb szabadsággal ajándékozott meg minket. Az apostol felemelő szavainak: *Testvérek! nem vagyunk a szolgáló fiai, hanem a szabadé, azon szabadságnál fogva, melyre Krisztus szabadított fel minket* (Gal 4,31), ő nemcsak hirdetője, hanem fáradhatatlan és sikereiben gazdag megvalósítója is volt.

7. Az egyházi javak gondozója

Miként az embernek nemcsak lelki szükségletei és szellemi igényei vannak, hanem testiek is, úgy az Egyház is az isteni Alapítója által reá hagyott lelki kincseken kívül kezdettől fogva anyagi javakkal is rendelkezett, hogy megfelelhessen magasztos hivatásának, mely nem más, mint az emberiség földi boldogulását és örök boldogságát munkálni és biztosítani. A gyermekek hálás szeretete édesanyjuk iránt teremtette meg az egyházi államot. A hívek mindig adósainak érezték magukat az Egyháznak ama lelki, szellemi és anyagi javakért, melyeket tőle kaptak s mint az ő gyermekei állandóan élveztek is. Nem megfizetni akarták ezeket adományaikkal, mert Simon varázsló esetéből (ApCsel 8,18) jól tudták, hogy a kegyelem természetfeletti ajándékait nem lehet csengő aranyon megvásárolni, hanem mélyen érzett hálájukat akarták valamiképpen kifejezni a lelki és testi jókért, melyekben mint az Egyház tagjai részesültek. Szerény kamatokat akartak fizetni a nagy tőke után, jól tudva, hogy a tőkét úgy sem törleszthetik egészen. A választott nép történetét olvasva tudták azt is, hogy Isten ezt a kamatot meg is követelte azoktól, akiket erős kézzel vezetett az egyiptomi fogságból a tejjel-mézzel folyó Kánaánba. Hívó lelkük szent kötelességet vélt teljesíteni, midőn abból, amit Isten nekik oly bőkezűen adott, legalább egy részt viszont az ő földi dicsőségének előmozdítására ajánlanak fel templomok, zárdák, iskolák, kórházak, szegényházak építésére, az istentisztelet fényének emelésére, az Isten szolgáinak eltartására. Ugyanerre ösztönözte őket a büntudat s az engesztelés kötelességének érzete. A mózesi törvény áldozatok bemutatását írta elő a bűnadósság törlesztésére, a megbántott isteni igazságosság engesztelésére. Az újszövetség nem ismeri ezeket az áldozatokat, melyek csak előképei voltak annak a legszentebb áldozatnak, melyben maga az Isten Fia áldozta fel magát véres önfeláldozással a keresztfán. A hívő lélek tehát más módot keresett saját megnyugtatóra s ezt abban találta meg, hogy anyagi javakat ajánlott fel azoknak eltartására, akik vele a megváltás természetfeletti javait közölték. Minden hitközségben akadtak ily adományozók, minden egyháznak volt tehát vagyona is. S amint a római egyház fölötté áll mind valamennyi fölött, mint anya a leányai fölött, úgy javakban is felülmúlta mind a többieket. Ez az úgynevezett egyházi állam genezise.

Már Gergely idejében a római egyháznak csaknem minden országban voltak birtokai és nem egy város vallotta a pápát urának. Grisar szerint legalább 23 birtoknak volt ura Gergely körülbelül 85 négyszög mérföldnyi területen, melynek évi hozománya meghaladta a hat millió márkát. (Wolfsgruber 109. l.) Bár Gergely szerzetesi szegénységben élt mindvégig s elsősorban Krisztus nyájának lelki gondozását tartotta feladatának a pápai székben, mégis

kötelességének ismerte egyúttal a hívek által Szent Péternek ajándékozott birtokokat úgy kezelni, hogy minél több jót tehessen azoknak hozományával. Az ő nagy lelke, melyben lánggal égett a krisztusi szeretetnek szent tüze, mindenben tökéletes munkát végzett, az anyagiak gondozásában is. Előszerttel ült betániai Máriával az Úr Jézus lábainál s gyönyörűsége volt evangéliumának mélységeibe hatolni, hogy mint tapasztalt bűvár az igaz gyöngyök valóságos tömegét halássza ki e mérhetlen tengerből s hozza azután napvilágra, de azért Mártának szorgos gondoskodását is szívesen osztotta és fáradhatatlan ügybuzgósággal azon is volt, hogy övéinek anyagi és testi szükségleteit is mindig kielégítse. Bámulatos figyelemmel kísérte annak az óriási testnek minden legkisebb mozdulatát, melyet Egyháznak nevezünk. Atyai szeme észrevett minden bajt és hiányt s atyai szívében, mint valami óriási gyógyszertárban, állandóan készenlétben volt minden orvosság. Az Egyház kormányzásának valósággal lenyűgöző gondjai mellett még mindig talált időt a hétköznapi élet ezerféle szükségleteiről atyailag gondoskodni. Az egyes birtokok kezelőivel, kik rendesen diakónusok voltak – *rectores patrimonii* – sűrű levelezést folytatott és nem szűnt meg őket okos tanácsaival, főpásztori irányításaival ellátni. Szigorúan megköveteli tőlük, hogy lelkiismeretes sáfárok legyenek s odaadó gondját viseljék mindennek, amit rájuk bízott. Védelmezzék meg a birtokot igazságtalan erőszak ellen, de még pörökben is tartsák szem előtt a krisztusi szeretet nagy parancsát. Viszont tartózkodjanak minden jogtalan térfoglalástól, sőt ha arról győződnének meg, hogy bizonyos föld erőszakos úton jutott az Egyház birtokába, rögtön adják vissza jogos tulajdonosának. „Az eljövendő Bíró felségére gondolva – írja Péter szerpapnak Siciliába – adj vissza minden jogtalanul szerzett jószágot, jól tudván, hogy akkor vagy igazán nagy hasznomra, ha inkább érdemeket, mintsem gazdagságot gyűjtesz.” (Ep. I. 36.) Gergely is a többtermelés híve, de ezt nem a rendelkezésre álló munkaerők kizsárolásával, hanem a talaj okos művelésével akarja elérni. Amikor Itáliában rossz termés éhínséggel fenyeget, a pápa még aratás idején meghagyja az említett Péternek, hogy 50 aranytallér árán vásároljon össze gabonát, raktározza el biztos helyen, hogy a február havában Siciliába küldendő hajókon Rómába szállíthassa. De a vásárlásnál járjon el nagy körültekintéssel, hogy azzal semmiképpen ne ártson a termelőknek. (Ep. I. 72.) A lótenyésztést feloszlatja, mert nem okos dolog évenként 60 aranypénzt költeni olyasmire, ami csak 60 ezüstpénzt jövedelmez. Gondoskodik azonban az itt alkalmazottak elhelyezéséről. A feleslegessé vált szerszámféléket azonnal értékesíteni rendeli, még mielőtt hasznavehetetlenekké válnának. (Ep. II. 32.) Kedvesen hangzik ez alkalomból panasza Péterhez. „Küldtél nekünk egy rokkant lovat és öt jókarban levő szamarat. A lovat nem használhatjuk, mert szánalmasan rokkant; a szamarakat azért nem, mert szamarak. Azért kérünk, ha már küldesz valamit, küldj olyat, ami méltó hozzánk.” (Ep. II. 32.) Mikor tudomására jut, hogy Siciliában sokszor mesterségesen szorítják le a gabona árát, viszont jó termés esetén felemelik a földbérleti összegeket, nem késik e visszaélésnek véget vetni. (Ep. I. 44.) „Arról is értesültem, – írja Péter gondnoknak – hogy bizonyos dolgokról és földekről jól tudod, hogy azok másoknak jogos tulajdonai és bizonyos emberek kérése miatt félsz azokat tulajdonosaiknak visszaadni. Ha igaz keresztény volnál, jobban félnél Isten ítéletétől, mint emberek beszédjétől. Vigyázz tehát, mert ha ezt elmulasztod, az ítéletben én is ellened fogok tanúskodni.” (Ep. II. 32.) Utasítja továbbá, hogy minden további nélkül engedje át Szent Tivadar kolostorának azt a földet, melyről apátja azt mondja, hogy már 40 év óta van birtokukban. Még abban az esetben is, ha bebizonyosodnék, hogy e birtokolás meg volt szakítva bizonyos időre, iparkodjék a dolgot simán elintézni. „Mert nemcsak, hogy nem akarunk soha pört támasztani, hanem a támadtakat is mindig simán elintézni.” (Ep. I. 9.)

Gergely valóban megelőzte korát s ebben az ő lelkületétől különben távol álló dologban is, a birtokkezelésben is oly eszméket hangoztat s oly irányokat jelöl meg, melyek minden századnak irányításul, sőt eszményül szolgálhatnak. Mintha a mi századunkba nézett volna bele, a szociális harcok veszélyes kavargásába, mikor sok munkaadónak lelkében kiszáradt vagy

tán soha nem is élt a munkásban is testvért látó és tisztelő szeretet s viszont a munkások légióiban az egyenlőtlenség miatti gyűlölet pokoli tüze ég. Szeretettel figyelmezteti Sardinia püspökét, hogy vizsgálja meg jobbágyainak panaszait a világi bérlők zsarolásairól, melyekről a pápa szomorúan vett tudomást és tegyen igazságot e fontos ügyben. (Ep. IX. 65.) Viszont a nyugtalankodó gall jobbágyokat arra inti, hogy ne ragadtassák el magukat a békétlen elemektől, hanem éljenek mindig annak a kitüntető helyzetüknek tudatában, hogy Szent Péter családjához tartoznak. (Ep. V. 31.)

Nagyon tévednénk azonban, ha azt hinnők, hogy Gergelyt mindezekben a bírvágy, a vagyonszerzés vezette, ösztönözte. Ez távol állott tőle. „Földi javakkal foglalkozni – írja Ezekielhez adott magyarázataiban – csak arra nézve jóleső érzés, aki még nem ízlelte meg a mennyei örömeiket. Minél kevésbé ismeri ugyanis az ember az örökkévalót, annál nagyobb örömmel nyugszik meg az ideiglenesben. Aki azonban már megízlelte, mit jelent a mennyei jutalom édessége, az Istent dicsőítő angyalok kara s a felfoghatatlan Szentháromság látása, annak minden, amit külsőleg tapasztal, annál inkább válik keserűséggé, minél édesebbnek érzi azt, amit bensőleg szemlél. Az égiek után törekvő megvetőleg lábbal tipor minden földit. Mint magához méltatlan dolgot veti el a földi javaknak való alárendelést s állandóan az örökkévalók után sóhajtozik.” (ML 76. col. 904.) „Azért gondoljátok meg, – buzdítja híveit Szent Nereus és Achilleus sírjánál – hogy mindaz semmi, amit az idők ragadó árja tovább sodor. A földi javak elmúlása eléggé bizonyítja, mennyire semmis az, ami oly gyorsan tudott elmúlni. A létező dolgok szétomlása maga is mutatja, hogy a földi javak akkor sem értek semmit, mikor még létezni látszottak.” (ML 76. col. 1213.) Így gondolkodott a nagy pápa kincsről, gazdagságról. S e gondolkodását nem mértelyezte meg soha a bírvágy, nem rontotta meg soha a kapzsiság. Szent Benedektől megtanulta a nagylelkű alamizsnálkodást. Azért szerzett, hogy legyen mit adnia, azért gyűjtött, hogy legyen mit elosztania, azért vont meg magától is minden feleslegest, hogy minél többet juttathasson Isten szegényeinek. És ő állandóan adott és mindig osztogatott. Neki óriási családja volt s abban igen sok szegény tőle várta a mindennapi kenyeret, sok beteg tőle az orvosságot, sok árva tőle az atyai gondviselést, sok özvegy tőle a vigasztalást és erősítést az özvegyi fátyol érdemszerző viselésére. És Gergely naponként tört kenyeret a szegényeknek, nyújtott orvosságot a betegeknek és pótolta a gondviselő atyát az árváknak, az erős támaszt az özvegyeknek. Láttuk már, mit tett a szegényekért. (66. l.) Alább látni fogjuk, mit tett az Isten házának dicsőségére, az istentisztelet fényének emelésére. Az Egyház ellenségei által annyiszor kárhozottatott „holtkéz” mindenkor jótékony kéz volt. A modern földosztók által annyiszor támadott egyházi birtok mindig bőséges kamatokot adott le a közművelődés és közjólét emelésére. Gergely itt is nagyban bizonyult, mert okosan és mindenekre áldásosan sáfárkodott.

8. Szent Benedek rendjének második megalapítója

Gergely a pápai székben is Szent Benedek fia maradt. A Szent András-kolostorban élvezett lelki örömeiket sohasem tudta felejteni. A nagy rendalapító szellemét egész valójában szívta ott fel magába s az ő szabályát követte mindvégig. Ez a szabály benne testet látszott ölteni. Valóban méltó fia volt a nagy rendalapítónak s mint ilyen viszont méltó arra, hogy az ő művét folytassa és tökéletesítse. Mert az emberi gyarlóság Szent Benedek kolostoraiban is otthon volt, mint mindenütt, ahol emberek laknak. A világ szelleme a legszigorúbb klauzúrán is áthatol és beférkőzik a csendes cellákba, hogy miként a szű a sudaras fában, lassú hervadást idézzen elő a kolostori szellemben. A népvándorlás mozgalmas napjai sem voltak e szellemnek előnyére. A longobárdok sok kolostort feldúltak és csendes lakóikat földönfutókká tették. Ha azután ilyenek hosszas bolyongás, a világban való ide-oda vetődés után végre ismét kolostorba léptek, bizony nem előnyösen befolyásolták annak addig talán kifogástalan szellemét. Másrészt sok nem oda való elem is foglalta el a csendes cellákat,

emberek, kiket nem hivatás, hanem az általános nyomorúság vitt oda, akik nem lelki életet, hanem testi megélhetést kerestek ott elsősorban.

Gergely éber szeme mindezt meglátta és rögtön felismerte a veszélyt, mely Szent Benedek alapítását ezáltal fenyegette. Mint az ő hálás fia egész tekintélyével a baj megszüntetésére, a fenyegető veszély elhárítására törekedett. Oly sok és oly üdvös intézkedés fűződik nagy nevéhez, hogy méltán nevezik őt a rend második megalapítójának

Mindenek előtt az egyes kolostorok vezetését vizsgálta meg, jól tudván, hogy amilyen az apát, olyanok a szerzetesek is. S e pontban nem ismert elnézést. Akik méltatlanoknak vagy alkalmatlanoknak bizonyultak a vezetésre, azokat eltávolította az apáti székéből s arra méltókat ültetett beléje. Szigorúan eltiltott minden magánvagyon, mert ez kiöli a testvéri szeretetet a rendtársak között s feldúlja a kolostor békéjét. „Mi más jelent ugyanis a szerzetesi ruha, mint a világ megvetését? De hogyan vetik meg a világot, kik kolostorban élve aranyat keresnek?” (Ep. XII. 24.) Hogy méltatlan elemek beözönlésének útját állja, elrendeli, hogy a jelentkezők szigorú vizsgálatnak vettessenek alá s ezért két évre emeli fel az újoncidiót. (Ep. X. 24.) A rendi szabálynak mindenben érvényt akar szerezni és szigorú intézkedésekkel véget vet minden visszaélésnek, melyről valamely kolostorból tudomást szerzett. Okos körültekintéssel járt el új kolostorok alapításában és csak ha úgy a lelki vezetést, mint az anyagi ellátást biztosítva látta, járult hozzá új alapításhoz, amiben különben maga járt el jól jó példaadásával. A kolostorokkal állandó levelezésben állott s nem szűnt meg azokat atyai szeretetével elhalmozni, üdvös intelmeivel, bölcs tanácsaival irányítani.

Ez az ő vezetése azonban korántsem jelentette a fejlődéshez szükséges önállóság megszüntetését. Ellenkezőleg épp Gergely volt az, aki a 601. április 5-én tartott lateráni zsinaton örök időkre biztosította a szerzeteseknek azt a jogot, melynél fogva elöljáróikat maguk választhatják, birtokaik élvezésében és kezelésében pedig teljes önállóságot és függetlenséget élveznek, ő csak az a jóságos atya volt velük szemben, akinek minden gondolata övének javára volt beállítva.

Hogy a szerzetesi hivatásoknak szabad utat biztosítson, azon volt, hogy a nekik nem kedvező császári rendeletek visszavonassanak s ezzel a kolostor kapui mindenki számára megnyitassanak. Gergely nagyon a szívéen viselte e hivatásokat s amint nem engedett be hivatlanokat, úgy viszont szeretettel s ha kellett, szigorú rendelkezésekkel tartotta, illetve szólította vissza azokat, akik hűtlenné lettek fogadalmaikhoz vagy azon voltak, hogy kolostorukat hűtlenül elhagyják. A hűtlenné lett előkelő patrícíushoz, Venantiushoz intézett levele szépen tanúskodik erről a szerető szigoráról, mellyel a hivatás fölött örködött. „Gondolkodjál vétségedről – írja neki – s félj a jövődő Bíró ítéletétől, míg még teheted, nehogy azt keserűnek érezzed, mikor már semmi siránkozással sem kerülheted el. Az evangéliumból tudod, hogy az isteni szigor számon fog kérni minden haszontalan szót; gondold meg, mit fog akkor tenni a fonák cselekedettel? Ananias pénzadományt fogadott az Úrnak, de azt azután ördögi rábeszélésre visszatartotta. Hogy mily halállal sújtattott, tudod. Ha tehát az, aki pénzt vett vissza az Úrtól, melyet neki ajánlott fel volt, halálra találtatott méltónak; gondold meg, mily halál vár tereád, aki nem pénzt, hanem tennenmagadat vetted vissza az Úrtól, akinek a szerzetesi ruhában magadat felajánlottad! Lelked alig bírja elviselni, amit most hall, pirul és ellenkezik. De ha nem bírja elviselni a hamunak beszédét, mit fog tenni a Teremtő ítéletében? ... Adja tudtadra a jó Isten, hogy szívem mennyire szeret téged, mert úgy ostromozom bűnödöt, hogy személyedet mégis szeretem és úgy szeretem személyedet, hogy vétséged bűnét nem becézem.” (Ep. I. 34.)

Gergely nemcsak lelki javakkal halmozta el a kolostorokat, hanem anyagilag is nagylelkűen támogatta azokat. Akik Isten szolgálatára szentelték magukat, elsősültek abban a nagy családban, melynek gondozását reá bízta Krisztus. A pápa mindenütt atya, de elsősorban a kolostorokban, melyeknek lakói a szegénységi fogadalomban teljesen Isten kezeire bízták magukat. Neki kell tehát asztalt terítenie a szent szegénység házaiban, neki

ruháznia azokat, kik talán igen fényes ruhától fosztották meg magukat, mikor kolostorba léptek. Gergely így fogta fel magas méltóságát és nagylelkű áldozatkészséggel gondoskodott a kolostorokról. Az Illés apáttal gyakorolt jótékonyság kedves esete, melyről fennebb (70. l.) megemlékeztünk, csak egy a sok közül.

A férfikolostorok azonban nem merítették ki gondviselő szeretetét, jutott belőle a női kolostoroknak is. Hiszen atyjának nővérei fogadalmas életet éltek otthonukban és Gergely jól tudta, mily hősi erényekre képes a női nem. Szent Ambrus és Jeromos vetései bőséges gyümölcsöt termettek. A Paulák és Melániák példája még századok múlva is hatott és ezreket vonzott a kolostorba mindenütt, ahol csak tudomást szereztek róla. Amit az Úr Jézus a gazdag ifjúnak mondott (Mt 19,21), azt a női nem magára is vonatkoztatta és áldozatos készséggel teljesítette is. Mindenütt emelkedtek női kolostorok is és alig győzték a jelentkezőket befogadni. A longobárdok hordái őket is elűzték Itália felső tartományaiból és hová menekülhettek volna inkább, mint Rómába, ahol közös atyjukat tudták. Gergely valóban atyai szeretettel fogadta őket és 597-ben nem kevesebb, mint 3000 zárdaszűznek viselte gondját. (Ep. VII. 26.)

A világ sajnálkozással nézett akkor is, miként napjainkban a lemondás e hősnőire. A szűzi fátyolban szemfedőt lát és többre becsüli a menyasszonyi fátyolt a mirtuskoszorúval. Hej, pedig a mirtuskoszorú sokszor de hamar elhervad, sőt töviskoszorúvá válik és a menyasszonyi fátyol is sokszor idő előtt vedlik át özvegyi gyászfátyollá, nem is szólva a keserű csalódásokról, melyek kivált napjainkban annyi válópört indítanak meg, hogy bíróságunk alig győzi azokat elintézni. A szűzi fátyolból sohasem lesz özvegyi fátyol, mert az isteni Jegyes örökké él. A lemondás nehézségeit megkönnyíti neveltjeinek, a szenteknek példája, keserűségét megédesíti az örök jutalom biztos tudata. A komor falak mögött arra a békére talál a lélek, melyet a világ meg nem adhat. Nem siralomházak a zárdák, hanem annak a többéletnek biztos fellegvárai, melyet Krisztus hozott e világnak. Ott nem sírénekek járnak, hanem a békés megelégedés örömeinek. A valóságot ecseteli költőgárdánk egyik jelese, Gaál Balázs, midőn így énekel:

Karjait a csend
Kitárta,
Abban pihent
A zárda.
Ó, nincs közöttük árva!

Ablak alatt
Az ének
Nagyot kacag
Az éjnek.
Búsulni rá sem érnek!

Virágos ág
A lélek.
Virágos ág
Az élet.
Elmulástól sem félnek!

Nappal, ha áll
 Az oltár,
 Éjjel, ha száll
 A zsoltár.
 A földön angyalok már!

Igen, akik hivatásból mennek oda és abban hűen kitartanak mindvégig, angyali életet élnek halandó testükben s már e földön kezdik meg azt a kiváltságos éneket énekelni, melyet egy boldog örökkévalóságon át fognak az isteni Barány trónusa előtt énekelni. Mennyi örömtől fosztják meg gyermeküket, mennyi áldástól önmagukat azok a szülők, akik nem engedik, hogy Isten hívását kövesse! Mily nehéz lesz ellenkezésükről az ítéletben leszámolni! Gergely sok hivatásnak egyengette útját és sok szüzet vezetett a földi boldogság révébe. S tette ezt nemcsak az ő érdekükben, hanem az Egyház érdekében is. Ő a kolostorokban ama fellegvárakat látta, melyeken az ellenség ereje előbb-utóbb megtörik. Míg a választott nép harcban állott az amalecitákkal, Mózes fenn a hegytetőn kitárt karokkal imádkozott s ez a forró ima győzelmet hozott az ő népének. (Kiv 17) A kolostorok imádkozó seregek, melyek hatalmasan támogatják a küzdő Egyházat. Boldog az az ország, város, melyben kolostorok állnak! Boldog az a nép, melynek vannak imádkozó seregei! Csak az utolsó ítélet napján fogja a világ megtudni, mit köszönhetett a kolostoroknak, mit a szerzeteseknek és szerzetesnőknek, kiket kigúnyolt és kicsúfolt, üldözött és megvetett, sőt igen gyakran a rágalom saráival dobált meg! Gergely mindezt jól tudta, azért volt oly nagy gondja a kolostorokra és imádkozó lakóikra. A Teoctisza patrícus nő által küldött 30 aranyfontból tizenötöt Róma zárdaszüzeinek felsegélyezésére fordít, mert az ő könnyeiknek, önmegtagadásaiknak és imáiknak köszönhetik a város ellenséges pusztítástól való megmenekülését. „Ha ők nem volnának, – írja köszönő levelében – azt hiszem, senkinek sem volt volna maradása itt annyi éven át a longobárdok öldökléseinek közepette.” (Ep. VII. 26.)

9. A liturgia fejlesztője – a róla nevezett ének

Minden népnek van áldozata. Az ember kezdettől fogva érezte Istentől való függését s ebből kifolyólag a kötelességet őt imádni, neki hálát adni, őt engesztelni és kérni. Ez a vele született kötelességérzet épített oltárt s mutatott be áldozatot kezdettől fogva. Mózes könyvének az emberiség eredetét és legrégebb történetét megörökítő első lapjain is már olvasunk áldozatról. Ez az áldozati tűz nem is aludt ki soha többé és most is ég számtalan oltáron. Égett a választott nép körében is azon az ércoltáron, melyet maga Jahve rendelt emeltetni a frigysátor előudvarában. És tovább égett Salamon templomában, míg az ellenség azt fel nem dülta s a zsidó népet el nem hurcolta fogságba. Az áldozati tüzet azonban az ellenség sem tudta eloltani. *Mert a papok az oltárról elvett tüzet titkon elrejték egy völgyben, hol mély és száraz kút vala és abban megőrzék azt.* (2Mak 1,19) S amikor visszatértek a fogságból, a tűz újból föllobogott az oltáron és tovább égett az idők teljességéig. Krisztus új áldozatot szerzett. Nem tulkok véréért, hanem saját szentséges véréért ontotta az egész emberiség bűneiért gyötrelmes önfeláldozásban a keresztfán. A régi oltárok tűzénél pedig végtelenül értékesebb tüzet gyújtott meg az utolsó vacsora termében, amikor megalapította végtelen szeretetének szentségét. Ez a tűz azóta is ég az Egyház oltárain. Rajta melegedett, a halálra keresett, a katakombákba elüldözött Egyház három századon által. Mikor végre feljöhettek százados rejtekéből, magával hozta legnagyobb kincsét is: az Oltáriszentséget, a szentmiseáldozatot. Ez az ő életforrása, ez kétezeréves történetének gócpontja. Ez az ő éltető napja, mely körül minden forog, mely mindent éltet. Mindaz, amit keresztény kultúrának nevezünk, a legméltóságosabb Oltáriszentség kivirágzása a lelkek világában. Ez a szentség sugalmazta a fenséges dómok terveit, ez a képzőművészet remek alkotásait. Az Eucharisztia

ihlette az egyházi tudósokat, szónokokat és költőket azon alkotásaikra, melyek nevüket halhatatlanná tették. A századok keltek nemes versenyre körülötte, mindegyik különösebben akarván azt a boldogító hitünket kimutatni, mellyel hisszük, hogy a mi templomaink nem puszta imaházak, hanem valósággal Isten házai, mert Jézus Krisztus, az Istenember lakik bennük a legméltóságosabb Oltáriszentség szerény színei, az Eucharisztia fehér leple alatt.

Ebben a szent versengésben a VI. század nagy pápája, Gergely is részt vett. Azzal a mély hittel és gyengéd szeretettel, mely lelkét éltette, állt a legméltóságosabb Oltáriszentség szolgálatába. Papi szívében lángolva égett e szentség tisztelete és szeretete s e szent tűz egyre ösztönözte őt, hogy minél többet tegyen a köztünk lakó Isten dicsőségére.

A katakombákból feljött Egyháznak kezdettől fogva legfőbb gondja volt az ő fenséges liturgiájának megfelelő keretet is adni. Egymás után épülnek gyönyörűséges bazilikák s a hívek buzgósága egyre fényesebbé teszi az Isten házát, amiben a pápák és püspökök jártak elől szép példával. Gergely áldozatkészsége itt nem ismert határt. Szent Pál templomának például egy egész birtokot ajándékoz földekkkel, kertekkel, villákkal és minden egyéb felszereléssel, hogy annak hozományával mindent beszerezhessenek, ami az ott szokásos istentisztelet minél méltóbb ünnepléséhez szükséges. Az egyházi birtokon óriási területeket ültetett be olajfákkal, hogy a templomok minél fényesebb kivilágítását biztosítsa s mindent elkövetett, hogy a liturgiát, az istentiszteletet vonzóvá tegye. Ezt a liturgiát a Szentlélek teremtette meg arra kiválasztott kiváltságos lelkek által. Az utolsó vacsora két világeseménye: az első átváltoztatás (consecratio) és az első szentáldozás (communio) volt az a legszentebb két klenódium, melyet a Tarcizusok áldozatkészségével óvott meg mindig minden tiszteletlenségtől és erőszaktól, de minden változtatástól is. Ez a szentmiseáldozat lényege, ez a lelke, mely húsz század múlva is ugyanaz, mint volt az utolsó vacsorán. A keret azonban egyre tágult és szépült. Nem egyszerre és nem is mindenütt egyformán. Másként a keleti és másként a nyugati egyházakban. A különböző szertartások százados változásokon mentek át. A legrégebb szertartáskönyv a nyugati egyházban a Sacramentarium Leonianum és Gelasianum. Gergely ez utóbbin épít tovább, sokat, amit szükségtelennek talált, törülvén – miként János szerpap írja (Via II. 17.) – néhány kifejezést változtatván, hogy világosabb vagy kenetteljesebb legyen és néhány szóval, mondattal bővítve a hagyományos szöveget, így a pünkösdi időn kívül is elrendeli az Alleluja éneklését, hivatkozva Szent Jeromosra, aki Damazus pápáról írja, hogy e szokást a jeruzsálemi egyházból vette át. Elrendeli a Kyrie eleison és Christe eleison imádkozását a mostani formában, hiszen a szentmise egyúttal engesztelő áldozat s e könyörgéssel méltóan kapcsolódik be áldozár és nép, mely azt a pappal felváltva mondja, Jézus Krisztus nagy engesztelésébe a keresztfán s ennek folytatásába a mi oltárainkon, melyekről ugyanaz a Jézus Krisztus állandóan irgalomért kiált fel a végtelen Igazságosságához. Beveszi a misekánonba a Miatyánkot, „mert – miként ő maga írja – az apostolok is csak ezen imával kapcsolatban végezték az átváltoztatást” s mivel megfelelőbbnek tartja e legszentebb pillanatokban az Úr imáját, mint bármily tudós által fogalmazott imát. (Ep. IX. 12.) Végre bele is írt a kánonba egy mondatot: „Napjainkat intézd a te békédben s kegyeskedjél minket az örök kárhozattól megőrizni és választottaidnak sorába állítania. Ezzel a zárkövet tette rá a misekánon fenséges építményére, melyen századok pietása dolgozott.

Csaknem másfélezer év múlt el azóta, de a kánont most is úgy imádkozza az Egyház, mint ahogyan azt Gergely imádkozta. Az ő szertartáskönyve – Sacramentarium Gregorianum – még most is él ugyanabban az alakban, melyben azt megalkotta. Templomainkban az ősegyház levegője árad szét, szentélyeinket annak áhítata tölti be. Az igaz Egyháznak egyik ismertető jege az egység: egység a hitben, egység a szertartásban, egység a kormányzásban. A Zambesi partján álló kis nádfedeles templomban ugyanúgy mondja a szentmisét az egyik hithirdető, mint a másik az eszkimók jéghezájában, mert mindkettő ugyanazt a Credót vallja.

Az igazság nem lehet többféle és nem lehet sokféle. Ahol sokféleség van a hitvallásban, ott nem az igazság, hanem a tévely uralkodik.

Gergely nemcsak szertartáskönyvével, hanem még inkább a róla elnevezett egyházi énekkel tette magát halhatatlanná a liturgia terén. Az istentiszteletnek egyik alkotó eleme kezdettől fogva az ének. Nem történeti, hanem lélektani érvek szólnak e mellett. Amikor túlrad az ember lelkében valamely érzelem, dalra fakadnak ajkai. Nagy és mély érzelmek kifejezésére kevés az egyszerű beszéd. Az Istent imádó lélek énekel. Énekelt a pogányoknál, énekelt a zsidóknál, énekelt kezdettől fogva az Egyházban is. Amikor elhallgatott a zsinagóga, az Egyház elkezdett énekelni, egybeolvastva énekében a zsidó ének és zene kenetét a görög zeneművészet alaki tökélyével és szépségével. Eleinte ez az ének meglehetősen egyhangú volt, lassan azonban bizonyos változatosságot nyert úgy a dallamban, mint az előadásban, amennyiben a szentélyben ülő énekesek kara a néppel váltakozva énekelt. Ezt a váltakozó éneket Milánóban Szent Ambrus honosította meg; onnét vitte azt magával Szent Ágoston Afrikába 388-ban, onnét terjedt el egész Itáliában, főleg mikor I. Coelestin pápa (†432) azt Rómában is bevezette.

A Szent Ambrus-féle éneket Gergely pápa továbbfejlesztette és megteremtette azt az énekmódot, mely most is él az Egyházban az ő neve alatt. Jól tudván, mily fontos szerepe van az éneknek az istentiszteletben, nagy gonddal összegyűjtötte az addig használt énekeket és dalos lelkén átszűrve, megújította dallamukat s ahol szükségét látta, tartalmukat is. Gergely a zenei ritmusra helyezte a súlyt s megállapította azokat az olvasási és előadási szabályokat, melyek a gregorián énekben most is fennállanak. Mint ihletett költő maga is sok himnuszt írt és énekesített meg, melyek még most is hangzanak székesegyházainkban. Mindezeket összeírta egy nagy énekeskönyvben, a Liber Antiphonariusban (a középkori írónál Cento a neve), melyben a mai kottát a neumák pótolják, a később nóta Romana néven ismeretes jelek. Nem vonalakba írt pontok, kották ezek, hanem a szöveg fölé írt különböző jelek: pontok, sajátos alakú vonalak és vesszők, melyek egy-egy hangot vagy egész hangsort, hangcsoportot jelentettek és a hang emelkedését vagy esését jelezték, persze nem a modern kotta pontos kimértségével. A neumák tehát szabad tért engedtek az egyéniségnek s azért Gergely külön iskolát alapított, melyben jóhangú fiúk gyakoroltattak a neumák éneklésében. Ezt az énekiskolát ő maga vezette s amikor betegség ágyhoz kötötte, ágya köré gyűjtötte énekeseit s úgy tanította őket. János szerpap még látta ezt az ágyat és látta azt a vesszőt is, mellyel az énekmeister kis énekeseit ösztökölte, ha kötelességüket nem vették elég komolyan. (Vita II. 6.) Látta az eredeti nagy énekkönyvet is, a Centót, melyet a pápa a Péter-bazilika főoltárához láncolatott, hogy abból későbbi idők is hamisítatlanul tanulhassák ezt az éneket. Az énekiskola révén el is terjedt az ő éneke az egész nyugati egyházban. Papok és hívek szent áhitattal énekeltek. Kölni Franco egyenesen a Szentlélek sugalmazásának mondta, mások úgy vélték, hogy Gergely az angyali karoktól tanulta azt. Különösen buzgó pártfogót nyert Gergely éneke Nagy Károlyban. A császár azon volt, hogy mindenütt kötelezővé tétessék. Sikerült is azt úgy Galliában, mint Itáliában általánossá tennie, csupán Milánó tartotta meg nagy püspökének, Ambrusnak énekét és liturgiáját, részben a mai napig. I. Hadrián pápa 790-ben a császár kérelmére két énekest küldött a Centóból vett pontos leírásokkal az Alpokon túli országokba, kiknek azonban csak egyike, Péter jutott el Metzbe; a másik, Romanus, betegség miatt visszamaradt a szentgallen kolostorban s alapítója lett e kolostor hírneves énekes iskolájának. (Vita II. 7–9.)

Gergely tehát a liturgiában is nagyot alkotott. Imádságos lelkének mintha nem lett volna elég egy életen át szolgálni az oltárainkon lakó Úr Jézust: a világ végéig akarja őt szolgálni és milliók ajkaival dicsőíteni, akit most már színről-színre lát és dicsőít megdicsőült lelke.

10. A hit terjesztője

Jézus Krisztus a világ megváltója, ő minden emberért ontotta szentséges vérének s azt akarja, hogy minden ember e vérontásának végtelen érdemeiért üdvözljön. Ezért alapította az Egyházat. Nem egy nép és nem egy kor számára alapította, hanem minden idő és minden nép számára. A katolikus Egyház egyetemes egyház a szó legteljesebb értelmében. A mennybe menő Krisztus nem egy országba és nem egy nemzethez, hanem az egész világra küldi apostolait, mondván: *Menjete el az egész világra, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek.* (Mk 16,15) S az apostolok hűen teljesítették a Mester parancsát. A Kálváriától szétoszlottak a szélrózsa minden irányában és hirdették az evangéliumot. Úgy hirdették, hogy a nemzetek apostola már 58-ban örvendező önérettel írhatta a rómaiaknak, hogy az ő hitüket *az egész világon dicsérettel emlegetik.* (Róm 1,8) A hiterjesztés kötelessége azonban nem szűnt meg soha. Amit Krisztus az apostoloknak mondott, az minden idő tanító egyházának szól: a pápának és a püspököknek.

Gergely is tudatában volt ez apostoli kötelességének s annak apostoli buzgósággal felelt is meg mindvégig. Szent Péter székéből áttekintette az egész, akkor ismert világot. Látta a virágzó egyházakat és nem szűnt meg azokat apostoli leveleivel, buzdításaival s bölcs rendelkezéseivel virágzásban tartani. Látta az eretnység viharaitól hanyattatott egyházakat és felemelve szavát, mint az evangéliumi igazság csalatkozhatatlan öre, tanításának fénysugaraival rávilágított az igazság biztos révére. Látta az ellenség által feldúlt, sőt romba döntött egyházakat és serényen dolgozott a szomorú romok eltakarításán, hogy helyükön újból épüljenek szentélyek s ezekben újból vehessen lakást az Úr, akinek gyönyörúsége az emberek fiai közt lakni. Látta végre a lelki világ sivár sivatagjait, ahová a megváltás örömhíre még nem jutott el, ahol a népek még a pogány babona sötétségében, a halál árnyékában ülnek és senyvednek – és egyre küldözgette hírnökeit, a hithirdetőket, hogy kivezessék őket a sivatagból a megváltás ígértföldjére, a sötétségből a krisztusi hit és kegyelem világosságába. Mennyit sírt a lelke ezeket a felszántatlan vadonokat, ezeket a virág nélküli ugarokat látva! De mint örvendezett viszont, mikor meglátta a friss barázdákat a sokszor televény szüzi földön és látta azt a gyönyörúséges vegetációt, mely a hithirdetők szorgos munkájának nyomában ott megindult! Hogyan változtak keserű sirató könnyei édes örömkönnnyekké és kérő imája mint ment át fokozatosan hálaimába, mellyel szívből meghálálta az aratás Urának, hogy gondoskodott lelkes munkásokról és meg is áldotta önfeláldozó munkájukat! Az évezredes ugar sokszor csodás virágzásba fakadt és ahol addig sivár pusztaság volt, sudaras fenyők és terebélyes tölgyek nőttek bele az ég azúrjába. Ilyen örvendetes változásban gyönyörködhetett apostoli lelke

Spanyolországban

Az Árius-támasztotta vihart a niceai zsinat (325) ünnepélyes nyilatkozata sem tudta elcsendesíteni. A tévely mindig makacs és velejárója rendszeren a gyűlölet. Árius hívei is makacsan tovább ragaszkodtak mesterüknek elítélt és 318 püspök egyhangú hitvallása által megcáfolt tévelyéhez és fanatikus gyűlölettel viseltettek az igazhitű katolikusok iránt. Ennek a pokoli árnak egy erős hulláma betört Spanyolországba is és még két század múlva is elborította az egész országot. Odoaker népe, a nyugati gótok, mind Árius híveinek vallották magukat és tüzzel-vassal üldözték a Pyrenei-félsziget római lakosságát, mely hű maradt Szent Péter tanításához. Ez az üldözés tetőpontját Leovigild uralkodása alatt (568–586) érte el, kivált feleségének, Teodóziának halála után, aki mint Spanyolország két legnagyobb püspökének, Leander és Izidor nővére, hathatós oltalmazója volt az Egyháznak. Leovigild második felesége ugyanis, Goesintha, valósággal égett a katolikusok elleni gyűlölettel és nem szűnt meg a szintén áriánus királyt minden kínálkozó alkalommal ellenük tüzelni.

Bebörtönzések és számkivetések, jószágelkobzások és pénzbüntetések, sőt legkegyetlenebb testi kínzások napirenden voltak a hithű katolikusokkal szemben. Goesintha nem kímélte a király első házasságából való fiúkat sem. Hermenegildet, az elsőszülöttet, aki az anyatejjel szívta magába az igaz hitet s abban istenfélő felesége, Ingunda, valamint Sevilla szent érseke, Leander által még inkább megerősítettet, elüldözte az atyai háztól, sőt annyira el tudta vakítani Leovigilt, hogy ez börtönbe vettette hithű fiát és végre megszegve ünnepélyes ígéretét s kivetkőzve atyai érzelmeiből, kivégeztette. Gergely ércnél maradandóbb emléket állított irataiban a hőselklü vértanúnak. „Az ariánus atya – írja (Dial. III. 31.) – fenyegetésekkel és ajándékokkal iparkodott Hermenegildet megnyerni. Minthogy azonban ez a legnagyobb állhatatossággal kijelenté, hogy sohasem tagadhatja meg igaz hitét, bilincsekbe verve szigorú börtönre vetteté. Az ifjú király kezdé tehát földi országát kevésre becsülni és szívvel-lélekkel vágyódván a mennyei után, a börtönben is vezeklőruhát viselt. Mikor megjött a húsvét ünnepe, az eretnek atya az éj csendjében egy aránus püspököt küldött hozzá, hogy ennek kezéből fogadja a szentségtörő áldozást s ezáltal újból kiérdemelje atyjának kegyét. De az istenfélő férfiú keményen feddi az ariánus püspököt és igazságos szemrehányásokkal elutasítja magától az eretnekséget, mert bár külsőleg meg volt bilincselve, bensejében mégis nyugodt volt lelki nagyságában. Amikor az ariánus püspök ismét haza ért, az ariánus atya tajtékozott a dühtől és azonnal elküldé hóhérjait, hogy megöljék Istennek hitvallóját, ami meg is történt (585. március 24.). Amint beléptek hozzá, agyába vágták bárdjukat s elvették testi életét; de csak ezt ölhatték meg benne, amelyről tudva volt, hogy a meggyilkolt maga is kevésre becsülte. De hogy igaz dicsősége kinyilváníttassék, csodák is történtek. Az éj csendjében ugyanis zsolozsmaéneket hallottak ennek a királyvértanúnak holtteste körül, aki épp azért igazán király, mivel vértanú is. Így történt azután, hogy holttestét mint egy vértanúét tisztelték a hívek.” (ML 77. col. 289.)

Vére nem omlott hiába. Talán atyjának is használt, mert nemsokára (586) bekövetkezett halálakor trónjának örökösét, Recharedet Leander érsek oltalmába ajánlotta. De még inkább használt fivérének, az új királynak. Mert alig foglalta el a trónt, zsinatra hívta össze az összes püspököket s felszólította az ariánus püspököket, hogy adják elő hitvallásuknak érveit. A katolikus püspökök ezeket oly fölényesen s oly világosan cáfolták meg, hogy Rechared ünnepélyesen szintén katolikusnak vallotta magát és meg is erősítette magát e boldogító hitben a bérmlás szentségével. Példáját igen sokan követték úgy az előkelőknek soraiból, mint a népből, de sőt az ariánus püspökök közül is. A jég ezzel meg volt törve és a király boldogan hirdethetett általános zsinatot 589-ben, melynek helyül Toledót jelölte meg. A katolikusok ugyancsak örömmel üdvözölték a zsinaton a nyolc ariánus püspököt, akik eddigi tévelyüket kárhoztatva, töredelemmel és örömmel tértek vissza az Egyházba. A zsinat többek között elrendelte, hogy a hívek a szentmisében közvetlenül a szentáldozás előtt a hitvallást elénekeljék, illetve elmondják, így akarván a Szentháromságról szóló fenséges tant minél mélyebben emlékezetükbe és hívő meggyőződésükbe belevésni. A király azután külön törvénnyel megerősítette a zsinat összes határozatait, melyben számkivetéssel sújtotta az ezek ellen vétő püspököket és papokat, jószágelkobzással a világiakat.

Rechared boldogan látta hívő törekvéseinek szép gyümölcseit. Ettől a boldogságtól árad túl az a levele is, melyben a történekről jelentést tesz a pápának, kinek egy drágakövekkel ékített aranykelyhet is küld ajándékba, hogy így fiúi hódolatát és hívő ragaszkodását a pápa iránt, „aki fölötte áll a többi püspököknek”, különösképpen is kimutassa. (Ep. IX. 61.)

Gergely lelke ujjongott a hit győzelme és felvirágzása fölött. „Szavakkal ki nem mondhatom, – feleli a királynak – mennyire örülök a te műveid s életed fölött. Kinek szíve nem indulna meg, még ha kőből való volna is, mikor e nagy múról hall, hogy ne dicsőítse a mindenható Istent és ne szeressen téged? De ugyanakkor gyakran elégedetlenség fog el önmagammal szemben, mert míg királyok számos lelket iparkodnak az égi hazának megnyerni, én haszontalanul töltöm el életemet. Mit fogok az eljövő Bírónak azon rettenetes

ítéleten mondani, ha üres kézzel fogok ott megjelenni, míg Kiválóságod hívőknek egész sorait fogja magával vezetni, akiket buzgó és állhatatos figyelmeztetéssel az igaz hit kegyelmére vezetél? Isten kegyelméből azonban nagy vigasztalásomra szolgál az, hogy benned a szent művet szeretem, melyet magam nem vihetek végbe.” Szent Péter nevében köszöni az értékes ajándékot, bár ennél is értékesebb, hogy „mielőtt aranyat ajánlott fel a király, a neki alávetett nép megtérítésével lelki áldozatot mutatott be”. Megdicséri a király önzetlen igazságosságát a kormányzásban, „mert mikor a zsidók hűtlensége ellen bizonyos rendeletet bocsátott ki, az érdekeltek nagy pénzüsszeg felajánlásával akarták a király igazságérzetét megpuhítani. De a király megvetette azt; inkább akart Istennek tetszeni s többre becsülte lelkének tisztaságát az arannyal”. A megérdemelt dicséret után azonban megszólal a lelkiatya és óva inti a királyt, hogy el ne bizakodjék és ne hallgasson a kevélység atyjának sugallataira. „Mert minél nagyobb kegyelmeket vesz észre az emberben, annál nagyobb furfanggal törekszik azokat tőle elrabolni. Hiszen az útonálló sem olyan utasokat iparkodnak hatalmukba keríteni, kiknek semmijük sincsen, hanem olyanokat, akiknek arannyal vagy ezüsttel van tele a zacskójuk.” Épp azért őrizze meg a király nagy gonddal alázatosságát. „Ha jócselekedeteinkről beszél nekünk a gonosz szellem, hogy kevélységre csábítson, ne tegyünk mást, mint folyton bűneinkre emlékezni, hogy belássuk, az elkövetett bűnök a mi művünk s egyedül Istennek ajándéka, ha nem vétkezünk.” Az ajándékot ajándékkal viszonzza a pápa: az Úr szent keresztségéből és Szent Péter láncából küld a királynak ereklyét azzal a kívánsággal, hogy „miként ez a lánc Szent Pétert a vértanúságra bilincselte, úgy viszont a királyt minden bűntől megszabadítsa”. Leanderről, a buzgó érsekről, a zsinat lelkéről sem feledkezik meg a pápa: palliummal ékesíti fel őt, hogy ezzel is jutalmazza úgy a király erényes cselekedeteit, mint az érsek elévülhetetlen érdemeit a vizigótok megtérítésében. (Ep. IX. 122.)

Franciaországban

Amily öröme telt Gergelynek Spanyolországban, éppoly szomorúság töltötte el szívét, ha Franciaországra tekintett. Klodvig népe ugyan hű maradt hitéhez és még az arianizmus rémes árja is megtört Gallia határain, de a lelkekben ez a hit szomorú elernyedést mutatott, a hitélet egyre lanyhult s ennek következtében a közerkölcsök oly lejtőre jutottak, melyen nem volt megállás. Franciaországnak nem volt sem Recharedje a trónon, sem Leandere a püspöki karban. Toursi Gergely szomorú színekkel festi meg korának képét. A királyi családban való egyenetlenségek, melyek még gyilkosságtól sem riadtak vissza, mint valami fertőző baj átterjedtek az ország nagyjaira is és véres polgárháborút idéztek elő. Az általános felfordulásban természetesen meglazultak az erkölcsök s ami még szomorúbb, nem csupán a világi, hanem az egyházi körökben is. A simonia itt is felütötte fejét és behurcolta a mótelyt a szentélybe. Világfiak, akik a papságban csupán az anyagi jólétet keresték és lemondás helyett telhetetlen hírvágyukat akarták kielégíteni, töltötték be a szentélyt; hatalmas grófok és várurak foglalták el a püspöki székeket, akik győzték pénzzel, vagy a királyok bizalmas emberei, akiket uraik így vélték a nekik tett szolgálatokért kielégíthetni.

Gergely mindezt jól tudta és szíve mérhetlen fájdalommal telt el miatta. Nem lehet megilletődés nélkül olvasni ama leveleit, melyeket egymás után intézett majd II. Childebert királyhoz, majd ennek 596-ban bekövetkezett halála után az anyakirálynéhoz, Brunichildához, majd az összes püspökökhöz, majd a pápai vikáriushoz, és egyes püspökökhöz. A nyáj pusztulása fölött siránkozó főpásztornak komoly szövegei ezek mind, melyek majd kérnek, könyörögnek, majd feddenek, korholnak, majd atyailag édesgetnek, majd szigorúan fenyegetnek, de mindig a jópásztornak megbocsátani kész nagylelkűségével, az eltévedteket hazaváró atyjának szeretetével. A pápa lelkének fájdalma összeolvad a szentnek fájdalmával, melyet érez, mikor hervadást lát ott, ahol üde virágzásban szeretne

gyönyörködni a lelkek világában. Sír a lelke, mikor száraz kórókat hall zörögni ott, ahol a krisztusi erényeknek kellene virágozniuk és szinte sikong fájdalomában, mikor a szentélybe betolakodottaknak botrányairól hall és mocsárban látja gázolni azokat, akiknek hivatásuk volna másokat a krisztuslátás és bírás Tábor-hegyére felvezetni. Gergely e leveleit könnyekkel írta, a pusztulást sirató jó pásztornak keserű könnyeivel és vérző szívének sóhajaival tölté meg azokat. „Miután tudomásunkra jutottak oly dolgok, – írja Childebert királynak – melyek a jó Istent nagyon bántják és a papi méltósággal a legbántóbban ellenkeznek, arra kérünk, hogy hatalmatat mindenképpen e rendellenességek megszüntetésére fordítsad. Mert ha botrányos események buzgó törekvéseket meghiúsítanak, úgy mások hibájából – amitől Isten óvjon – vagy a te országod, vagy a te lelked kárt szenvedne. Azt is megtudtuk, hogy a püspökök halálakor némely világiak feladatják maguknak a hajkronát s aztán egyszerre, mintegy hirtelen ugrással a püspöki méltóságba emelkednek. Ilyképpen meggondolatlan nagyravágyásból tanítónak lesz, aki soha nem is volt tanítvány. Mivel pedig nem tanulta, amit tanítania kellene, azért csak névleg pap, mert beszéd és cselekvés módjában továbbra is világi marad. Hogyan legyen már most közbenjáró a bűnökért, mikor a magáéit sem siratta meg előbb? Az ilyen pástör ugyan nem védi meg a nyáját. Te bizonyára nem teszed meg sereged vezérévé mást, mint akinek rátermettségéről és hűségéről meg vagy győződve. Vond le a hasonlatból a következtetést, hogy milyennek kell lennie a lelki vezérnek. De gyalázatunkra szolgál és szégyenlem kimondani, hogy olyanok is merészkednek mint püspökök a lelki vezetésre, akiknek a lelki harcnak kezdete is teljesen ismeretlen. Egyúttal panasz emeltetett nálunk, hogy a szent rendek simoniával, vagyis pénzfizetés fejében szolgáltatnak ki. Figyelmeztetjük Excellenciádat, hogy ezt a gyalázatos visszaélést irtsa ki országából. Mert aki nem fél Isten ajándékát pénzért megvenni és aki azt, amit nem érdemel meg Isten kegyelméből, anyagi eszközökkel akarja megszerezni, az teljesen méltatlannak bizonyítja magát e hivatásra. Azért figyelmeztetlek, kedves fiam, mert szeretném lelkedet megmentve tudni.” (Ep. V. 55.)

Ugyanezt köti az anyakirálynénak is a lelkére a hozzá intézett levélben. „Ne tőrjed, – írja a pápa – hogy bárki is pénz fejében vagy bizonyos személyek pártfogása folytán felszenteltessék, hanem csak olyan emeltessék püspöki székre vagy egyéb papi állásba, akit élete és erényei arra méltónak mutatnak. Szörnyű bűn ugyanis a Szentlelket, aki kiváltotta a világot, pénzen eladni. Arra is legyen különös gondod és ne tőrjed, hogy a világiak sorából egyenesen püspöki méltóságba emeltessék valaki. Hogyan fogja tudni vezetni az Úr nyáját az, aki maga sohasem állott előbb pástornak vezetése alatt? Akinek élete olyan rendes, hogy püspöki szentelésre méltónak látszik, annak előbb az alsó rendekben kell kitűnnie, hogy utánzásra méltó példából megtanulja, amit tanítania kell. Törekedjél égi jutalmad nagyobbítására az Egyház egységéből elszakadtakat az egységbe visszavezetni. Mert csak azért maradnak meg tudatlanságuk vakságában, hogy kivonják magukat az egyházi fegyelem alól és kényük-kedvük szerinti szabadsággal bírjanak rossz életet élni. De nem is értik, amit védelmeznek s ami után igazodnak. Mi azonban minden tekintetben a kalcedoni zsinathoz ragaszkodunk, melyet ők épp cégerül használnak haszontalan kifogásaikhoz. Ha valaki e zsinat hitvallásából valamit elvenni vagy ahhoz valamit hozzáadni akar, azt mi kiközösítjük az Egyházból.” (Ep. IX. 11.)

Nem érve be a komoly intelmekkel, egy legközelebbi levélben arra ösztönzi Brunichildát, hogy a különféle visszaélések megszüntetésére zsinatot tartson, „amelyen kedvelt fiunk, Cyriacus apát jelenlétében kiközösítés büntetés terhe alatt megtiltassék, hogy világi ember püspökké tétessék, vagy hogy valaki a felszentelésért valamit adni, illetve azért valamit elfogadni merészkedjék”. (Ep. IX. 109.)

A királyné, úgy látszik, habozott s azért Gergely újból megsürgeti a zsinat egybehívását. (Ep. XI. 63.) s ugyanezt köti a királyfiaknak, Teoderik és Teodebert lelkére (Ep. IX. 110.) s mikor ezek megosztották egymás között az országot s Teoderik Chalonsban Burgundia fölött,

Teodebert pedig Metzben, Austrasia fölött uralkodik, a pápa külön is felkeresi őket leveleivel ez ügyben. (Ep. XI. 59. és 60.) Nem kevesebb, mint tíz levelet ismerünk tőle Brunichildához, melyek mind a jó pásztor gondos szeretetéről tesznek tanúságot, mellyel Krisztus nyája fölött örködött. A királynénak juttatott sok elismerés, erényeinek dicsérete ellentétben látszik lenni azzal, amit róla a történelem mond és Gergelyt talán hízelgőnek tünteti fel, aki fátyolt borított az ő nagy bűneire, csak hogy kegyeit el ne veszítse. De tudnunk kell, hogy vérengzései, melyekre saját családjában vetemedett, már Gergely halála után mentek végbe, akit Brunichilda kilenc évvel túlélte. E vérengzései őt „Franciaország Nérójává” tették, de „e vérengzéseiket nála is egy quinquennium Neronis előzte meg”, miként dr. Wolfsgruber találóan mondja. (292. l.) Gergely nagylelkű volt az elismerésben, kivált, mikor az Egyház érdekeiről volt szó, de egyenes lelkétől semmi sem állt oly távol, mint a gyáva hízelgés, mint az ideiglenes előnyökért való elfeladás.

Amiért Gergely ismételtelen kopogtatott a királyi palota kapuin, azt e szerencsétlen ország püspökeihez írt leveleiben is állandóan sürgette. „Könnyel és sóhajtozással” panaszkodik Virgiliusnak, Arles püspökének azokra, akik pénzért vélik a Szentlelket megvásárolhatónak, „aki egylényegű az Atyával s akit a mindenható Atya kézfeltevés által közöl az emberekkel”. De amint Krisztus kiűzte a kufárokat a templomból, úgy ezekre is ugyanaz a sors vár. Aki így veszi fel a szent rendeket, az már gyökerében romlott és részesévé lesz az első eretnekségnek, melyet Simon varázsló támasztott az Egyházban. Neki is felpanaszolja a pápa, hogy sokan minden előkészület nélkül szenteltetnek fel. Okos ember nem helyezi rá a tetőzetet a frissen emelt falakra, míg ezek ki nem száradtak és meg nem ülepedtek. A fát is, melyet építkezésnél használ, előbb jól kiszáradni engedi, mert különben összedől a ház. (Ep. V. 53.)

Ugyaníly értelemben ír más püspököknek is, ír egyetemesen a püspöki karnak s hogy a felpanaszolt sok bajnak és visszaélésnek véget vessen, zsinatok tartását rendeli el, „mert ha már nem hat ránk a szeretet, legalább a felsőbbség vizsgálatától való félelem tartson vissza olyasmitől, amiről tudjuk, hogy mindnyájan rosszaláltak és elítélték”. (Ep. IX. 106.)

Gergely tehát megtett minden tőle telhetőt a szomorú állapotok megszüntetésére, de szomorúan kellett tapasztalnia, hogy komoly intelmei mind hiába estek és sem kérései, sem fenyegetései nem változtattak semmit a dolgok folyásán. Ígéretekben nem volt hiány, de azok csak ígéret maradtak. Végzetes képessége embereknek és népeknek Isten felkínált irgalmát visszautasítani, ellökni azt a mindenható kart, mely egyedül képes egyiptomi fogságból az igaz boldogság ígéretföldjére vezetni egyeseket éppúgy, mint egész népeket. Boldog az az ember és boldog az a nép, amely megismeri látogatásának idejét!

Angolországban

A római sasok beröpülték az egész világot s nem volt olyan föld, melyet hatalmukba nem kerítették volna. Britannia sem képezett kivételt, bár a sasszárnyak is elfáradtak, míg Rómából, az ősi fészekből az Alpokon, országokon és tengeren át végre Albion földjén megpihenhettek. A római légiókkal az evangélium is eljutott a szigetre és a Liber Pontificalis (ML 127.) úgy tudja, hogy már a II. században, Eleutherius pápa uralkodása alatt lett kereszténnyé az ott uralkodó Lucius király, aki azután Rhätiában hirdeti az evangéliumot s mint churi püspök szenved vértanúságot. A svájci Chur székesegyháza az ő sírja fölött épült és most is ő az egyházmegyének fővédnöke. Az V. században azonban Vortigern, aki a sziget délkeleti részében uralkodott, Caledonia (Skótország) vad hordáinak ismételt betörései ellen a szászok fejedelménél, Hengistnél és Horsánál keres segítséget, nem is sejtve, mily végzetes fordulatot ad ezzel hazája történetének. Mert a szövetséges angolokból és szászokból hódítók lettek, akik 150 évig tartó harccal végre meghódítják a bennszülötteket és urai lesznek a szigetnek. Az a pusztító harc, mely másfél századon át folyt az uralomért, a szép virágzásnak

indult evangéliumi vetést is csaknem teljesen tönkre tette. A kereszténység csupán Wales tartományban tartotta fenn magát.

Ebből a pogány világból került az a néhány ifjú Rómának rabszolgapiacára, kiket Gergely mint a Szent András-kolostor egyszerű szerzetese látott és az apostol szeretetével megszeretett. Ez a szeretet csakhamar lángra kapott szívében és nem is engedte őt nyugodni, míg néhány társával útra nem kelt, hogy e népnek megvigye a megváltás örömhírét. Miként láttuk (19. 1.), nemes szándékát nem valósíthatta meg; az isteni gondviselésnek más tervei voltak a buzgó szerzetessel. De azoknak a szegény rabszolgáknak alakjai kitörülhetlenül belevésődtek az ő lelkébe. Gergely a pápai trónon is ugyanazzal az apostoli szeretettel gondolt e népre, mint akkor, mikor először látta meg néhány fiát. Bizonyára sokat imádkozott érte, mialatt kialakult lelkében megtérítésének terve. Végre elérkezettnek látszott az idő e szép terv megvalósítására. Gergely 595 szeptemberében meghagyja Candidusnak, az egyházi javak kezelőjének Galliában, hogy váltson magához néhány 17–18 éves angolszász ifjút, helyezze el őket kolostorokban, hogy ott keresztényekké neveltessenek s így majdan az evangélium hirdetői lehessenek hazájukban. (Ep. VI. 7.) Alig néhány hónapra rá megbízza Ágoston, a Szent András-kolostor priorját, hogy körülbelül 40 társával induljon el misszióba e néphez. Mint a gondos atya útrakelő fiait, ellátja őket ajánlólevelekkel Brunichilda anyakirálynéhoz, Teoderik és Teodebert királyfiákhoz, valamint mindazokhoz a püspökökhöz, kiknek székvárosain át útjukat venni fogják.

Ágoston és 39 társa el is indultak a nagy útra, de minél előbbre haladtak, annál kislelkűbbek lettek. Útjukon sehol semmi biztatás! Ellenkezőleg, a legrosszabb befolyások! Mindenütt a legsötétebbnek ecsetelték nekik különben nemes vállalkozásukat. Ágoston is enged a kislelkűségnek annál is inkább, mert úgy látja, hogy társaiból eltűnt minden lelkesedés küldetésük iránt. Biztatásukra vissza is tér Rómába, hogy megkérje a pápát, mentse fel őt és társait ez erőiket felülmúló megbízatás, illetve kötelesség alól.

Gergely szomorúan hallja ezt, de hamar szerencsés kézzel segít a bajon. Nem korhol, nem fedd, hanem a szívében égő szent tűzből néhány szikrát vet Ágoston jó lelkébe, melytől tűnik a hidegség és éltető meleg árad szét benne. Szomorúan jött és örömmel távozik. A pápa beszélt, tehát Krisztus szólt hozzá. S ha Krisztus küldi őt, akkor nem szabad habozni. Gergely társainak is üzen. „Minthogy üdvösebb valami jó dolgot meg nem kezdeni, – így szól a pápa e levélben – mint megkezdés után a gondolatokat ismét visszafordítani, azért nektek, kedves fiaim, teljes buzgósággal kell a jó művet befejeznetek, melyet megkezdtetek. Ne riasszon hát vissza sem az út nehézsége, sem ócsárolni szerető emberek beszéde, hanem fejezzétek be minden erőlködéssel és lelkesedéssel, amit Isten indítására megkezdtetek. Hiszen tudjátok, hogy nagy fáradságra az örök jutalom dicsősége következik. Visszatérő elüljárótoknak, Ágostonnak, akit apáti minőségben fölétek állítunk, engedelmeskedjetez mindenben alázatosan. Tudjátok meg, hogy minden, amit az ő figyelmeztetésére végbe visztek, lelketek hasznára válik. Isten védelmezzen meg kegyelmével s engedje meg, hogy az örök hazában fáradozástok gyümölcseiben gyönyörködhessen. Ha nem is dolgozhatom együtt veletek, legyen mégis részem jutalmatok örömeiben azért, hogy szeretnék veletek együtt dolgozni. Isten tartson meg titeket, édes fiaim, jó egészségben.” (Ep. VI. 51.)

Az atyai szózat nem hangzott el hiába. Szent Benedek fiai jól tudtak engedelmeskedni. A pápa szava mindnyájoknak Krisztus szava volt, ők pedig szent engedelmisséget fogadtak volt Krisztusnak egész életükre. Az addig kislelkű csapat most bátor áldozatkészséggel és rendíthetetlen bizalommal az isteni vezetés iránt folytatta útját és 597-ben szerencsésen el is érte Thanet (Tanatos) szigetét a Themsétől délre, a kenti grófságban, ahol akkor Ethelbert király uralkodott. Innét Ágoston a pápától kapott utasítás szerint Franciaországból hozott tolmácsokat küldött a királyhoz azzal az üzenettel, hogy Rómából jó és nagy örömhírt hoz; akik ezt jó szívvel fogadják, azoknak biztosra ígéri az örök örömeiket az égben és az élő Istennel való, soha el nem múló együtturalkodást.

Ethelbert előtt ez az „örömhír” nem volt teljesen ismeretlen. Felesége, Berta, a Párizsban uralkodó Charibert királynak leánya, buzgó keresztény volt és a királynak is csak azon feltétellel nyújtotta volt kezét, ha szent hitét továbbra is megtarthatja és gyakorolhatja. Mint Szent Klotild szépunokája nem mulasztotta el a király szívét az evangéliumi igazság befogadására előkészíteni s az Isten megjutalmazta apostoli buzgóságát: ami Klotild volt Franciaországban, azzá lett Berta Angolországban. Ethelbert barátságosan vette az üzenetet és megparancsolta, hogy a jövevények eltartásáról gondoskodás történjék. Azután fogadta is őket, pogány környezetének tanácsára a szabad ég alatt, mert zárt helyiségben szerintük árthatnának neki a jövevények. Szent Béda élénk színekkel ecseteli hazájának történetében e megható jelenetet. Ágoston kis csapata egy ezüstkereszt elővitele alatt, zsolnárokat énekelve vonult a király elé. A király leültette őket és figyelemmel hallgatta az evangéliumi örömhírt a mi megváltásunkról. Mire így szólt hozzájuk: „Szavaitok és ígéreteitek jól hangzanak, de újak és szűkölködnek minden biztosíték nélkül; épp azért nem adhatom fel kedvetekért azt a hitet, melyet az egész angol néppel oly régóta követek. Mivel azonban oly messziről jöttetek, hogy azt, amit magatok igaznak és jónak tartotok, velünk is közöljétek, azért nem akarunk nektek nehézséget csinálni, hanem inkább barátságosan titeket fogadni. Megengedem tehát, hogy hiteteket hirdessétek s akiket csak tudtok, annak megnyerjétek”.

Ágoston hálás örömmel vette a király engedélyét és kised csapataival Doruvernben vett lakást a Szent Márton tiszteletére emelt kis templom mellett. Imádkozva vonultak be a városba. „Kérünk téged, Urunk, minden irgalmasságodra, – így szólt forró imájuk – vétessék el igazságos haragod e várostól s a te szent házadtól, mert vétkeztünk szent színed előtt. Alleluja.” Még most is mutatják azt a helyet, ahol a hithirdetők letelepedtek. Isten bőségesen áldotta meg apostoli munkájukat. Az az allelujás ének, mellyel Isten irgalmáért esedeztek, rövid idő múlva örömtől lüktető hálaénekké lett. Hiszen életmódjuk, melynek a bennszülöttek kíváncsi megfigyelői voltak, ez az imával megszentelt, önmegtagadásos életmód sem maradhatott hatás nélkül. Kicsi templomukból állandóan szállt ég felé buzgó imájuk, mellyel a hit kegyelmét kérték e jóindulatú nép számára. Azután kivonultak és hirdették az evangéliumot, istápolták a szegényeket, ápolták a betegeket és kifogyhatlan türelemmel tanítgatták őket hitünk igazságaira. A fenséges tan nem tévesztette el hatását az igazság után szomjazó lelkekre. Ágoston mélyen szántott és jó magot hintett el övéivel. Isten pedig megtermékenyítette becsületes munkájukat. Az ugar képe egyre szépült, a barázdákból egyre sűrűbb kalászsorok emelkedtek ki. Mintha az apostoli idők ismétlődtek volna meg: *Tanítottak mindenütt és az Úr velők együtt munkálkodott és megerősítette szavukat a rákövetkező csodajelekkel.* (Mk 16,20) Ágoston is csodákban tündöklő hírnöke volt az Úrnak e nép körében. S e csodák nagy hatással voltak a hallgatókra. Szent Márton temploma kezdett lassan szűknek bizonyulni. Mindig többen és többen térdeltek az oltáron trónoló Úr Jézus körül s ami őket még jobban buzdította s megerősítette hitükben, az Berta királyné épületes példaadása volt. Ott térdelt ő is népe között, forró imát rebegve övéiért és elsősorban a királyért. S a jó Isten meghallgatta imáját: 597 pünkösdjén Ethelbertet is megkeresztelhette az örömkönyveket síró Ágoston apát. A király szép példáját számosan követték a lakosság minden rétegéből. Ezzel az Egyház győzelme el is volt döntve. A király senkit sem kényszerített a megtérésre, de példája mindenkit vonzott. Környezetében egyre előtérbe léptek a keresztények, míg végre a pogányok egészen eltűntek. A hithirdetőknek megfelelő lakást adott s a hívők egyre gyarapodó seregének megfelelő templomról gondoskodott, átadván nekik a Megváltóról nevezett templomot, melyet még a rómaiak építettek. Teljes szabadságot biztosított nekik a hithirdetésben az egész ország területén és gondoskodott ellátásukról is terjedelmes birtokok adományozásával, hogy az anyagiakkal kellőképpen ellátva, annál nagyobb buzgósággal járhassanak el fenséges hivatásukban.

Ágoston mindezek után érkezettnek találta az időt, hogy a pápától kapott utasítás szerint megkezdje az egyházi hierarchia kiépítését s azért Arlesba ment, melynek érseke, Virgilius,

őt az angolok püspökévé szentelte. Mint ilyen ugyanazon 597. év karácsonyán közel tízezer pogányt keresztelt meg. Kevés olyan örömmel és kegyelemmel teljes karácsony volt még a földön a betlehemi óta, mint volt ez angol földön. Ágoston nem is késett karácsonyi örömét a pápával megosztani. Lőrinc és Péter szerzetesek voltak a szerencsések ezt Rómába elvinni.

Gergelynek az a levele, melyet válaszképpen Ágostonnak írt, örök mintaképe maradhat azok számára, akik másokat lelkileg vezetnek s egész teljességében átérzik a nagy felelősséget, amely ebből rájuk hárul. Az Egyház győzelmes előhaladásán ujjongó pápa szólal meg mindenekelőtt benne, aki a karácsonyi örömeikkel hálálkodik Istennek a nagy áldásért, mellyel jószándékát megáldotta. A derék munkát elismerő s az érdemes munkást magas elismeréssel jutalmazó főpap szól Krisztusban szolgálójához, hogy ez elismerésével további munkásságra buzdítsa. De csakhamar megszólal a gondos lelki atya s mindvégig ő is beszél azután, lélekből a lélekhez, melyet annyira szeret, de épp e szeretete miatt nem akar úgy dicsérni, hogy ezzel vesztét okozza. Nem ünneprontó ő, hanem az az okos atya, aki gyermekétől távol akarja tartani az elbizakodást, nehogy ez kevélységbe sodorja, mely örök kárára lehetne.

„Dicsőség Istennek a magasságban – így kezdi a pápa szép levelét – és békesség a földön a jóakarató embereknek, mert a búzamagocska a földre jött és meghalt, hogy ne csupán az égből uralkodjék. Az ő halála adja nekünk az életet, az ő gyengesége erősít meg minket, az ő kinszenvedése óv meg minket az (örök) szenvedéstől. Iránta való szeretetből keressük testvéreinket Britanniában, kiket nem is ismertünk s az ő kegyelme által találjuk meg azokat, kiket kerestünk anélkül, hogy ismertük volna őket. Kicsoda ecsetelhetné, mily nagy öröm támadt itt az összes hívek szívében afölött, hogy az angolok népe a mindenható Isten kegyelmének működése és a te fáradozásod révén levetette a tévely sötétségét s a szent hitnek fényétől sugározott körül, hogy immár őszinte hitben lábbal tiporja a bálványokat, melyeknek azelőtt dőre félelemmel szolgált, hogy tiszta szívvel leborul a mindenható Isten előtt, hogy kiemelkedik a romlás örvényéből s engedi magát lekötni szent tanításunk előírásaival, hogy szívből aláveti magát az isteni parancsoknak s ezáltal lelkileg felemeltetik, hogy imában egészen a földre alázza meg magát, hogy lelkével ne tapadjon a sárhoz! Kinek műve ez, ha nem azé, aki azt mondotta: *Az én Atyám mind ez ideig munkálkodik, én is munkálkodom.* (Jn 5,17) Hogy megmutassa, miszerint a világot nem emberi bölcsesség, hanem az ő ereje téríti meg, hajdan tanulatlan hírnököket választott ki, hogy őket világgá küldje. Ugyanezt teszi most is, midőn az angol népnél gyenge erővel akart nagyot művelni. De kedves testvérem! mindez öröm mellett az ég ajándéka fölött mégis a legnagyobb félelemre is van okunk. Tudomásom van ugyanis róla, hogy a Mindenható e népnél, melyet kiválasztani akart, a te szereteted által csodákat is enged történni. Azért félelemmel kell ez égi ajándéknak örülnöd és örömmel félned, örülnöd kell, hogy az angolok lelkei külső csodák által benső kegyelemre vezetettek; de félned kell, ne talán hiú öntetszelgésbe emelkedjék a gyarló lélek s így haszontalan dicsőség miatt bensőleg romlás álljon be, míg a külső tekintély növekszik. Meg kell tehát emlékeznünk arról, mint tértek meg egykor örömmel a tanítványok küldetésükről és mondák égi tanítómesterüknek: *Uram, a te nevedben még az ördögök is engedelmeskednek nekünk.* (Lk 10,17) De rögtön ezt kellett hallaniok: *Ne annak örüljétek, hogy a szellemek engedelmeskednek nektek, hanem örüljétek annak, hogy neveitek fel vannak írva a mennyekben.* Azért kedves testvérem! mind amellest, amit Isten erejével külsőleg végbevisesz, bensődben mindig szigorúan szállj magaddal ítéletbe, hogy megismerjed, ki vagy te, s mily nagy kegyelemben részesült az a nép, mikor megtérítéséhez még a csodatevő hatalmat is elnyerted. S ha úgy emlékezel vissza, hogy valaha is megbántottad a mi Teremtőnket szóval vagy cselekedettel, úgy idézd ezt mindig emlékezetedbe vissza, hogy a büntudat ne engedje a kevélységet szívedben felburjánzani. S bármily nagy is a csodatevő hatalom, melyet kaptál, ne magadnak tulajdonítsd elnyerését, hanem azoknak köszönd, akiknek üdvére az neked adatott.”

A pápa azután Mózes példájára hivatkozik. Ki tudná hamar elsorolni a csodákat, melyeket Isten erejével művelt? S mégis kizárattott az ígéret földjéről egy kis bűn miatt, mert kételkedni merészkedett Isten végtelen jóságában. Hivatkozik Krisztus szavaira is, aki még olyanokat is, akik életükben csodákat műveltek, az ítéletben meg fog tagadni. „Ezt azért mondom, – folytatja levelét – mert meg akarnám erősíteni lelkedet az alázatosságban. Alázatosságból azonban még sem szabad hiányoznia a kellő bizalomnak, hiszen a mi Üdvözítőnk mondja, hogy *öröm leszen mennyben egy bűnbánó bűnösön inkább, mint kilencvenkilenc igazon, kiknek nincs szükségük bűnbánatra.* (Lk 15,7) Ha tehát nagy öröm van az égben egy bűnbánó fölött, akkor mily nagy öröm uralkodott ott egy ily nagy nép fölött, hogy a tévelyből az igaz hitre tért? Azért – fejezi be levelét – ismételjük az angyali dicsőeneket és kiáltjuk, kiáltjuk mindnyájan: Dicsőség Istennek ...” (Ep. XI. 28.)

Amilyen nagy szeretet árad ki e sorokból, éppoly nagy szeretettel gondoskodott Gergely az ifjú egyháznak minden szükségletéről. Új csapatot indít útnak, hogy a kínálkozó gazdag aratást annál jobban győzzék. Ezeknek is ad ajánlóleveleket a királyokhoz és püspökökhöz, mint mikor Ágostont küldte oda övéivel. Adott sok értékes ajándékot is az épülő és azután építendő templomok és kolostorok felszerelésére: egyházi ruhákat, szent edényeket és igen sok könyvet, miként Szent Béda írja. (Hist. I. 29. § 62.) Végre megszervezte az egyházi hierarchiát olyképpen, hogy Ágostont, mint londoni érseket az egész ország primásává teszi azzal az utasítással, hogy amennyire az Egyház terjedése kívánni fogja, 12 püspökséget alapítson a Humber folyótól délre, melyek a londoni érseknek lesznek alárendelve; egy másik érseki széket pedig Yorkban, melynek szintén 12 püspökség rendeltessék alá. „De nemcsak az általad szentelt püspökök és nem is csupán azok, kiket a yorki érsek fog felszentelni, hanem Britannia összes püspökei neked legyenek alárendelve, kedves testvérem! A te szavad és példád szolgáljon nekik zsinórmértékül úgy az igaz hitet, mint a jámbor életet illetőleg, hogy hitük és életük megfelelő legyen állásuknak s így Isten akarata szerint az égbe jussanak.” (Ep. XI. 65.) Gergely meg is indokolja e rendelkezését, mellyel Ágostont annyira felmagasztalta. „Bár bizonyos, – kezdi ugyanezt a levelét (Ep. XI. 65.) – hogy azokra, akik Istenért dolgoznak, kimondhatatlanul nagy jutalom vár a mennyországban, mégis nekünk is kell őket kitüntetnünk, hogy buzgóságuk a lelki munkában még nagyobb legyen.”

A pápa gondossága ezzel még nem merült ki. Az új palántát nem szűnik meg gondos kertészként szeretetének éltető vizével öntözni. A kezdet nehézségeit Ágoston is érezte, de nem állt magára hagyatva azok elviselésében. Tudta, hogy Rómában egy nagyon szerető szív dobog érte, melynek ajtaján sohasem fog hiába kopogtatni, ha akár lelki, akár anyagi bajban hozzá fordul. Úgy is lett. Tizenegy kérdéssel fordul a pápához az új egyház berendezkedését illetőleg és Gergely megadja valamennyire a kívánt felvilágosítást és utasítást. (Ep. XI. 64.) Valóban nem tudjuk, mit csodáljunk a pápai leiratban inkább: szeretetét-e, mellyel az új egyház iránt viseltetik, vagy tudományos felkészültségét, higgadt megfontoltságát s bölcs előrelátását-e, melyet ez oly fontos kérdések eldöntésében elárul. Döntései okos mérsékletről is tanúskodnak, hogy a hitűjencoknak így lehetőleg megkönnyítse az evangéliumi parancsok megtartását s ők is tapasztalják, boldogan tapasztalják, mily igazak az Úr biztató szavai: *Az én igám édes és az én terhem könnyű.* (Mt 11,30)

A királyhoz is volt oktató-buzdító szava Gergelynek. „Azért engedi a Mindenható a jókat a népek kormányzására jutni, – írja neki 601. június 22-én kelt levelében – hogy általuk az ő kegyességének jótéteményei áradjanak szét alattvalóikra. Ezt az angol népen is látjuk teljesezni, mert Dicsőséged azért állíttatott annak élére, hogy a neked ajándékozott kegyelmek révén néped is égi javakban részesüljön, őrizd meg azért, dicsőségteljes fiam! gondos lélekkel a nyert kegyelmet. Siess a keresztény hitet a neked alávetett népek közt is elterjeszteni. Gyarapítsd az igazságért való buzgóságodat azáltal, hogy őket megtérésre serkented. Üldözd a bálványimádást, rontsd le a bálványok templomait, eszközöld ki intéssel, fenyegetéssel, buzdítással, büntetéssel és saját jópéldáddal jócselekedetekben, hogy

alattvalóid életmódja nagy erkölcsi tisztaságra emelkedjék. Akkor jutalmazód lesz az égből az, akinek nevét és ismeretét a földön elterjesztetted. Így fordította el hajdan az igen jámbor Konstantin császár is a római államot a bálványok tiszteletétől s hódolt meg az állammal együtt a mi Urunknak és Istenünknek, Jézus Krisztusnak. Így történt, hogy az ő dicsősége túlszárnyalta a régebbi császárokat és az ő hírneve oly mértékben ragyogta túl elődeiét, amely mértékben jócselekedetei az öveikét. Azért légy rajta, hogy a királyokkal – a szigeten hét király uralkodott akkor – és népeikkel az Atyának és Fiúnak és Szentlélek egy Istennek ismeretét közöljed s ilyképpen te is néped régebbi királyait dicsőségre és érdemre felülmúljad. Minél inkább irtogatsz idegen bűnöket alattvalóidban, annál nyugodtabban nézhetsz majd a mindenható Isten rettenetes ítélete elé a magad bűnei miatt.” (Ep. XI. 66.)

Komoly szózat, Krisztus helytartójának üdvös intelme a királyhoz, kire Isten a népek kormányzását bízta. A pápa azonban nem feledkezik meg e levelében sem az ő hű szolgájáról, Ágostonról, „aki a szerzetesi életben nagyon tapasztalt, a Szentírás ismeretében kiváló és Isten kegyelméből jócselekedetekben fáradozó. Vedd azért szívesen az ő intelmeit, kövesd azokat készségesen és tartsd meg hűen emlékezetekben!”

Ágostonnak jól eshetett tudnia, hogy a király is támogatni fogja őt nehéz munkájában. Lelkes örömmel látott is hozzá a pápa által eléje szabott munkaprogram megvalósításához, ha a helyi viszonyok nem engedték is azt mindenben úgy megvalósítani, amint a pápa elgondolta és elrendelte. Így London már akkor is nagyobb helység volt ugyan, mint Doruvern, de Ágoston mégis utóbbit választotta székhelyül, mert ez volt a királynak is székhelye. Buzgósága különben még tovább ment. Doruvern közelében kolostort alapított és a londoni Szent Pál-székesegyház kezdeteit is az ő idejébe teszik.

Jól mondja dr. Wolfsgruber, hogy bár Gergely nagy volt minden művében, de legnagyobb mégis Angolország megtérítésében, ez az ő alkotásainak drágagyöngye. (Gregor der Grosse 343. l.) Méltán nevezi őt azért Szent Béda hazája apostolának.

A longobárdok között

A VI. század alkonyán sötét viharfelhőként ereszkedtek le Itália földjére a későbbi Alsó-Ausztriából a longobárdok. Nem maguktól, hívásra jöttek. Narses, a gótok dicsőséges legyőzője, a keletrómai császár helytartója Itáliában hívta be őket. Bosszúból hívta őket, mert Sophia császárné, II. Justinus (565–574) felesége vérig sértette őt, midőn rokkát és asszonyi ruhát küldött neki ajándékkul azzal az üzenettel, hogy legyen az asszonyok felügyelője, a háborúskodást bizza férfiakra. Albuin, a longobárdok harcias királya nem kérte magát soká. 568 tavaszán betört népével s rövid idő múlva meg is hódította Felső-Itáliát. Meghódította volna az egészet is, ha feleségének, Rosamundának bosszúja őt meg nem ölte volna ([lásd 22. l.](#)). Utódjának, Klephnek is ugyanily szomorú vége volt. A 36 herceg uralma is rövidéletű volt. A sok súrlódás egymás között meggyőzte őket e rendszer tarthatatlanságáról. Így választották meg azután Kleph fiát, Autharit királyokul, aki 580. május 15-én Garibald bajor hercegnek leányát, a keresztény Theodelindát vette feleségül. A jámbor királyné volt az egyetlen reménysugár a nyájáért és hazájáért aggódó Gergely szemében. Mert a longobárdok kegyetlen ellenségnek bizonyultak. Elért sikereiktől vérszemet kapván mindig továbbra vonultak Itália szíve, Róma felé. Az út nyitva állt számukra. A régi római légiók, melyeket a legyőzhetlenség nimbusa vett körül, kihaltak. A pihent erőktől duzzadó betörőkkel talán ők sem bírtak volna. Gergely vérző szívvel látta a veszélyt, melyet e prédára éhes nép hazájára nézve jelentett, vérző szívvel a pusztulást, mely e vad hordák diadalútját jelezte. Levelei, melyek ez időből reánk maradtak, telvék keserű panasszal. Ugyanez a lelki fájdalom járja át az Ezekiel prófétáról való magyarázatait, melyek ez időben láttak napvilágot. Mint a háza népéért aggódó atya áll övéi között, hogy biztató szavával elhessegesse tőlük a kétségbeesés feketeszárnyú denevéreit. Segélykiáltásai Konstantinápolyban süket fülekre találtak. Még

Theodelinda hajlott leginkább a pápa szavára, mert az ő közbenjárására köt békét királyi férje, Agilulf, akit Authari halála után 590-ben Turin hercegi székéből emelt magához a királyi trónra. Pedig serege már Róma falai alatt táborozott és bizony kegyetlen dolgokat művelt. „Magam láttam, – írja Gergely Mauricius császárnak – amint a rómaiak ebek módjára nyakukon összekötözve Franciaországba hurcoltattak, hogy ott mint rabszolgák eladassanak.” (Ep. V. 40.) A pápa nem is késett háláját úgy Theodelindának, mint Agilulfnak levélben tolmácsolni. A nagy váltságdíjjal megvásárolt béke azonban nem volt tartós. 596 tavaszán a longobárdok folytatták rablóhadjárataikat. S így tettek az 598-ban kötött béke után is. Gergely új követet küld Bonifacius szerep személyében Phokas császárhoz, „hogy a császár annál hamarabb könyörüljön meg rajtuk, minél tökéletesebben ismeri meg az ő előadásából Rómának véginségét. Mert, hogy mit szenvedünk naponként a longobárdok kardjaitól, mit az ő gyakori betöréseik folytán, ó immár 35 év óta, azt egyszerűen képtelenek vagyunk szóval ecsetelni. De bízunk a mindenható Istenben, hogy teljes vigasztalásban fog részesíteni, amit már adni megkezdett, ő, aki az országnak kegyesszívú uralkodókat adott, meg fogja semmisíteni annak kegyetlen ellenségeit is”. (Ep. XIII. 38.) Gergely békemunkája 603-ban fegyverszünetre vezetett, mely fölött érzett öröme, mint szelíd esti hajnalpír ragyogta be áldott életének alkonyát. Mert a békehírhoz a királyné más örömhírt is fűzött a Genuából hozzá intézett levelében: fiúgyermeket szült és azt meg is kereszteltette. A pápa fájdalmas betegségében is, „szinte a halállal vívódva”, – miként ő maga mondja, – mégis őszinte örömmel osztozott a királyné örömeiben és ezt egy nagy kinnal tollba mondott levélben értésére is adja. „Arra kérjük a Mindenhatót, – írja a pápa – hogy téged parancsainak útján megtartani, a mi fiúknak, Adulouvaldnak pedig szeretetében való növekvést adni kegyeskedjék. Amint itt a földön előjogot élvez az emberek között, úgy legyen dicső jócselekedetek által Istenünk szemében is.” (Ep. XIV. 12.) Ajándékot is küld az újszülöttnek: egy szent kereszteteklyét s egy evangéliumos könyvet perzsa díszkötésben. Nővérének pedig három gyűrűt: kettőt jácint-, egyet onyxkövel. „Arra is kérünk, hogy a királynak köszönetet mondj nevünkben a békekötésért s hogy a jövőben is békére hangoljad szívét, amint úgyis szoktad. Ezáltal a sok jócselekedeten kívül, melyet műveltek, Isten előtt még egy ártatlan nép háláját is szerzitek meg magatoknak, mely háború esetén tönkrement volna.” A királyné mélyen szívébe véste a pápa szép szavait: továbbra is hű maradt hitéhez, oltalmazta az Egyház érdekeit, sőt Milánó közelében templomot is épített Keresztelő Szent János tiszteletére, melyet királyi bőkezűséggel szerelt fel és nagy birtokkal gazdagított.

11. Gergely a politikában

Alig van szó, melyet gyakrabban említenének, mint a politika; de alig van fogalom, mely ellenszenvesebb volna az emberek szemében, mint ugyancsak a politika. Mintha gyűjtőnév volna sok oly beszédre, cselekedetre s eljárásra, melyet érzékeny lelkiismerettel alig lehet összhangba hozni. A parlament százados története ugyan sok nagy férfúval dicsekedhetik, akik nagyot tettek hazájuk boldogítására s törvényalkotásaikkal az egész emberiség jötevőivé lettek; de talán még több oly esetről tud, midőn az egyéni érdek a közérdek fölé kerekedett s a személyi érvényesülés kegyetlenül letiport minden nemesebb érzést és eszmét. Szertelenül feltörekvők, talentumok nélkül is érvényesülni akarók, nagy és szent elveket az egyéni haszonnak vagy családi emelkedésnek alárendelők meglehetősen diszkreditálták napjainkban a politikát.

Gergely pápa idejében még nem volt parlament, de már akkor is volt politika. Neki azonban a politika nem úri passzió, nem mulattató időtöltés, hanem keserves kötelesség. Az ő politikája ugyanis az igazságnak mindig és mindenütt érvényt szerezni. Jelszava: az Egyháznak és a hazának java. Ennek érdekében emeli fel szavát az akkori társadalom mindenható intézőjénél, a császárnál mindannyiszor, valahányszor ezt lelkiismerete

parancsolja. Pedig az ő lelkiismerete igen finomművű szeizmográf volt, mely megérezte a reá bízott óriási nyájnak legkisebb baját, veszedelmét, szükségletét is. S ő mindig kész volt a felszólalásra, ha még oly kellemetlenül érinthette is az a császárt vagy királyt. Gergely teljes tudatában van minden emberi méltóság fölött álló méltóságának, ő tudja, hogy annak képviselője ő, akinek mindenek alá vannak vetve, hogy az ő széke sziklán áll, melyet a történelem hatalmas folyama sohasem fog elsöpörni, mint már annyi fényes trónust elsöpört. Az ő szavának még a koronás fők is engedelmeskedni tartoznak, mert ő Krisztus nevében beszél. A Brunichilda királyné által Autunben emelt két kolostor jóváhagyó levelében Gergely e meggyőződésének ünnepélyesen kifejezést is ad, midőn a királyokra is kiterjeszti ama büntetéseket, melyekkel azokat sújtja, kik e kolostorok jogai és javai ellen bármiképpen vétenének. (Ep. XIII. 8., 9. és 10.) Ez az első okmány, – mondja Montalembert – mely világosan mondja ki, hogy a világi hatalom az egyháznak van alárendelve. (Die Mönche des Abendlandes. II. 141.)

Midőn Mauricius császár 592-ben törvényt ad, mely állami hivatalnokokat és katonákat eltilt a papi pályától, Gergely rögtön felemeli szavát e rendelkezés ellen. „Nem hallgathat, – írja a császárnak – mert úgy érzi, hogy e rendelkezés a mindenség Ura és Istene ellen van.” Mit fog a császár az ítéletre jövő Krisztusnak felelni, mikor azt fogja mondani: „Én téged császárrá, sőt császárok atyjává tettelek. Papjaimat a te kezedre bízam és te katonáidat elvonod az én szolgálatomtól?” (Ep. III. 65.) S hogy kérő-feddő szavának sikerét biztosítsa, egy másik levélben felkeresi Teodort, a császár orvosát, kérve őt, hogy ama bizalmas viszonynál fogva, melyben a császárral áll, bírja rá őt e törvénynek visszavonására, „mely miatt mindenkinek sírnia kell, aki a császárt önzetlenül szereti. Ezt a törvényt először Julianus adta, akiről mindnyájan tudjuk, mennyire ellensége volt Istennek. Nagyon kemény intézkedésnek látom, hogy annak szolgálatától tiltassanak el a katonák, aki a császárnak mindent adott s megengedte, hogy nemcsak a katonák, hanem a papok fölött is uralkodjék”. (Ep. III. 66.) A pápa némely későbbi levelének megjegyzéseiből arra következtethetünk, hogy felszólalása nem esett hiába.

Amikor Gergely arról értesül, hogy a császárnak a donatisták elleni intézkedései nem foganatosíthatnak Afrikában, arra kéri őt, hogy törvényeinek szigorú rendszabályokkal érvényt is szerezzen. (Ep. VI. 65.)

Konstantinápolyi követét utasítja, hogy a császárnak tudomására hozza Sardinia lakóinak elnyomatását az ő hivatalnokai által, holott nemrég szigorúan meghagyta ottani helytartójának, hogy minden visszaélésnek véget vetve, békés életet biztosítson a sziget lakosságának. (Ep. I. 49.)

Majd ismét Konstantina császárnénál emeli fel szavát Corsica elnyomott lakóinak érdekében, akik oly sok és oly súlyos adókkal terheltettek meg, „hogy azokat még gyermekeik eladásával sem bírják kifizetni. Így történik azután, hogy elhagyva hazájukat, a longobárdokhoz kénytelenek átmenekülni. Mert szenvedhetnek-e többet a pogányoktól, mint hogy börtönre vettve és kínoztatva gyermekeiket kénytelenek eladni?” Ugyanily szomorú Siciliában a helyzet, ahol egy István nevű tisztviselő annyi jogtalanságot és kegyetlenséget követ el a bennlakókkal, „hogy nagy kötet írásban sem mondhatnám el mindazt, aminek híre hozzám eljutott”. (Ep. V. 41.)

Leveleiből általában sok panaszt hallunk a császári uralomra. Hivatalnokai az ellenségénél is rosszabbak, „mert a longobárdok kardjaikkal öldösnek, ezek a hivatalnokok pedig rosszakarattal és kapzsisággal gyötörnek minket”. Mauricius meg is bűnhődött érte. Álma, melyben egy szerzetes kivont karddal őt megfeddette és kard által való pusztulását neki megjövendölte, szomorúan teljesedett. Azt is meg tudta álmában, hogy ellenségének neve P betűvel kezdődik. Phokas volt az, aki Konstantinápolyt hatalmába kerítvén, 602. november 23-án császárrá koronáztatta magát és november 27-én Mauriciust egész családjával kiirtatta. Gergely csak öt hónap múlva szerzett tudomást a trónváltásról és mint

a longobárdoktól szorongatott Itáliának atyja, levélben üdvözölte úgy a császárt, mint Leontia császárnét. (Ep. 38. és 39.) A pápa egész Itáliának érzelmeit tolmácsolta, mikor örömét fejezte ki a trónváltás fölött, mert hiszen Mauricius uralkodásának utolsó éveiben igen sok keserűséget okoztak mindenütt. Phokas vérengzéséről ő még nem tudott, későbbi gonoszságait pedig már meg nem élte.

12. Betegeskedése

Azt a sokoldalú, mindenekre áldásos és késő századokra is kiható tevékenységet, melynek körvonalait rajzolgattuk, még értékesebbé teszi az a körülmény, hogy Gergely azt igen gyenge testi erőben fejtette ki. Már a kolostorban sokat betegeskedett. A betegség szinte állandó kísérője volt egész életén át és nem egyszer végveszedelemmel fenyegette drága életét, övéi aggódó szeretettel ápolták, gondozták s gyógyították, de nem bírták őt meggyógyítani. Gergely mint pápa is szinte állandóan rá volt feszítve a fájdalmak keresztjére. Köszvény gyötörte s e gyötrelmek a korról csak még tartósabbak és kínzóbbak lettek. „Már csaknem két éve vagyok betegágyhoz kötve – írja 600. június havában Eulogius alexandriai pátriárkának – s oly szörnyű, köszvénytől eredő fájdalmat érzek, hogy ünnepnapokon is alig kelhetek fel három órára, hogy a szentmisét elvégezzem. De mindjárt utána ismét le kell feküdnöm és borzasztó kínok közt a fájdalom kitörésének helyet engednem. Fájdalmaim sem megszűnni, sem megölni nem akarnak.” (Ep. X. 35.) „Testem annyira kiaszott – írja 601-ben, – mintha már koporsóban nyugodnék”. (Ep. XI. 44.) „Oly iszonyú bajban s elfoglaltságban élek, – olvassuk ismét – hogy csak sajnálni tudom, hogy e napokat megértem és csak a halál várása nyújt vigasztalást. Igen kérlek, imádkozzál értem, hogy mielőbb kiszabaduljak e testnek börtönéből s ne gyötörtessék még tovább e szörnyű kínoktól.” (Ep. XIII. 22.) „Már régóta fel sem kelek többé, a köszvény szinte megőröl! Mintha tűz égne tagjaimban, mely minden életkedvemet elveszi. Annyira erőt vett rajtam ez a gonosz nyavalya, hogy terhemre van az élet s a halált mint egyedüli orvosságot várom és kívánom. Azért kérlek, testvérem! könyörögj értem az isteni irgalmassághoz, hogy rajtam való ostorcsapásait enyhítse és a szenvedésben türelmet adjon, nehogy szívem a túlnagy fájdalommal türelmetlenségre fakadjon s így rovásom, melyet szenvedésemmel jól törleszthettem volna, zúgolódásom miatt még nagyobb ne legyen.” (Ep. XI. 32.)

Rovása nem nagyobbodott. A fájdalmak megtisztították Gergely lelkét minden salaktól, mint a tűz az aranyat. Ha még volt szívében valamilyen rendetlen vágy vagy indulat, a folytonos szenvedés gyökerestül kitepte, a fájdalom tüze, melyről említést tesz leveleiben, teljesen kiégette azt belőle és megtanította őt részvétellel lenni a szenvedők iránt. A fájdalom megpuhítja a lelket s alkalmassá teszi Isten nagy gondolatainak s az ezeknek megfelelő érzelmeknek befogadására. Gergelyt arra választotta ki az Úr, hogy az ő Egyházának, tehát az egész emberiségnek atyja legyen. Sok szenvedést bocsát hát reá, hogy szíve csordultig részvétellel legyen tele, mert sok a szenvedés e földön és sok a szenvedő abban a nagy kórházban, melyet emberi társadalomnak neveznek; hadd jusson majd mindegyiküknek közös atyjuk meleg részvétéből, mely ha gyógyulást nem, de vigaszt és bátorítást mindig hoz a betegnek. Erre pedig nagy szüksége van sok szenvedőnek. A betegszoba levegője sokszor a kislélektség miazmáival telik meg. A betegágy körül, kivált, ha hosszas baj emésztí az életerőt és fogyasztja az életkedvet, az elégedetlenség, sőt zúgolódás szelleme settenkedik és sötét, fekete gondolatokat kelt a vergődő lélekben. Mily jó, ha van, aki a hitnek fénysugarait lövellí bele ebbe a sötétségbe, aki a hitből táplálkozó remény és szeretet melegét árasztja szét ebben a fagyos, rideg légkörben! Akik nem szenvedtek, sokszor kemények maradnak lélekben s a részvét balzsamos szavait alig ismerik. Gergely nem ismerte ezt a lélekkeményiséget, tőle távol állott minden keménylelkűség. Az ő szótárában nagyon sok balzsamos szó volt bejegyezve. Testi gyengesége gyengéddé tette őt embertársaival szemben. „Jól esik – írja

Ozanam – emberi gyengeséget is látni a nagyokban. A régi pogányság ércből vagy márványból való: megcsodáljuk anélkül, hogy csak gondolnánk is követésére. Ellenben a kereszténységben a hősök lelkét húsból való szívben látjuk; nem rontja le a természetnek egyetlen tiszteletreméltó gyengeségét sem, inkább erősségét találja benne. Elvégre nem azért vagyunk itt, hogy kemények legyünk!” (Montalembert II. 189.) Gergely nem volt kemény. Sokat szenvedvén, mindig részvéttel tudott lenni a szenvedők iránt. „Nagy szomorúsággal töltött el a hír, – írja Ravenna érsekének, Marinianusnak, egykori rendtársának – hogy vérhányás vett rajtad erőt. Gondosan kikértük itteni orvosaink tanácsát s megírjuk im’ neked véleményüket. Mindenekelőtt csendhallgatásra és pihenésre van szükséged; ezt azonban alig találhatod meg székvárosodban. Azért még a nyár előtt ide kell jönnöd hozzám, hogy amennyire tőlem telik, meggyógyulásodra gondom lehessen és nyugalmad fölött örködhessen, mert az orvosok a nyári időt igen veszedelmesnek mondják e bajra. Ha jössz, csak kevés kísérettel jöjj, mert püspöki házamban fogsz lakni és a templom szolgálói fognak kiszolgálni”. (Ep. XI. 33.) Mennyi melegség a részvétben, mennyi áldozatkészség a szeretetben árad-csendül ki e sorokból! A sokat szenvedett Gergely milyen áldott vigasztalója a szenvedőknek! Isten rosszból is tud jót csinálni, öröm és fájdalom az ő örök szándékainak és ítéleteinek szolgálatában állanak. Ha felmagasztal, ad keresztet is, hogy a felmagasztalás kevélységet ne lopjon a szívbe, mely romlására van a léleknek. Jézus Krisztus a fájdalmak férfiúja volt és keresztutat járt Betlehemtől Golgotáig. *Ha valaki utánam akar jönni, – így szól hozzánk – tagadja meg önmagát és vegye fel keresztjét mindennap és kövessen engem.* (Lk 9,23) Ki is osztja naponként keresztjeit, mindenkinek juttat belőle és kinek-kinek olyant, mely leginkább megfelel neki. Ő a názáreti ácsmesternek volt tanítványa és jól megtanulta mesterségét: pontosan kiméri mindenkinek a keresztjét lelki és testi erőivel, képességeivel arányosan. Kezdőknek, kik még alig szegődtek hozzá, csak szilánkokat oszt ki az ő nagy keresztjéből, hogy el ne veszítsék kedvüket az ő követésére. Később egész keresztet rak rájuk, de csak fából, puhafából, majd már keményfából. S ha megtanultak acélosan kilépni a szenvedés golgotaútján, ólom- és vaskeresztet rak vállukra, lelkükre, – ők elbírák, mert nagyon szeretik őt. Gergely ilyen ólomkeresztet kapott, mert nagyon szerette Jézust. Meg is kapta jutalmát hűséges keresztthordozásáért, a világháború vaskeresztjénél végtelenül értékesebb elismerést: az örök boldogságot. Érdemes Krisztussal keresztutat járni, mert aki azt megadással járja mindvégig, örökre megpihenhet, miként Gergely is az ő szentséges Szívében.

VIII. A nagy egyházatya

Gergely az Istentől nyert talentumokat lelkiismeretesen kamatoztatta úgy az erényekben, mint a tudományokban. Akarata is, értelme is hasonló a friss forrás mellett televényes földben álló gyümölcsfához, mely bőven termett egy egész életen át. Emberek közt élve, lelke mégis mindig Istennél időzött s az élet ezer megpróbáltatásának közepette is állandóan mennyei békével, örömmel, erővel és derűvel töltözött. Mindenütt, ahová őt az isteni gondviselés állítja, óriási felelősség ólomkeresztje nehezedik reá, de lelke a kereszttúton is szent vigassággal van telve s mint a pálma, keresztjének ónsúlya alatt csak még sudárabbá fejlődik, csak még több virágot fakaszt, csak még több gyümölcsöt terem. Egy békétlen s nyughatatlan világ kavargásában állva, nem mint részvétlen szemlélő, hanem mint felelősségteljes intéző, mégis tud mindig időt találni az elmélyedésre. A háborgó tengerről be-besiklik sajkája a csendes révbe, ahol legjobb barátai, könyvei és kéziratái várnak reá s míg azokba elmerül, ezeket hangyaszorgalommal gyarapítja. Szent Péter katedróján állva, tudja, hogy az egész világ lesi szavát s hogyha beszél, millióknak beszél. De leszállva arról a magas szószékről, mely alatt a világ áll, csendes cellában folytatja tanítását nem élő, hanem írott szóval, nem kortársaknak csupán, hanem minden idő embereinek, kik az igazságot keresik. Sok keserűségnek, aggálynak és csalódásnak töviskoszorúja övezi atyai szívét, de e tövisek szúrásainak nyomában lelket emelő tanításnak igaz gyöngyei fakadnak, melyeknek ragyogásában, értelmet megvilágító, akaratot jóra indító kisugárzásában még most is gyönyörködünk. Sokat írt. Migne kiadásában öt kötetet bírunk tőle. S amit írt, az most is, másfélezer év múlva könyvtáraink örökbecsű értékei közé tartozik. Dr. Wolfgruber nem habozik őt az összes író pápák fölé emelni, a nagytekintélyű XIV. Benedeket sem véve ki. (Gregor der Grosse. 344.) „Iratának köszöni Nagy Gergely e megtisztelő jelzöt – írja Montalembert – s ez eléggé mutatja, hogy azok hírnevének magaslatán állanak.” (Die Mönche des Abendlandes. II. 162.) Toledói Szent Ildefonz őt még Ágostonnál is nagyobbának véli, de e lelkesedést túlzottnak kell mondanunk. Ágoston ugart tört, új irányokat jelölt ki a teológiának s új utakat épített számára, melyek Via Appiáknak bizonyultak, mert az igazság bazaltköveiből vannak építve. Gergely is ezeken járt s „az ő jelentősége a tudományban épp abban áll, – Bardenhewer szerint – hogy Szent Ágostonnak és másoknak eszméit elsajátította és önállóan gyakorlati célokra feldolgozta”. (Kirchenlex. 1888. V. 1088.) Gergely nem elvont bölcselkedésnek, hanem gyakorlati igazságoknak mestere. Nem bölcsész, hanem apostol akar lenni; nem új bölcséleti iskolát akar nyitni, hanem mindenkit Krisztus iskolájába vezetni. Nem arra akarja hallgatóit és olvasóit tanítani, hogyan kell helyesen gondolkodni, élesen megkülönböztetni, hanem hogyan kell erényesen élni. Beszédeiben és irataiban mindig a gyakorlat, a tett, az élet áll előtérben. Épp azért neki elsősorban nem a beszédmódra és irányra van gondja; nála a gondolat, az igazság áll első helyen. Ő nem gyönyörködtetni akar, hanem meggyőzni és mindenekfelett megnyerni. Gergely minden tanításában az evangélium hirdetőjének tudja magát, aki a példabeszédekben tanító Úr Jézustól kapta küldetését. Nem a tudomány csarnokaiba, hanem a szentélybe akarja hallgatóit vezetni, nem tudósokká, hanem szentekké őket nevelni.

Tizenöt század merített az ő kútforrásaiból anélkül, hogy ezek kifogytak volna. Még most is csörgedeznek és öntözik a lelkek világát. Még most is milliók merítenek életet belőlük, azt a többletet, melyet Krisztus hozott e világnak. Ezért nagy ő a krisztusi igazság tanítómesterei között!

Erkölcstani művei

Időrendben első és terjedelemre legnagyobb műve *Jób könyvének magyarázata*. Azokból az előadásokból jött létre, melyeket Gergely mint a pápa követe Konstantinápolyban övéinek bizalmas körében tartott, amint fennebb (24. l.) elmondottuk. Mikor 585-ben visszatérhetett Romába, a Konstantinápolyból hozott kéziratot egyre gyarapította és tökéletesítette. Évekig folytatta e munkát és már pápa volt, mikor azt befejezte. Harmincöt könyvre oszlik és Migne kiadásában 1168 hasábot foglal el. Gergely Jób könyvének alapján fejt ki erkölcstanát. A szentkönyv magyarázatában a szószerinti értelmén kívül allegorikus és erkölcsi értelmezést is ad s főleg ez utolsóban tűnik ki, mert alig van erkölcsi kérdés, melyre ki nem terjeszkednék. A középkorban szinte egyedüli forrása volt e mű a katolikus erkölcstannak. Dr. Schneider szerint „Szent Tamás és Szent Bernát csaknem emlékezetből tudták. Szent Teréz azt szokta mondani, hogy Isten után e műnek köszönhet mindent. S a nagy Bossuet mindig kéznél tartotta Ágoston és Aranyszájú Szent János műveivel egyetemben. Alig van erény, mely itt nem vétetnék bonckés alá s nem ajánlatnék a legmelegebben; alig bűn, melynek következményei itt nem ecseteltetnének. Senki sem tudja a tökéletességeket oly erőteljes rövidséggel s oly vonzóan festeni, mint Gergely; senki az örök kínokat minden józan bizonyítás mellett oly megrendítően leírni, mint a nagy pápa; senki a Megváltónak kegyességét és hatalmát oly bensően összekapcsolni, mint ő. S teszi mindezt könnyen folyó, erőteljes, világos beszédben, mely ugyan nem törekszik Cicerót utánozni, de éppoly komoly tartalmat nyújt, mint a rómainak alkotásai. Egy szentatya sem részesül oly tiszteletben a középkorban s kivált annak első felében s egy sem volt oly népszerű, mint Gergely”.

(Wolfsgruber 419.)

Mind, akik erkölcstannal foglalkoztak, Gergely e művéből merítettek századokon át. Le is fordították különböző nyelvekre s alig találta fel Gutenberg a könyvnyomtatást (1448), 1475-ben már Gergely monumentális műve is napvilágot látott Rómában s azóta számtalan kiadást ért. A másfélezer év, mely megírása óta elmúlt, mit sem változtatott a benne foglalt tanokon, azok most is igazak és most is érvényben vannak mindenütt, ahol evangéliumi életet élnek. Az Egyháznak nemcsak hittana, hanem erkölcstana is örökéletű, mert igaz!

„Isten a mi kevélységünk megalázására pogány férfiút állít elénk példaképül, hogy akik nem akartunk a törvénynek engedelmessé válni, legalább olyannal való összehasonlítás folytán felocsúdjunk, aki törvény nélkül is törvényszerűen élt s így példaképpel megszégyenítettünk.” (ML 75. col. 518.) Jób sokszoros próbára teszi az Úr, mert „miként az illatszerek nem terjeszthetik illatukat, hacsak fel nem rázatnak s miként az illatos füvek csak meggyújtva árasztanak illatot, éppúgy a szentek is a megpróbáltatásokban mutatják meg erényértékeiket”. (519.) Míg a szenvedő Jób a szenvedő Megváltónak előképe, addig „az ő barátai, akik tanácsaikkal tulajdonképpen támadják, az eretnekeket jelképezik, kik a tanácsolás örve alatt félrevezetnek, elcsábítanak. Minden eretnek ugyanis azzal, hogy Istent védi, az igazsággal ellenkezik, mert amivel Istent hirdeti, azzal támadja őt”. (525.) „Hogy lássuk, mily erényes férfiú volt Jób, az mondatik róla, hogy sok volt, amit megadással elvesztett. Csak annak elvesztése nem okoz fájdalmat, amihez nem ragaszkodunk szertelenül.” (531.) „A *Szentírás* mint valami tükör állítatik lelkünk elé, hogy abban lelki képünket meglássuk. Benne ugyanis csúnya és szép vonásainkat ismerjük meg. Itt megérezzük, mennyire haladunk, mennyire maradunk el. Elbeszéli szenteknek életét s azok követésére hívja fel a gyengéket s amíg elmondja győzelmes cselekedeteiket, megacélozza gyarlóságunkat a romlás ellen, minek következtében lelkünk annál kevésbé remeg a harcban, minél inkább szemléli annyi sok hősnek diadalát. Elmondja azonban nemcsak erényeiket, hanem bukásaikat is, hogy lássuk, mit kelljen ama hősök győzelmében utánoznunk, mitől emezek bukásában félnünk. Mert íme Jóbról azt olvassuk, hogy a kísértésben gyarapodott, ellenben Dávidról, hogy benne elbukott, – hogy őseink erénye bizalmunkat táplálja, viszont bukásaik alázatos elővigyázatra oktassanak.” (554–555.) „A *sátán* is Isten angyalai közt említetik, mert bár a boldogságot elvesztette, az övékével egyenlő természetet nem vesztette el. De jól jegyezzük meg: róla az mondatik, hogy az Úr előtt állott, de nem az, hogy látta az Urat. Jött, hogy

láttassék, de nem, hogy lásson, miként a vak, mikor a nap fényében áll: őt ugyan körülveszik a napsugarak, de a világosságot, mely rávilágít, még sem látja.” (557.) „Némelyek nagy állhatatosságnak filozófiáját látják abban, ha *megpróbáltatásban* a sorscsapásokat s ezek fájdalmát nem érzik. Mások ellenben annyira megérik a csapásokat, hogy szertelen fájdalomtól elragadtatva zúgolódásba törnek ki. Aki az igaz életfilozófiát követi, annak az arany középúton kell haladnia. Mert érzéketlenség nem igaz erény; viszont letér az erény útjáról, aki kelleténél jobban fájjalja a megpróbáltatást.” (569.) „A mi ellenségünk annyi nyilat bocsát reánk, ahányszor *megkísért*. Mindennap ugyanis harcban állunk, naponként esnek ránk az ő nyilai. De mi is vetünk reá nyilat, ha megpróbáltatásoktól összetörve is alázatosan felelünk, miként Jób, aki nagy fájdalmát a Teremtőnek dicséretére fordítja.” (571.) „Csak annyira *kísérthet*, amennyi szükséges, hogy az ember a kísértésen okulva megerősödjék, hogy a jót, amit tesz, ne saját erejének tulajdonítsa, hogy el ne bízsa magát a szélsérend nyugalomban, hanem előrehaladásának biztosítása végett annál éberebben vigyázzon, minél inkább állandó harcban látja magát állni.” (588.) „Mikor Jób annyi kárt szenved, annyi sebből vérzik, felvetődik a kérdés, *miért sújtja oly nagyon az Úr azokat*, akikről tudja, hogy örökké kedvesek lesznek neki? De épp azért szorongatja őket a földön, mert látja, mennyire fogja őket jutalmazni az égből. Ebből következtessen mindenki, mit fognak ott még csak szenvedni azok, kiket kárhozatra vet, mikor itt így kínozza azokat, kiket szeret, vagy hogy mennyire fogja büntetni azokat, akiket el fog ítélni, mikor így sújtja azokat, kiket ő maga dicsér.” (604.) „*Nyelvünkkel kétféleképpen vétkezünk*, mikor vagy igazságtalanságot állítunk, vagy az igazat elhallgatjuk. Jób sem beszélve, sem hallgatva nem vétkezett, mivel egyrészt hálát mondott az őt ostromozó Atyának, másrészt feleségét, aki rosszat tanácsolt neki, bölcsen kioktatta.” (608.) „Mivel a betegség megváltoztatta Jób arcát, barátai sírva feljajdulnak, ruhájukat tépik, fejükre hamut hintenek, hogy a nagy változást látva az önkéntes fájdalom a vigasztalóknak arcát szintén megváltoztassa. A vigasztalásnak ugyanis az a rendje, hogy amikor valakit bánatában felemelni akarunk, előbb szomorkodva az ő szomorúságában osztozzunk. A vas nem forr össze vassal, ha mindkettő meg nem olvad előbb a tűz hevében, így mi sem emelhetünk fel fekvőt, hacsak állásunk merevségéből nem engedünk.” (609.) A *Szentírásban* rejlő mély értelemre vonatkozólag így ír: „Miként ismeretlen emberek arcát nézzük és lelküket nem ismerjük, de ha barátságos beszélgetésbe elegyedünk velük, a beszélgetés révén még gondolataikat is kitaláljuk, éppúgy ha a *Szentírásban* csupán a történetet nézzük, nem látunk mást, mint csak arcot; ha azonban állandóan olvassuk, mélyebb értelmébe is belehatolunk.” (633.) „*Kérdés*, hogyan lehet az üdvözültek boldogsága tökéletes, mikor lelkük az örömek közt is őrzi bűnös voltuknak tudatát? Tudni kell azonban, hogy amint most örömeinkben sokszor emlékezünk meg kiállott szomorúságainkról, úgy akkor is boldogságunk sérelme nélkül fogunk bűnös voltunkra visszaemlékezni. Meglesz tehát abban a boldogságban a bűn emléke, de nem, hogy lelkünket bezúdítsa, hanem inkább, hogy örömeinket növelje, hogy a lélek annál jobban szeresse az elért boldogságot, minél jobban belátja, mily rossztól szabadult meg.” (678.) „Isten sokszor soká *tűri* azokat, kiket örökre kárhoztat, sokszor pedig hirtelenül sújt s így az ártatlanok kislelkőségének siet segítségére. Néha tűri, hogy a gonoszok felülkerekedjenek, hogy így az igazak annál jobban megtisztuljanak. Néha azonban hirtelenül öli meg a gonoszokat s az ő szomorú végükkel megerősíti az ártatlanok lelkét. Ha ugyanis minden gonosztevőt már most büntetne, mi maradna az utolsó ítéletre? Ha pedig senkit sem büntetne, ki hinné el, hogy Isten gondját viseli az emberiségnek? Azért néha sújtja a bűnösöket, hogy megmutassa: a bűn nem marad büntetés nélkül. Máskor meg soká eltűri őket, hogy jelezze az e felett gondolkozóknak, mily ítéletre tartja fenn őket.” (698.) „A *bűn* nyitotta ki az érzékiség szeméit, melyeket az ártatlanság csukva tartott.” (709.) „Elmulasztjuk megcsodálni, ami mindennapiságánál fogva közönségesnek tűnik fel. Így ha halott feltámadna, mindenki elámulna, pedig naponként születik ember, aki addig nem volt és senki sem csodálkozik, bár kétségtelen hogy mindenki nagyobbnak tartja, mikor létezni kezd, ami nem volt, mint mikor kijavítatik, ami már volt. Hogy Áron száraz vesszeje kivirágzott, azon mindnyájan csodálkoztak, pedig mindennap fakadnak fák a száraz földből s a föld termő ereje fává változik át s ezt senki sem csodálja. Hogy öt kenyérrel ötezer ember kielégítették s hogy evés közben megszaporodott az eledel, azon mindnyájan csodálkoztak; de hogy az elvetett mag sokszorozottan kalászba fakad, azon senki sem csodálkozik. Akik egyszer látták a vizet borrá változtatni, csodálkozással teltek el; de azon senki sem csodálkozik, hogy a föld nedvessége a szőlő gyökerén át fűrtbe fakad és borrá változik.” (738–39.) „Némely embernek értelme – látva az emberi test hamvait – megtörve kétségbeesik, hogy hogyan fognak e hamvak ismét hússá változni, hogyan fogja az újjáéledt test régi alakját felvenni? Ésszel ezt nem is lehet felfogni, de példából könnyű hinni.

Ki hinné el ugyanis, hogy egyetlenegy vetőmagból óriási fa fog teremni, ha ezt tapasztalatból biztosan nem tudná? Hol rejlik ugyanis abban a kicsi magban annak a fának keménysége, gyökerének elevevénye, gyümölcsének íze, virágának édes illata és csodás színpompája, leveleinek puhasága? És mégis, mivel ezt tapasztalatból tudjuk, nem kételkedünk benne. Mi nehézség van tehát abban, hogy a hamvak testet öltenek, mikor naponként szemléljük a Teremtőnek hatalmát, amellyel a magból csodálatosan fát növeszt s a fából még csodálatosabban gyümölcsöt?” (739–40.) „*Isten kétféle módon sebez* meg azokat, kiket az üdvösség útjára visszavezetni akar. Néha ugyanis a testet ostorozza és a lélek keménységét a tőle való félelemmel puhítja. Sebezvén tehát az üdvösség útjára vezet vissza, mikor választottait külsőleg sújtja, hogy bensőleg éljenek. Megöl, hogy éltesen, bajjal sújt, hogy meggyógyítson; mert azért ver külsőleg, hogy bensőleg a bűnkozta sebeket meggyógyítsa. Mászor pedig bensőleg üt sebeket, bár külsőleg kímélni látszik. De sebeket ütve is gyógyít, mivel félelmének nyilával sebezvén, visszaterel a jó útra.” (752–53.) „Vannak, akik teljes szándékkal óhajtanak az erkölcsi fogyatkozások ellen küzdeni, de amikor meglepi őket a kísértés, nem tartanak ki feltett szándékukban. Akarnának alázatosak lenni, de megvettetés nélkül, megalégedettek, de szegénység nélkül; ártatlanok, tiszták, de testi önsanyargatás nélkül; türelmesek, de meggyaláztatás nélkül s amikor erényeket keresnek, de az erényekkel járó áldozatoktól félnek, úgy tesznek, mint akik nem értenek a hadviseléshez és mégis diadalmenetet akarnak tartani.” (784–85.) „*Végveszélybe mennek*, akik semmi gyümölcsöt nem visznek magukkal az életből. Némelyek ugyanis méltóságok után törik magukat mások kincsek gyarapításában izzadnak, ismét mások dicsőséget szomjúhoznak; de mivel mindezeket ki-ki halálával itt hagyja, haszontalanul dolgozott, aki semmit sem vitt magával az ítélőbíró elé. Aki nem szerezte meg, jót cselekedvén az örök életnek árát, üresen jelenik meg az Úr színe előtt.” (788.) „Vannak bűnösök, kik meggyónják bűneiket, de nem akarják azokat siratni. Ezek hasonlóak azon emberhez, aki levetve ruháját leleplezi sebt, de nem alkalmaz reá orvosságot. *A gyónást tehát bánattal kell végezni*, nehogy az elárult seb még jobban elmérgesedjék.” (823.) A jó cselekedeteivel *dicsekvő lélek* olyan, mint a kergétől megfosztott fügefafa: fehérségben tündöklük, de száradásnak indul. „Bensőkben kell tehát őriznünk, ami jót teszünk, ha lelkiismeretünkől elismerésben akarunk részesülni.” (853.) Csecsemők sokszor elhalnak, még mielőtt jót vagy rosszat tehettek volna s ha nem szabadította meg őket a keresztség szentsége az *eredeti büntől*, elkárhozhatnak. S ez nem igazságtalanság mert a fának ágaiban is megvan a gyökér keserősége. (877.) „*Az angyalok szellemei azért nem nyerhettek bocsánatot* bűnükért, mivel annál erősebben állhatták meg volna, minél kevésbé kötötte le őket a testtel való egyesülés. Az ember pedig azért volt méltó bűnbocsánatra, mivel a húsból való testben olyasmint kapott, ami önmagánál alantasabb. Épp ezért az ítélőbíró szemében is irgalmasságra indító valami ez a testi gyengeség.” (900–901.) „Jól mondatik *a pokol* sötét földnek, mert akiket bűnhődésre befogad, azokat nem múló, hanem örökké tartó kárhozatnak igazi bosszulásával kínozza. Földnek mondatik tehát, mivel azokat, kiket befogad, állandóan hordozza; és tónak mondatik, mivel azokat, kik belé esnek, állandó kínok hullámaival elnyeli.” (911–12.) „Kívülről az elégs kínja gyötri őket, bensőleg a vakság átka sötétíti el őket, hogy akik Teremtőjüket testtel és lélekkel hagyták el, testben és lélekben bűnhődjenek.” (912.) „Miként az Atyának házában sok lakás van az erény sokfélesége szerint, úgy a gonoszság különbözősége is különböző pokoli kint szerez az elkárhozottaknak. Mert bár a gehenna mindannyiukra egy és ugyanaz, de nem égeti mind valamennyit egy és ugyanazon módon. Miként ugyanis mindnyájunkra egy és ugyanaz a nap süt s mégsem izzadunk mind egyformán, mivel a test minősége szerint érezzük a hőség terhét is, úgy az elkárhozottakat is egy és ugyanaz a gehenna égeti, de nem ugyanazon módon mind valamennyit, mert amit itt a földön a testek különböző egészsége okoz, azt ott az érdemek különbözősége okozza.” (913–14.) „Itt a tűzláng, mely éget, világít; ott a tűz, mely kínoz, sötétséget terjeszt. Azokon a szerencsétleneken a halál uralkodik meghalás nélkül, a kimúlás vég nélkül, a fogyás kifogyás nélkül, mert a halál ott él és a vég mindig újból kezdődik és a megfogyatkozás nem bír kifogni. De mit használ, mindezeket előre tudni, ha nem élünk úgy, hogy elkerüljük?” (914–16.) „*Az eretnekek* rendszeren felfuvalkodnak tudományuk önhittségében és sokszor gúnyt üznek az igazhívók egyszerűségéből s azt hiszik, hogy az alázatos életnek nincsen semmi értéke. Az Egyház ellenkezőleg mindenben, amit mint igazságot hisz, alázatosan érez, nehogy a tudás felfuvalkodottá tegye és olyasmint merjen kutatni, ami erőin felül van. Hasznosabbnak tartja ugyanis nem tudni azt, ami nem ismerhető meg, mint vakmerően meghatározni azt, amit nem tud.” (1056.) „*A feltámadást*, melyet Krisztus önmagában bemutatott, nekünk is megígérte, mert a tagok követik fejüknek dicsőségét. A mi Megváltónk magára vállalta a halált, hogy mi ne féljünk meghalni; megmutatta a

feltámadást, hogy mi is bízunk feltámadásunkban. Épp azért nem is akarta, hogy halála három napnál tovább tartson, nehogy kétségbeessünk, mikor öbenne késlekedik a feltámadás. Mi a testi halál után a világ végéig hamvainkban maradunk, ő azonban már harmadnap kivirult a halál szárazságából, hogy nekünk testének megelevenítésével megmutassa istenségének hatalmát.” (1075.) „Ha a feltámadás után, miként némely tévtanítók hiszik, a test nem lesz tapintható, akkor nyilván más az, aki meghal és más, aki feltámad. Mi azonban boldog Jóbnak hitét valljuk és azzal a hittel, mellyel hisszük, hogy Megváltónk teste a feltámadás után is valóságban tapintható volt, azt valljuk, hogy a mi testünk a feltámadás után ugyanaz is lesz, meg más is lesz: ugyanaz a természet által, más a dicsőség által; ugyanaz a valóságban, más a képességben. Szellemi lesz tehát, mert romolhatatlan és tapintható lesz, mert nem fogja igazi természetének lényegét elveszíteni.” (1080.) „Minden földi kincset elveszítünk, ha szűkkeblűen őrizzük, ellenben megőrizzük, ha bőkezűen osztogatjuk. Ha ráülünk az örökségre, elvesz, ha szétosztjuk, megmarad. Soká ugyanis nem élhetünk együtt javainkkal, mert vagy mi hagyjuk el azokat, mert meghalunk, vagy azok hagynak el minket még életünkben, mert elvesznek. A mi feladatunk tehát a veszendő javakat arra kényszeríteni, hogy el nem múló jutalomba menjenek át” (ML. 76, col. 52.)

A *Szentírás* fölötté áll minden műnek, mert „igazat mond, az égi hazába szólítgat, az ember szívére a földi vágyaktól a magasságok felé irányítja; homályosabb tanaival próbára teszi a tudósokat, egyszerű beszédjével megnyeri a kisdedeket; nem annyira homályos, hogy megfélemlítene, de nem is annyira világos, hogy silánynak tűnének fel; olvasása véget vet a gógnak s minél jobban elmélyedünk benne, annál inkább megszeretjük; a lelket magasztos érzelmekkel felemeli s míg történetet mond, egyúttal titkot tanít”. (135.) „Az értelem kevélysége akadály a igazságnak. Ha ilyenek esetleg szereznek is valamelyes tudományt, csak a kéregből táplálkoznak és nem az elrejtett édesség velejéből; tündöklő elmével is csak a külsőt érintik, de az igazság benső ízét nem ismerik: külsőleg éleseszüiek, de bensőleg vakok.” (269.) „Néha lelki haladásunkban nemcsak kísértések érnek, hanem csapások is ostoroznak. De mikor kísértettünk, jó történik velünk, nehogy felfuvalkodjunk erőnyeinkben, melyekben előre haladunk. Mikor pedig ostoroztatunk, a reánk zúduló csapások arra intenek, hogy el ne csábíttassunk a világ csábjaitól. A kísértések tehát megalázzák erőnytörekvéseinket, a csapások pedig kiirtják szívünkben a benne felburjánzó kéjes érzeteket. A kísértésekből megtanuljuk, mik vagyunk önmagunktól, a csapásokból pedig, hogy mit kell e világban kerülnünk. Azok mérsékelnek, hogy bensőleg fel ne fuvalkodjunk, ezek visszatartanak, hogy külsőségek után ne törjük magunkat. Míg tehát élünk, szükséges, hogy csapások is érjenek és kísértések is zaklassanak.” (283–84.) „Senki se kutassa, hogy miért sorvad a pogányság hitetlenségben, míg a zsidó nép virágzott hitben s hogy miért sújtotta porba a zsidó népet a hitetlenség bűne, míg a pogányság hitre támadt fel. Senki se kutassa, hogy miért vétetik fel ez ingyenes ajándékból s miért utasítatik el amaz érdemei dacára. Mikor az Úr erről beszél az evangéliumban, azt mondja: *Áldalak téged, Atyám, hogy ezt elrejtetted a bölcsék és okosak elől és kijelentetted a kisdedeknek.* (Mt 11,25) S ez elrejtésnek meg kijelentésnek mintegy okát adván, így szól: *Mert így tetszett neked.* Mely szavakkal az alázatosságnak példáját mutatja nekünk, hogy tudniillik ne merészljük vakmerően kutatni az isteni szándékokat *egyesekek meghívásáról, mások elutasításáról.* Mindkettőről említést tévén, nem okát adta, hanem csak azt mondta, hogy így tetszett Istennek, amivel mutatja, hogy nem lehet igazságtalan, ami az Igazságosnak tetszett.” (342.) „Sokakra nézve volt a kevélység a tisztátalanság melegágya, mert míg a kevélység szelleme mintegy magasba emelte őket, a test a mélységbe rántotta alá. Azért alázatossággal kell az erkölcsi tisztaságot megőrizni.” (364.) „Törvényhozó Mózes, törvényhozó József, törvényhozók a próféták is, de *Krisztushoz hasonló nincs* egy sem, mert azok bűnből tértek meg büntelenségre és attól óvtak másokat, amit önmagukban tapasztaltak. Ellenben a mi Megváltónk bűn nélküli ember, aki soha nem követte el azt, amit kifogásolt és úgy szól a világnak mint ember, hogy öröktől fogva uralkodik ugyanazon világ fölött mint Isten.” (400.) *Az előrerendelés titkára* ismételten visszatér. „Hogy csak egy példát mondjak: Két gyermek születik, az egyiknek megadatik, hogy a keresztség által a megváltásban részesüljön, a másik előbb hal meg, mintsem ez az újjáteremtő víz őt érintette volna. És gyakran éppen hívó szülőknek gyermeke hal meg szentség nélkül, míg a nem hívők megújul a keresztségben. De talán azt mondja valaki, hogy Isten előre látta, hogy amaz rosszul fog élni a keresztség után s azért nem részesítette a keresztség kegyelmében. Ha ez így van, akkor némelyeknek bűnei kétségkívül büntetettek, mielőtt elkövetettek volna. Pedig kicsoda mondhatná józanul, hogy Isten némelyeket megszabadít az elkövetett bűnöktől, másokat ellenben megbüntet az el nem követett bűnök miatt? Titokzatosak tehát

az ő ítéletei s amennyire nem ismerhetők meg titokzatosságuk miatt, épp annyira alázatossággal tisztelendők.” (402.) „Ha az ember *Istenről* kezd beszélni, rögtön kitűnik semmis volta, mivel nagyságának végtelensége szinte elnyeli őt. Ugyanis a test beszél a Lélekről, a határolt szellem a Végtelenről, a teremtmény a Teremtőről, az ideiglenes az Örökkévalóról, a változékony a Változatlanról, a halandó az Éltetőről – mint mikor vak beszél a világosságról.” (439.) „Az *eretnekek*, mikor megtérnek tévelyükből, nem engesztelhetik meg Istennek irántuk való haragját, hacsak vissza nem térnek a katolikus Egyházba, hogy annak közbenjárásával üdvösséget nyerjenek, kinek hitét fonák állításaikkal támadták.” (756.)

A lelkipásztorkodás szabálya

Amikor Gergelyt pápává választották, tudvalevőleg elmenekült Rómából, hogy ne kelljen a pápai méltóság elviselhetetlennek látszó terhét magára vennie. János ravennai érsek ezért szemrehányást tett neki. Gergely ebben a műben felel e szemrehányásra. A *Regula pastoralis* összes műveinek koronája. Egyike azon örökéletű műveknek, melyek írójuknak is halhatatlanságot biztosítanak. Alig került ki illusztris szerzőjének tollából, máris görögre fordította 602-ben Anasztáz antiochiai pátriárka és pedig magának a császárnak, Mauriciusnak meghagyásából. Nagy Alfréd király (871–901) angolszász nyelven szólaltatta azt meg. A 806-ban tartott mainzi zsinat a Szentírásen kívül elsősorban ennek olvasását ajánlja, későbbi zsinatok ismeretét egyenesen kötelezővé tették a felszentelendőkre nézve. Első nyomtatott latin kiadása 1496-ban jelent meg Strassburgban, melyet számtalan új kiadás és fordítás követett napjainkig. Az egyik papi nemzedék a másiknak adta át drága klenódiumpént s mind, akik olvasták, hivatásukban megerősödtek, buzgóságukban gyarapodtak. A lelkipásztorkodás művészetének kiváltságos mestere szól e sokat olvasott lapokról azokhoz, kiket Isten a lelkek vezetésére meghívott. Amit az ő imádságos lelke e téren hosszú éveken át gyűjtött és tapasztalt, azt itt közkinccsé teszi, hogy mind, kik lelkek nevelésére hivatvák, így szeressék s így gondozzák azokat. „Az Egyház egész múltjának meggyőződését fejezzük ki, – írja dr. Wolfsgruber 372. – mikor azt mondjuk, hogy a püspök ne tegye fel kezeit olyanra, aki Gergely *Regula pastoralis*-át nem ismeri, mert az ilyen sem magát, sem másokat nem fog tudni helyesen vezetni.”

A mű négy részre oszlik: „hogyan emelkedjék valaki az egyházkormányzat polcára s ha ezt törvényesen elérte, hogyan éljen, jól élvén, hogyan tanítson és helyesen tanítván, mennyire ismerje meg saját gyengeségét”. Így mondja el művének tartalmát maga Gergely annak rövid előszavában.

I. „Senki sem taníthat vakmerőség nélkül oly művészetet, melyet előbb komoly elmélyedéssel nem tanult. Mily vakmerőség tehát, ha lelkipásztori oktatásra tudatlanok vállalkoznak, mikor a lelkek vezetése a művészetek művészete? S mégis gyakran merik magukat a szív orvosainak mondani olyanok, akik nem ismerik a lelki élet szabályait. Ezek maguktól kormányoznak és nem a legfőbb Kormányzó akarataból, mert minden erény nélkül szűkölködvén, nem Istentől hivattak, hanem saját nagyravágyásuktól ösztönözve érik el, vagy jobban mondva, ragadják magukhoz a legfőbb hatalmat. De ezeket a benső világ bírója nem ismeri.” (ML. 77. col. 14.) „S vannak olyanok is, akik nagy buzgósággal tanulmányozzák a lelki élet szabályait, de amit értelmükkel elsajátítanak, azt életükkel összetiporják s amit szóval hirdetnek, azt erkölcsükkel támadják.” (15.) Krisztustól kell tanulnunk, „aki nemcsak azért lett emberré, hogy minket megváltson, hanem, hogy a velünk való érintkezéssel oktasson is, példát adva az őt követőknek, aki a királyságot nem fogadta el, ellenben a gyalázat fáját önként elvállalta.” (16.) De vannak olyanok is, kik kiváló erényekkel tündökölnék és hivatva sem merik a főhatalmat elfogadni. „Ezeknek alázatossága akkor értékes Isten szemében, ha nem makacs annak visszautasításában, aminek elvállalását a közjó követeli.” (19.) „Akkor volt dicsőséges dolog püspökséget keresni, amikor mindenki tisztában volt azzal, hogy ennek útján nehéz megpróbáltatások elé megy.” (21.) „Nem tanulhat alázatosságot a legfőbb polcon az, aki alacsonyan állva mindig kevély volt. Nem utasíthatja vissza a dicséretet az, aki, míg nem dicsérték, mindig dicséretre vágyott. Nem

győzheti le a kapzsiságot sokak gondviselőjévé téve az, aki nem találta elégnek, amivel bírt, míg maga volt.” (22.) Legyen tehát mindenki tekintettel előbbi életére, mielőtt sokak élére áll. Ki tehát méltó püspökségre? „Az, aki a testi vágyaknak meghalva, már csak lelkileg él, aki a földi javakat megveti, semmi megpróbáltatástól nem fél, aki csak a lelkek után vágyódik. Aki nem vet szemet idegen javakra, hanem a magáéit is osztogatja. Aki tilos dolgot soha el nem követ, hanem mások vétségeit úgy siratja, mintha sajátjai volnának. Aki részvétellel van mások gyengeségei iránt s úgy örül másnak boldogulásán, mint a saját magáén. Aki mindenben, amit tesz-vesz, példaképpül szolgál a többinek.” (23.)

II. „A püspök legyen nagyon tevékeny, hogy az élet útját saját életével mutassa alattvalóinak s a nyáj, pásztorának szavát s életmódját követve, inkább példák, mint szavak nyomán haladjon. Aki ugyanis állásánál fogva első a beszédben, annak ugyanezen állásánál fogva elsőnek kell lennie a példaadásban is. Szívesebben fogadják be ugyanis a hallgatók azt a beszédet, melyet a beszélőnek élete támogat, mert amit beszédével parancsol, azt példájával segít teljesíteni is.” (28.) „Legyen tapintatos a hallgatásban, hasznos a beszédben, nehogy vagy elmondjon olyat, amit el kell hallgatni, vagy elhallgasson olyat, amit meg kell mondani.” (30.) „Aki okosan akar beszélni, nagyon vigyázzon, hogy beszédjével hallgatóinak egységét meg ne bontsa.” A püspök ne szóljon bele mindenbe, a bőbeszédűség csak ártalmára van. (31.) Ne abban találja örömét, hogy mások fölé van állítva, hanem, hogy másoknak segítségére lehet. (34.) Arra törekedjék, hogy alattvalói benne úgy az anya jóságát, mint az atya szigorát tapasztalják. „Legyen benne szeretet, de nem elkényeztető; legyen szigor, de nem sértegető.” (38.)

III. A tapasztalt lelki vezér adja itt értékes tanácsait azoknak, kik szintén lelkeket vezetnek. A Szentírásból s az életből vett példákkal mutatja meg, mint kell a különböző lélektípusokat kezelni, hogyan a gazdagokat, hogyan a szegényeket, a szomorúakat s az örvendezőket, az alatt- és feljebbvalókat, a tanultakat s a tudatlanokat, a tolakodókat s a szerényeket s így tovább, hosszú sorban nem kevesebb, mint 40 fejezetben. Gergely mind jól ismeri őket s az ő nagy szívének gyógytárában mindegyikük számára van gyógyító ír, tapasztalatainak óriási tárházában mindegyikük számára tanács. Sokszor éles késsel nyúl a sebhez, de mindig gyógyít, mert műtökéséről mindig a szeretet balzsama is szívárog bele az égő-fájó sebbe. Sokszor kemény a szava is – ostorozni nem lehet lágy, becézó szavakkal – de az a kemény szózat is lélekszeretéből fakad s azért nem is sebez, hanem inkább sebet gyógyít.

A IV. rész egyetlen fejezete komoly intelem Isten szolgálóihoz, hogy a saját lelkükről se feledkezzenek meg, „nehogy az, aki mások sebeit gyógyítva őket az üdvösségre viszi, saját üdvét elhanyagolva felfuvalkodjék, másokat segítve önmagát elhagyja, másokat felemelve önmaga elessék”. (125.)

Megható alázatossággal fejezi be művét a nagy pápa. „Megfestettem a szép embert, ki magam csúnya vagyok s másokat a tökéletesség révébe irányítok, ki magam is még a bűnök hullámaiban küzködöm. De kérek, tarts fel ez élet hajótörésében imádságod mentő deszkájával, hogy mivel saját terhem elmerít, a te érdemed keze felemeljen.” (128.)

Szentírásmagyarázatai

Gergely legkedvesebb olvasmánya a Szentírás volt. Mindig örömmel szállt le ebbe az aranybányába és sohasem anélkül, hogy nem kincsekkel tért volna onnét vissza. S amit ott talált, amit sok lelki örömmel kiaknázott, azt pazar bőkezűséggel kiosztotta hívei között, akik kielégíthetetlen lelki szomjúsággal álltak körül szószerkét. Úgy érezték, erről a szószerkéről Isten embere beszél és beszéde majd mint fényes napsugár éri a lelküket, szerteúzva a sötétséget, mely addig reá borult, majd ismét mint gyógyító balzsam hull a szívükbe, gyógyítva fájó, égő sebeket és mennyei vigasszal elűzve a kislelkűség feketeszárnyú denevéreit belőle. Az ellenséges ostromok szomorú napjaiban ott találkozott egész Róma. Amikor Agilulf seregei állnak a város előtt, azzal a kéréssel járulnak főpásztoruk elé, magyarázná nekik Ezekiel prófétának fenséges látomásait, hogy belenézve Isten országába, legalább kis időre elfelejtsék a földinek sok-sok megpróbáltatását.

Gergely szívesen enged e kérésnek és 22 beszédben magyarázza nekik a prófétát. Saslelke mindig különösen kedvelte *Ezekielt*, a sasszárnyú prófétát, akinek magas röptét csak kevesen követhették. Maga Szent Jeromos is érezte e nehézséget s tőle tudjuk, hogy a zsidó hagyomány szerint csak a 30-ik életévvel nyúlhatott valaki e könyv után, hogy annak kivált kezdetét és végét elolvassa. Gergely épp ezeket a részeket magyarázza s hogy e nehéz feladatot a legszomorúbb viszonyok közt is jól végezte el, annak magyarázatát első életírója, Warnefried Pál szerpap ama feljegyzésével adja meg, hogy a nagy pápának titkárja, Péter szerpap testi szemeivel látta a Szentlelket galamb alakjában a neki diktáló Gergelyre leszállni és fején megnyugodni: amit a prófétának századokkal előbb sugallt, azt most Gergelynek megmagyarázta, – a Szentlélek szólt úgy a próféta, mint a pápa által! (Vita 28.)

Gergely Ezekiel magyarázatában is a nagy erkölcsstanító, aki szövegmagyarázataiba bebefűzi erkölcsi oktatásait és buzdításait, melyek művét értékessé és élvezetessé teszik. A népnek mondott beszédeiből jött létre nyolc évvel elmondásuk után. Ekkor előszedeti jegyzőinek feljegyzéseit és a kellő simításokkal jelen alakba önti művét. Így küldi meg Marianus püspöknek, szerényen megjegyezvén, hogy „nem tartottam illőnek, hogy állott vizet merítsen az, akiről tudom, hogy boldog Ambrus és Ágoston atyáknak mély és éltető patakjaiból töltözik. De viszont meggondolva, hogy gyakran a mindennapi lakomák közt az egyszerűbb ételek is igen ízlenek, elküldtem e szerény lapokat annak, aki oly kiválókat olvas, hogy amikor majd ez a durva táplálék undort fog neki okozni, annál nagyobb mohósággal térjen vissza a válogatottabb ételhez”.

Az *evangéliumot* is magyarázta Gergely híveinek szám szerint *40 homíliában*. E homíliáknak felét különféle templomokban élőszóval mondta el, a másik felét csak felolvasták, mikor betegsége nem engedte őt a szószékre lépni. A nyájáért aggódó főpásztor még betegen is szeretettel tört híveinek az evangéliumi kenyérből. Homíliái, míg egyrészt a szentírási szöveget világosan és könnyen érthető előadásban megmagyarázzák, addig másrészt a legszentebb buzdításokkal élesztetik a hallgatókban a különböző erények tüzet. Nem csoda, hogy hívei szeretettel csüngtek beszédes ajkain. Gergely mindig mint jóságos, szerető atya áll köztük, aki ismeri gondjaikat, bajaikat, gyengeségeiket, bűneiket s aki míg keményen ostromozza a rosszat, addig részvétellel csepegteti a gyógyító balzsamot a sajgó sebekre. Megfenyít, ha kell, de megbocsátani mindig kész szeretettel emeli magához s öleli szívére a megtéroroket. Majd oktat, majd buzdít, majd korhol, majd vigasztal: sokféle orvossága van a lélek sokféle bajára. Szívből beszél és szívhez szól. Innét van, hogy homíliái hamar váltak közkinccsé és oly nagy számban kerültek bele a papi zsolozsmába, mint senki máséi.

„Nem pásztornak, hanem béresnek mondatik, aki az Úr juhait nem bensőséges szeretetből, hanem földi haszonért legelteti. Béres az, aki ugyan a pásztornak helyét foglalja el, de nem keresi a lelkek üdvösségét, hanem földi előnyök után áhítozik, kedvét találja a felmagasztaltatás méltóságában, anyagi nyereségekben gyarapszik és örömét leli a megtiszteltetésben, melyben őt az emberek részesítik. Ezek ím a béresnek jutalmai: a nyáj őrizetében kifejtett munkájáért megkapja azt, amit keres és a nyáj örökségéből a jövőt illetőleg kizáratik. Elfut pedig nem úgy, hogy helyét elhagyná, hanem az által, hogy megvonja övéitől a vigasztalást. Elfut, mikor igazságtalanságot látva hallgat. Elfut, mikor csendhallgatásba zárkózik. A lelkek elvesznek, de ő örömét találja az anyagi gazdagodásban.” (ML 76. col. 1128.)

„A jó föld türelem révén terem gyümölcsöt, mert mit sem ér a jó, amit teszünk, ha nem tűrjük el egykedvűen a rosszat embertársaink részéről. Minél magasabbra emelkedik ugyanis valaki lelkileg, annál több kereszt terem számára ez életben. De az Úr szava szerint ilyenek a türelem által teremnek gyümölcsöt, mert midőn a csapásokat türelemmel viselik, azoknak elszenvedése után felmagasztaltatnak, így tapossák össze a szőlőt is, hogy borrá folyjon szét. Így török össze az olajbogyót is, hogy mint kövér olaj csurogjon alá a présből. Aki tehát a bűnt teljesen le akarja győzni, iparkodjék tisztulásának ostorait türelmesen elviselni, hogy annál tisztábban jusson az ítélobíró elé,

minél jobban égeti őt most tisztára a salaktól a szenvedések tüze.” (1133.) „Ha Krisztus, engedve a csüfölnöknak, szállt volna a keresztről, nem tett volna bizonyosságot a türelem erényéről. De aki a keresztről nem akart szállni, a sírból igenis fel akart támadni. Nagyobb dolog volt a sírból feltámadni, mint a keresztről szállni. De a zsidók, amikor nem látták őt gúnyos kihívásukra a keresztről szállni, hanem azon meghalni, azt hitték, hogy legyőzték őt és örültek, hogy az ő nevét mintegy megsemmisítették. De íme! halálával egyre nőtt hírneve a földön s akinek megölése fölött örvendtek, most szomorkodnak halálán, mert látják, hogy a halálon át eljutott az ő dicsőségébe.” (1173.) „*Magdolna* az isteni irgalmasságnak tanúja. Könnyeivel mosta le lelkének és testének szennyfoltjait s miután elhagyta a romlás útjait, Megváltójának lábnyomait érinthette. Jézus lábainál ült s hallgatta az ő beszédét. Míg élt, ragaszkodott hozzá; mikor meghalt, kereste. Életben találta, kit a halálban keresett. S oly nagy kegyelemre talált nála, hogy ő vihette ezt hírül az apostoloknak, az ő hírnökeinek. Mit látunk ebben testvéreim! mi mást, mint a mi Urunk végtelen irgalmasságát? Nézem Pétert, nézem a megtért latort, nézem Zakeust és nézem Magdolnát s nem látok mást bennük, mint a bűnbánatnak élénk állított példaképeit. Mert talán a hitben tévedt valaki: nézzen Péterre, aki keservesen siratta, amit félelemből megtagadott. Más valaki felebarátja ellen kegyetlenséget követett el: nézzen arra a latorra, aki a halál órájában bűnbánatával mégis az örök életre jutott. Ismét más idegen jószágot tulajdonított el kapzsiságból: nézzen Zakeusra, aki ha valakit megkárosított, azt négyszeresen jóvá tette. Végre más a kéjvágytól elragadtatva elveszti testi tisztaságát: nézzen Magdolnára, aki az Isten iránti szeretettel kiégette magából a testi szeretetet. Akik a keresztség után beszennyeződtek, szülessünk újjá a bánatkönnyek által. Megváltónk az ideigvaló sírást örök örömmel fogja megvigasztalni.” (1196.) A *gyóntatásnál* előbb „az okok jól megfontolandók és csak azután gyakorlandó a megkötő vagy feloldozó hatalom. Meg kell vizsgálni, milyen vétség előzte meg és milyen bánat követte a bűnt, hogy akiket a mindenható Isten a töredelem kegyelmével megajándékoz, azokat a lelkiatya ítélete feloldozza. Mert akkor igazi a gyóntatónak feloldozása, ha benső bírójának ítéletét követi”. (1200.) A *Szentlélek* lelkét átalakító hatásáról szépen írja: „Eltölti a citerázó fiút és zsolnárok költőjévé teszi. (Dávid.) Eltölti a fűgét szedő pásztort és prófétává teszi. (Ámosz.) Eltölti a böjtölő ifjút s a vének bírójává teszi. (Dániel.) Eltölti a halászt és az evangélium hirdetőjévé teszi. Eltölti az üldözött s a nemzetek tanító-mesterévé teszi. Eltölti a vámost és evangélistává teszi. Ó, mily csodás művész a Szentlélek!” (1225–26.) „Vannak, kik keresztényeknek mondatnak, de nincs keresztény *hitük*. Azt hiszik ugyanis, hogy csak az van, ami látható, a láthatatlanokat nem óhajtják, mivel azt vélik, hogy nem is léteznek. Testvéreim! Vértanúk sírjánál állunk. Vajon azok odaadták volna-e testüket a halálra, ha nem voltak volna erősen meggyőződve arról, hogy van egy élet, amelyért meg kell halniok? S íme! akik így hittek, csodákban tündökölnék. Megölt testükhöz ugyanis eljönnek az élő betegek és meggyógyulnak, az ördögtől megszállottak és itt megszabadulnak. Micsoda étellel élhetnek hát ott, ahol élnek, ha annyi csodában élnek itt, ahol meghaltak?” (1257.) „Amikor *Mária Magdolna* bűnbánatáról gondolkodom, inkább sírni szeretnék, mint beszélni. Kinek szívét – még ha sziklakeményiségű is – nem lágyítaná meg ennek a bűnös asszonynak könnyei hasonló bűnbánatra? Meggondolta ugyanis, amit tett s nem akart mértéket tartani abban, amit teendő volt. Áttörve magát a vendégeken lépett be; nem parancsszóra jött s lakoma közben felajánlotta könnyeit. Tanuljátok meg ebből, mily fájdalomban éghetett mikor nem szégyellte lakomázás közben is sírni. Hét ördöge volt, mert minden bűnnel telve volt. De íme, amint meglátta rútságának foltjait, azonnal az irgalmasság forrásához futott, hogy abban megmosakodjék és nem szégyellte magát a vendégek előtt. Minthogy ugyanis nagyon szégyellte bensejét, azt hitte, hogy nincs semmi, ami miatt szégyenkeznie kellene külsőleg. Mit csodáljunk inkább, testvéreim! Máriát-e, amint jön, avagy az Urat, aki őt fogadja? Vagy talán inkább úgy mondjam: aki őt magához vonzza? Helyesebben mégis úgy kell mondanom: aki őt vonzza és fogadja, mert ő vonzotta bensőleg az ő irgalmasságával, aki külsőleg fogadta az ő szelídségével. Amit azelőtt bűnös módon magára fordított, azt most dicséretesen Istennek ajánlja. Szemével a földieket kívánta, de most bánatkönnyeket sírva megtörte azt. Haját arcának ékesítésére fordította, most könnyeit törülte le vele. Szájával dölyfös beszédeket beszélt, most az Úr lábait csókolja vele. Amennyi gyönyörűsége csak volt, azt most mind feláldozta.” (1239–40.) „Az ő hite mentette meg őt, mert nem kételkedett az iránt, hogy elnyerheti azt, amit kért.” (1241.) „Ez az asszony minket jelképezett, ha a bűn elkövetése után teljes szívvel visszatérünk az Úrhoz, ha az ő bűnbánatát utánozzuk. Ha jócselekedeteket viszünk végbe, mi is illatos kenetet öntünk az Úrra. Ő lábait áztatta könnyeivel, amit mi is teszünk, ha az Úr szenvedő tagjaihoz a részvét érzelmével leereszkedünk s az ő szomorúságukat a magunkénak is tartjuk. Hajunkkal töröljük

az ő lábait, ha a szenvedőkön azzal, ami nekünk felesleges, segítünk, hogy a bő kéz mutassa a fájdalomban való részvétünket. S mi is megcsókoljuk az Úr lábait, ha igazán szeretjük azokat, akiket eltartunk, hogy terhünkre ne essék szegénységük s míg a kéz a szükségeseket osztogatja, a lélek el ne lankadjon a szeretetben.” (1242.) „Nagyobb öröm van az égben a megtért bűnös fölött, mint az állhatatosan igaz fölött, mert a vezér is jobban szereti a csatában azt a katonát, aki a szökésből visszatérve keményen szorongatja az ellenséget, mint azt, aki sohasem fordított hátat és soha nem művelt valami hőstettet; amint a földműves is jobban szereti azt a földet, mely a gaz után bő termést ad, mint azt, mely sohasem volt gazos, de bő termést sem hozott soha.” (1248.)

Ugyanez a sokoldalúság és alaposág jellemzi a *Királyok első könyvéhez írt magyarázatait*, melyeket Konstantinápolyból hazatérve készített még a kolostorban. Különösen szépek az *Énekek énekéről adott magyarázatai*.

„Itt a testre vonatkozó szavakban – írja (ML 79. col. 473.) – mindig a lelket kell keresnünk s míg a testről beszélünk, mintegy testen kívül kell ragadtatnunk. E jegyeseknek menyegzőjére a legbensőbb szeretet értelmével, vagyis menyegzői ruhában kell mennünk, nehogy e nélkül a külső sötétségre, vagyis a tudatlanság vakságára vessünk. Úgy vagyunk ugyanis a *Szentírás* szavaival és értelmével, mint egy festmény színeivel és tárgyával s nagyon oktalan az, aki annyira elmerül a színekbe, hogy azt sem tudja, mit ábrázolnak tulajdonképpen. Így mi is, ha csak a szavakkal törődünk s az értelmet nem tudjuk, csupán a színeket nézzük és nem tudjuk, mit ábrázolnak” „A *Szentírás* olyan hegy, melyről lejön hozzánk az Úr, hogy őt megismerjük. Ez a hegy tömör a tanok, és felhőbe burkolt a jelentés miatt. Ha megszólal az Úr hangja a hegyen, tudnunk kell, hogy ruhánkat tisztára kell mosnunk és minden testi szennytől megtisztítanunk, ha a hegyhez közeledni akarunk.” (474.) „A *Szentírás*ban néha úrnak mondja magát az Isten, néha atyának, néha pedig jegyesnek. Amikor azt akarja, hogy őt féljük, úrnak mondja magát; amikor azt akarja, hogy tiszteljük, Atyának; amikor azt, hogy szeressük, jegyesnek. Félelem által kell tiszteletre, tisztelet által pedig szeretetre jutnunk. Amennyivel méltóbb a tisztelet a félelemnél, annál inkább szeret atyának, mint Istennek mondatni s amennyivel értékesebb a szeretet a tiszteletnél, annál inkább szeret jegyesnek, mint atyának hivatni. Amikor úrnak mondja magát, jelzi, hogy az ő teremtményei vagyunk; mikor atyának, jelzi, hogy fogadott fiai vagyunk; mikor pedig jegyesnek, a vele való benső egyesülésünkre mutat rá.” (476.) „Minden lélek, mely féli az Istent, már az ő igája alatt áll, de még távol tőle, mert fél. Annyira közelítjük meg ugyanis Istent, amennyire megszűnünk a büntetéstől félni és iránta való szeretettel telünk el. A szeretetből eredő bánat a lélek csókja: ahányszor Isten iránti szeretetében bánkódik, annyszor csókolja meg az Istent.” (480.) „A *Jegyes liliumok közt legeltet*, mivel gyönyörúsége telik a szűzi lelkekben, akik úgy testi tisztaságukat megőrzik, mint tiszta gondolataik miatt neki kedvesek és példaadásukkal mintegy édes illattal ajándékozzák meg felebarátjaikat. Midőn ezeknek lelkét szemléli, jóságosan melljük állva segíti őket s minél jobban haladnak előre, annál bensőségesebben szereti őket, hogy a világ sötétségéből az örök élet tökéletes világosságába elvezesse.” (501.) „*Zárt kertnek* mondatik a megszentelt lélek, mert míg érdemeit az örök élet szándékával elrejti, míg emberi dicséreteket teljesen megvet, önmagát jószándékkal körülövényezi, hogy az ellenség be ne törhessen az ott levő kincsek elrablására. Forrásnak is mondatik, mert míg állandóan az égiekre gondol, mintegy élő vizeket terem magában, melyeket szomjazóknak nyújthat felüdítésükre.” (513–14.) „Jól mondatik a *szeretet oly erősnek, mint a halál*, mert amit a halál tesz a test érzékeiben, ugyanaz teszi a szeretet a lélek kívánságaiban. Vannak ugyanis emberek, kik annyira szeretik Istent, hogy a láthatókat semmibe sem veszik s míg lélekben az örökkévalók után törekszenek, az ideigvalók iránt szinte érzéketlenek lesznek. Ezekben a szeretet igazán oly erős, mint a halál, mert miként a halál a test külső érzékeit megöli, úgy az ilyenekben a szeretet arra ösztönzi a lelket, hogy megvessen minden földi kívánságot.” (541.)

A *hét bűnbánati zsoltárhoz* írt magyarázatában Gergely kiönti imádságos lelkét: imádkozva magyarázza a töredelmes lélek ezen örökéletű énekeit. Az a Szentlélek, aki e zsoltárokat sugallta, megérintette az ő lelkét is. A zsoltáros töredelmes éneke visszhangra talált a pápa nagy lelkében és meghatóan hangzik tovább e magyarázatokban. Gergely kitűnően ismeri az egész *Szentírást* s így *nem emberi bölcsességnek rábeszélő ékesszólásával*,

hanem a léleknek és erőnek megmutatásával (1Kor 2,4) magyarázza a zoltárokat. Magyarázatai egyúttal apológiái mindannak, amit most is hiszünk, vallunk és gyakorlunk.

„Aki bűnét bevallja – így tanít például a bűnbánat szentségéről – és nem szűnik meg annak jóvátévésére gondolni, aki sehol sem talál nyugtot a világban, annak *fájdalma előtte van mindenkoron*. (Zsolt 37,18) Mert ebben nyilvánul meg az igaz alázatosság, hogy valaki bűnös voltát megismeri, amit megismert, azt bevallja s amit bevallott, azt a bűnbánat elégtételével jóvá teszi.” (ML 79. col. 579.) „Miként a boldogságos Szűz Mária Krisztust szűzen szülte – ez Gergely tanítása az Istenanyáról – és a szülés után érintetlen maradt, éppúgy szüli az Anyaszentegyház is fájdalom nélkül híveit és mindig szeplőtelen szűz marad.” (620.) Szép imával fejezi be magyarázatait. „Jóságos Jézus, az Atyának Igéje, az atyai dicsőség fénye, kit az angyalok látni kívánnak, taníts meg engem akaratomat teljesíteni, hogy a te jó lelkedtől vezéreltetve eljussak abba a boldog országba, ahol örökké tart a nap és mindnyájuknak egy az akarata; ahol biztos a nyugalom és nyugalmas az örökkévalóság és örökkévaló a béke és békés a boldogság és boldog az édesség és édes az öröm; ahol te, Isten az Atyával és a Szentlélekkel élsz és uralkodol mindörökkön örökké. Amen.

A „párbeszéd” könyvei

Talán legolvasottabb műve a Péter szereppal folytatott párbeszéd négy könyve, melyet 593-ban írt sokaknak ama kérésére, hogy örökítse meg az Itália földjén élt atyáknak csodákban gazdag életét. A mű számtalan leiratban és több fordításban közkezen forgott századokon át és közkedveltségnek örvendett. Maga Gergely is különös örömét találhatta benne, mert mikor Theodelinda királynénak ajándékkal akar kedveskedni, a Párbeszéd egy szép leiratát küldi meg neki s a mű ott is oly nagy olvasottságnak örvendett, hogy a longobárdok megtérését ennek is tulajdonítják.

Az egészen szerzőjének hívó lelke ömlik el. Gergely itt korának gyermeke, mely nem ismer kételkedést és nem mer kritikát gyakorolni, mikor Isten mindenható kezének működéséről hall és ír. A Mindenható mindent megtehet s az ő végtelen szeretete és irgalma semmit sem sokall, mikor egy embernek üdvösségéről van szó. Ez Gergelynek is meggyőződése s akik azt osztják, csak épüléssel olvashatják a gondviselő Isten csodálatos működését egyes emberek élettörténetében.

Hosszú sorban vonulnak fel lelki szemeink előtt Itália szülőttei, kiket Isten csodákkal dicsőített meg. A II. könyv a nagy rendalapítónak, Szent Benedeknek élettörténetét adja úgy, amint azt Gergely Monte Cassino apátjától és más rendtagoktól hallotta. A III. könyv folytatja az elsőben megkezdett fényes sorozatot, sok értékes erkölcsstani oktatást szöve közbe. A könyv végén Péter szerep arra kéri a pápát, mutassa ki a lélek halhatatlanságát és oktassa ki az ebben kételkedőket a lélek életéről a másvilágon. Gergely a IV. könyvben megadja a kért tanítást.

A mindenható Isten – mondja a pápa – teremtett angyalokat, embereket és állatokat. „Az ember tehát középen áll, hogy alacsonyabb rendű legyen az angyaloknál, de magasabb rendű az állatoknál. Ilyképpen van valamije, ami közös a felsőbbel és valamije, ami közös az alsóbbal: lelkének halhatatlansága közös az angyalokkal, testének halandósága közös az állatokkal, míg a testnek halandóságát is el fogja tüntetni a feltámadás dicsősége, hogy a lélekkel egyesült test is örökre fennmaradjon, miután a testtel egyesült lélek is örökké él Istenben.” (ML 77. col. 321.) Péter szerep ellenvetésére, hogy látott valakit meghalni anélkül, hogy látta volna a lelket belőle elszállni, Gergely felel. „Mi csodálni való van abban, – úgymond – hogy nem láttad a kiszálló lelket, mikor akkor sem láttad, míg a testben tartózkodott?” (328.) „Íme, minden tárgyat a testi szem szemlél, de nem látna, ha a test nélküli lény nem erősítené a látásra. Mert vedd el a testtől a lelket, kétségkívül megmaradnak a testben a meredező szemek. Ha önmaguktól láttak, miért nem látnak semmit többé, mihelyt a lélek távozott?” „Vajon a szent apostolok és Krisztus vértanúi megvetnék-e a jelenvaló életet s odaadnák-e lelküket a testi halálba, ha nem tudnák, hogy még biztosabb élet következik lelkükre? Megölt

testeikhez eljönnek a betegek és meggyógyulnak, jönnek az ördögtől megszállottak és megszabadulnak, a belpoklosok és megtisztulnak; hozzák a halottakat s azok feltámadnak. Gondold csak meg, hogyan élnek lelkeik ott, ahol élnek, mikor meghalt testeik itt oly sok csodában élnek!” (329.)

Gergely azután számos épületes, illetve csodás esetet mond el tételének, a lélek halhatatlanságának bizonyítására. Az elköltözött lelkek sorsa nem egyenlő. Némelyek azonnal beléphetnek a mennyei boldogságba, mások még visszatartatnak tőle, „mivel valamiben nem voltak a tökéletes igazság birtokában” (357.); végre a gonoszok a pokol tüzében bűnhődnek. Gergely világosan beszél a tisztítótüzről is. „Hinnünk kell, – ezek az ő szavai – hogy bizonyos csekélyebb vétkek számára tisztítótüz «purgatorius ignis» létezik, mivel az Igazság azt mondja, hogyha valaki a Szentlélek ellen mond káromlást, az sem ezen, sem a másvilágon nem bocsáttatik meg neki. (Mt 12,31) E nyilatkozatban tudunkra adatik, hogy némely bűnök ezen a világon, mások a másvilágon tehetők jóvá. De ezt, miként mondtam, csak a legkisebb – bocsánatos – bűnökről kell hinnünk”. (396.)

De hogyan égetheti anyagi tűz az anyagtalan lelket? – kérdi Péter. „Ha az élő embernek anyagtalan lelke tud anyaggal, testtel egyesülve lenni, – feleli a pápa – miért ne tudhatna a halál után anyagi tüzzel egyesülni?” (365.) „Krisztus az ítéletben azt fogja mondani az elkárhozottaknak: *Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, mely az ördögnek és az ő angyalainak készítettett*” (Mt 25,41) Ha tehát az ördög s az ő angyalai, bár szellemi lények, mégis anyagi tüzzel fognak gyötörtetni, mi csodálni való van abban, hogy a lelkek is, még mielőtt újra felvennék a testet, testi kínokat tudjanak szenvedni?” (368.)

Mikor Péter a pokol helyét akarja tudni, a pápa azt feleli, hogy „erről semmit sem merek vakmerően állítani”. (400.) A tűzre vonatkozóan pedig így tanít: „Egy a pokol tüze, de nem egyféleképen kínoz. Mindenki oly kint érez, minőt bűnössége követel. Mert miként e földön sokan élnek az egy nap alatt, de nem érzik egyenlőképpen annak hevét, mivel az egyik többet, a másik kevesebbet izzad, éppúgy ott is az egy tűzben nem egyforma az égés: amit itt a testeknek, azt ott a bűnöknek különbözősége okozza”. „Minden kétségen felül igaz, hogy miként a jók örömeinek, éppúgy a gonoszok gyötrelmének nem leszen vége.” (401.) Ezt az igazságosság követeli, mert a gonoszok csak azért nem vétkeztek végtelenül sokat, mert véges léttel bírtak a földön. „Ha lehetett volna, – úgymond – mindenesetre vég nélkül szerettek volna élni, hogy vég nélkül vétkezhessenek. Akik ugyanis míg élnek, nem szűnnek meg vétkezni, mutatják, hogy mindig is bűnben akarnak élni. Az örök Bíró nagy igazságához tartozik tehát, hogy soha ne legyenek büntetés nélkül, akik az életben soha nem akartak bűn nélkül lenni.” (404.) A szentek boldogságát az elkárhozottak kínjai nem zavarják meg, ellenkezőleg, „annál inkább belátják, hogy örökre adósai az isteni kegyelemnek, minél inkább látják örökké bűnhődni a bűnt, melyet az ő segítségével győztek le”. (404.) Ezekon sem az élők a földön, sem a boldogok az égben nem segíthetnek. De igenis segíthetjük a tisztítótüzben szenvedőket, főképp a szentmiseáldozat felajánlásával. (416.) „Mert kiváltképpen ez az áldozat menti meg a lelket az örök kárhozattól, mely titokzatosan megújítja számunkra a Megváltó halálát. Az ő testét fogadjuk itt ugyanis, az ő teste osztatik itt fel a nép üdvére, az ő vére ontatik már nem a hitetlenek kezeire, hanem a hívők szájába.” (425.) „De szükséges, hogy amikor ezt tesszük, önmagunkat áldozzuk fel Istennek a szív bánatában. Akkor lesz ugyanis számunkra áldozat Istennel szemben, ha önmagunkat áldozattá tesszük.” (428.) „S bizvást mondom, hogy nem lesz szükségünk ez üdvözítő áldozatra halálunk után, ha halálunk előtt magunk voltunk áldozatok Isten előtt.” (429.)

Leveli

Gergely a szó teljes értelmében valósította meg Szent Pál apostoli programját, mindenkinek mindenévé lenni. Miként az apostol, úgy ő is a körülötte lévőket élőlőszóval, a távollevőket leveleivel tanította, buzdította, erősítette, irányította, segítette, ha kellett, feddette és büntette, ha megérdemelték, jutalmazta, miként a jó családanya nemcsak a vele élőket, hanem a tőle távol járó gyermekeit sem szűnik meg szeretettel gondozni, őt minden érdekli, ami bárkivel is történik, aki Krisztus családjához tartozik. Az ő figyelmét semmi sem kerüli el, ami a hívek akár földi boldogulása, akár örök boldogsága szempontjából fontos. Sastekintete ellát Krisztus földi országának legszélső határáig, sőt belelát az azontúl feketéllő pogányság szomorú világába is és az ő nagy szíve ezekért is szeretettel dobog. Gergely az

egész emberiség atyjának tudja és érzi magát, hisz annak helyettese, aki az egész emberiséget váltotta meg vére ontásával. S amily nagy az ő szeretete, éppoly nagy az ő bátorsága is, amikor szót kell emelnie övéért. A leveleiből vett számos idézet eléggé mutatja ezt. Alig van továbbá kérdés, mely a 850 levélben szóba ne kerülne. Az Egyházat és államot érintő súlyos problémák mellett a mindennapi élet apró bajai is sorra kerülnek. Elvi döntések mellett, melyek az egyházjog fejlődésére is döntő befolyással voltak és a XII. században kodifikáló Gratiannak számos canon megalkotására alapul szolgáltak, a nagy pápa a sok lakomázás miatt tesz szemrehányást Natalis püspöknek s amikor ez védelmére Ábrahámra hivatkozik, Gergely újból felel, hogy neki sem lesz kifogása, ha a mulató püspök angyalokat fog vendégül látni. (Ep. II. 52.)

Leveleivel úgy az egyházi, mint a világi történelemnek tett igen értékes szolgálatot, mert telehintette azokat nemcsak főpásztori szeretetének arany himporával, hanem számtalan kortörténeti megjegyzéssel és adattal. Érezhette is leveleinek e történeti becsét, mert ő maga rendezte azoknak gyűjteményét, mely pápaságának 14 éve szerint ugyanannyi könyvre van felosztva. Érdekes s egyúttal értékes olvasmány, mert színes képekben mutatja be nekünk Gergelynek korát és századokra kiható intézkedéseiben domborítja ki nagyszerű egyéniségét, melyet tizenöt század messzi távlatában is nagyra látunk, aminek őt Klio is elismerte.

Költeményei

Gergely a lantot is pengette. Lantjának húrjait a Szentlélek feszítette ki és ugyancsak a Szentlélek vezette a rajta játszó kezeket. Azért is oly felemelők e hangok. Mélységes hit és gyermekded bizalom csendül ki e költemények minden sorából, csupa béke és öröm vibrál minden szavukban. Hisz' oly léleknek megnyilatkozásai, mely már e földön kezdte meg az Istennel való boldogító egyesülést. Nem a külső alakra, hanem a tartalomra helyezi itt is, mint összes írásaiban a fősúlyt. Ünnepi ruhába öltözteti gondolatait, de ezt a ruhát a maga szövőszékén szötte a maga ízlése szerint. Értékét nem a szabás adja, hanem az arany- és ezüstoffonalak, melyekből szövődött. Valószínű, hogy dallamot is költött hozzá s ezzel kitörülhetlenül beleírta himnuszait az Egyház szívébe: még most is hangzanak szentelt csarnokaiban ezek az áhítatos dallamok, ezek a mennyei hangok, melyeket, úgy látszik, maguktól az angyaloktól lesett el. A legenda tud egy álmáról, melyben az Egyház mint múzsa lépett elébe gyönyörűséges palástban, mely oly bő volt, hogy alatta egész éneklő és zenélő kísérete helyet foglalhatott. A palástra pedig tündöklő írásban rá voltak jegyezve az összes zenei hangok és hangnemek, a hangjegyek és neumák, az összhang jelei és szabályai. Gergely lelkendezve nézte ezeket s arra kérte az Istent, tartaná meg emlékezetében mindazt, amit most itt lát. És másnap, mikor felébredve tollat ragad, hogy leírja látomását, egy galamb száll a vállára s Gergely az ő sugallata alatt írja meg énekeit. Méltán dicsőíti őt Montalembert (Die Mönche des Abendlandes. II. 157.) mint annak a meghatóan ünnepélyes éneknek megteremtőjét, mely századokon át jutott el reánk s mindig mintaképe marad az egyházi ének művelőinek. Gergelynek lantja is örökéletű.

IX. Csendes alkony – boldog vég

A szenvedés a halál kezdete, hírnöke – mondja Keppler püspök. (A szenvedés iskolája. 307.) Boldog, ki e hírnök szavát elérte és csendes megadással készül annak a nagy vendégnek fogadására, aki egyszer mindenkit felkeres, ősszüleink bukása óta járja e világot, győzelmesen járja és fogja járni, míg csak ember lesz rajta. Be-betér a gazdagok fényes palotáiba éppúgy, mint a szegények rongyos viskóiba, – ő *passe partout*-val jár. Rokkáján gyászfátyolt fon csontos kezével és szemfedőt. Mindenütt, ahol emberek laknak, ő is megépíti csendes városát, a temetőt. Az „örök város” lakói sem örök lakói a városnak. Krisztus földi helytartói is engedelmes alattvalói a Mors imperatornak. Péter széke, a világ legelső trónusa is folyton üresedik. A tiara viselői sem bírnak kiváltsággal e pontban, sőt sokan igen hamar szálltak le róla a kriptába. Negyven pápa egy évig sem uralkodott, 13 csak egy hónapig, 23 egy hónapig sem. Gergely csaknem 14 évig ült Péter székében, de ez a 14 év számára Krisztus golutaútjának 14 állomását jelentette. De megadással járta és Krisztus méltó tanítványának bizonyult. Miként az édes Üdvözítő a világ bűneivel megterhelt keresztjének súlya alatt, úgy Gergely is összeroskadt a kínos szenvedések keresztje alatt, de csak testileg. Lelkét a leggyötrőbb fájdalmak sem bírták összetörni. Halálos ágyán is a világegyház főpásztora ő, aki nem szűnik meg övéért imádkozni, aggódni s őket leveleivel felkeresni. A hűséges Péter állandóan vele van és fáradhatlanul jegyzi a nagy pápa utolsó szavait. Egyre halkabb lesz a hangja, egyre gyérebb a szó, egyre rövidebb a beszéd. A halál angyala leszállt ágyához.

Gergely szent örömmel fogadta, mint ahogyan forrón várt vendéget fogadni szokás. Nem félt meghalni, mert mindig félt vétkezni. Nyugodtan néz 64 éves múltjába: üvegesedő szemmel is mintha fényárban úszó virágmezőt látna. Temérdek sok virág: az ő erényeinek és jócselekedeteinek színpompás, illatos virágai! S e virágok közt ott látja Krisztust, kiról azt olvassuk az Énekek énekében, hogy *liliumok közt legeltet*. (2,16) Amit ott jegyeseinek mond, azt most Gergelynek is mondja: *Jőj le a Libanonról, én jegyesem* – a földi szenvedések Kálvária-hegyéről, melyet türelemmel, megadással s hősi kitartással velem együtt jártál; *jőj le a Libanonról*, – arról a magas polcra, melyre helyettesemként állítottalak, a földi méltóságok legkimagaslóbb hegyfokáról, ahol éles, hideg szelek zúgtak körül állandóan anélkül azonban, hogy palástodat megtépték, avagy áldozatos szereteted tüzet elfújták volna; *jőj le* Péter tanszékéről, melyről az apostolok buzgóságával és rettenthetetlen bátorságával hirdetted az én szent tanításomat hívőknek és hitetleneknek, császároknak és rabszolgáknak, sohasem a saját előnyödre ügyelve, hanem mindenben csak az én dicsőségemet keresve; *jőj le a harcmezőről*, melyen megalkuvást nem ismerő elszántsággal és ez óráig, utolsó órádig való kitartással küzdöttél Egyházam jogaiért s a gondjaidra bízott népek szabadságáért: *jőj le, megkoronáztatol!* (Én 4,8) Tedd le a töviskoronát, melyet a pápai alatt szünet nélkül viseltél, viseltél úgy, mint én az enyémet: zokszó nélkül. Hadd koronázzalak meg az én dicsőségem, az én örök örömem mennyei koronájával, melyet te magad készítettél magadnak egy élet komoly munkájával és sok-sok lemondásával. Én beleláttam celládba és tudomásom van önsanyargatásaidról, melyekkel a lélek hegemoniáját biztosítottad a sárból gyúrt test fölött. Angyalaim pontos jegyzéket vezettek alamizsnáidról, melyeket közelben-távolban nap-nap után osztogattál ki nem fogyó bőkezűséggel. Ismerem írásaidat is, tudom hangyaszorgalommal rótt betűidnek pontos számát is és örömmel látom azt a sok jót, mit műveiddel eddig is már műveltél a lelkek világában és művelni fogsz a világ végéig. Névszerint ismerem mindazokat, akiket a te bölcs tanításod fog a hitetlenség sötétségéből a bennem való üdvözítő hitnek világosságába, az erkölcsi romlás mocsaraiból az én

követőimnek fehér seregébe elvezetni. Jőj tehát, hűséges szolgám, Atyám házába s foglald el benne azt a díszes helyet, amelyet számodra elkészítettem! ...

A haldokló látja az Urat és hallja kitüntető beszédét. Ó, mily jó volt neki hűen szolgálni! ó, mily érdemes érte dolgozni, lemondani és szenvedni! Krisztus nagylelkűen jutalmaz!

Soha nem érzett erő érzete bizserog végig kihülő tagjain. Túlvilági öröm pírja futja be a hosszú szenvedésben kiaszott arcát. A betegség által megviselt szív nem bírja el ezt a túlradó örömet, boldogságot: megreped, hogy kaput nyisson Gergely égbe röpülő nagy lelkének.

Meghalt 604-ben március 11-én. A hét halmot a tavaszi nap életrekeltő sugarai aranyozták be, mintha kárpótolni akarták volna az örökvárost azért a másik napért, mely egy félszázadon át sugározta reá nagy szeretetének éltető melegét és most leáldozott. A tavasz épp virágaival hintette tele a mezőket-kerteket, mintha pótolni akarta volna a nagy halott erényvirágainak édes illatát, melyet mindnyájan élveztek, akik valaha is érintkeztek vele.

Ravatalánál sírva virrasztott egész Róma; ott még tudták, kit vesztettek el a boldogultban, de erről, sajnos – túlhamar megfeledkeztek. A következő napon temették el a Szent Péter-bazilikában, a régi sekrestye előtt, ahonnét 225 év múlva IV. Gergely pápa nagy elődjének földi maradványait az ő tiszteletére emelt oltár alá helyezte el. VIII. Kelemen külön kápolnát szentelt emlékének az új Péter-dómban, ahol V. Pál pápa 1606. január 8-án helyezte el a nagy szentnek hamvait. Itt pihennek most is és várják a boldog feltámadást.

A nagy pápa halálával elárvult Egyház csak félév múlva kapott főpásztort Szabinián személyében. Mintha nem találtatott volna arra méltó, aki Gergely helyébe lépjen. Szabiniánnak valóban nehéz volt a helyzete s ezt még csak súlyosbította az a szomorú eset, hogy a 604. év rossz termése éhínségbe sodorta Róma városát. S amikor Szabinián nem tudott rajtuk segíteni, mert elődjének atyai szeretete, mellyel a szegényekről mindenkor gondoskodott, üres kincstárt hagyott reá, a hálátlan nép durva szidalmakba tört ki és Gergely nagylelkűségét, melyet ezren és ezren hosszú éveken át élveztek, bűnös pazarlásnak bélyegezte. Sőt annyira ragadtatta el magát a haragtól, hogy nagy jótevőjének még emlékét is ki akarta irtani műveinek elégetésével...

Mindig igaz a közmondás, hogy a világ hálátlansággal fizet. Az erények mesebeli találkozásán is mind régi jóismerősökként üdvözölték egymást, csak egy volt ismeretlen valamennyi előtt, csak egynek kellett külön bemutatkoznia: a hála erényének, – vele soha nem találkoztak földi jártukban! A nagy pápa sírját is a legrútabb hálátlanság tövissei borították. Akiket önfeláldozó szeretettel táplált, akiket irgalmas szamaritánusként istápol, akiket mezítelenségükben ruházott, szomorúságukban vigasztalt, elhagyatottságukban felkeresett, árvaságukban felnevelt s mindezzel soha meg nem szűnő hálára kötelezett, most még emlékének is halálát követelték! A hálátlanság fekete árja azonban megtört egy sziklán: Péter szerpapon. Boldog szemlélője volt ő a nagy pápa erényes életének, bizalmas megosztója nehéz gondjainak és hűséges megörökítője bölcs gondolatainak. Elszorul a szíve ily rút hálátlanság láttára. Hosszú tapasztalatból szerzett meggyőződése felháborodik a csúnya rágalom hallatára. Igazának tudatában bátran szembeszáll a haragos tömeggel. Mesterének emlékét – úgymond – hiába akarják eltemetni: az túl fogja őket élni és életét századokkal mérni. Az a Szentlélek örökös fölötte, akit ő nem egyszer látott galamb alakjában a szent pápának vállain pihenni. Vajon lehetnének-e oly vakmerőek a Szentlélek ellen tusakodni? Nagy szellemének alkotásai különben is rég átlépték Róma szűk határait, hódítólag járnak már a világot! Tegyenek le tehát haszontalan szándékukról, mit ha megígérnek, ő kész életével most tett tanúbizonyosságát megpecsételni!

A tömeg megilletődve hallgatja a nagy szentnek nagy tanúját. Szava hatott. Halálos csend uralkodik a templomban. Péter fellép a szószékre s alig kezdi mesterének erényeit és érdemeit méltatni, midőn élettelenül összeesik. A fájdalom ölte meg őt, melyet a nagy veszteség s a rómaiak hálátlansága okozott neki.

Jövendölése azonban fényesen teljesedett: Gergely másfélezer év múlva is él saslelkének világszerte ismert alkotásaiban! Miként lelke, úgy ennek alkotásai is örökéletűek! Az Egyház nemcsak oltárra emelte őt, hanem az egyháztudorok dicsfényében a négy nagy egyházatya között tiszteli, a világtörténelem pedig a „nagy” jelzővel tüntette ki s ezzel a legkiválóbbak kiváltságos csapatjába állította. *Dicsősége nem fog elhagyni* (Sirák fia 44,13), *neve élni fog nemzedékről-nemzedékre*.

Nagy Szent Gergely életrajzát nyújtó művek

- S. Gregorii Magni vita.* Auctore Paulo diacono, monacho Cassinensi. ML 75. col. 41–60. a VIII. századból. Pál szerpap családi neve Warnefried.
- S. Gregorii Magni vita a Joanne diacono scripta libris quatuor.* Ez is Szent Benedek fia s a Monte Cassinón írja e művét VIII. János pápa meghagyására 872 után. ML 75. col. 60–242. Mindkét életrajzot a Bollandisták is közlik, előbbit még mint ismeretlen szerzőét. *Acta Sanctorum Martii a Joanne Bollando S. J. colligi feliciter. coepta.* Venetiis, 1735. p. 121–211.
- S. Gregorii Papae I. vita, ex eius potissimum scriptis recens adornata.* Négy könyvben. ML 75. col. 242–462.
- Marggraff:* De Gregorii I. M. vita. Berlin, 1845.
- Lau:* Gregor I. der Grosse nach seinem Leben und seiner Lehre. Leipzig, 1845.
- Pfahler:* Gregor der Grosse. Frankfurt, 1852.
- Montalembert-Brandes:* Die Mönche des Abendlandes. Regensburg, 1860. II. 93–192. 1.
- Pagnon:* S. Gregoire le Grand et son époque. Rouen, 1869.
- Dr. Wolfsgruber:* Gregor der Grosse. Ravensburg, 1897., mely a Gergelyre vonatkozó részlettanulmányokat (Ewald, Grisar) is jelzi. Ezekhez csatlakozik *Kudora János* szép értekezése az ő homíliáiról. Hittudományi Folyóirat, 1895. 488–516. 1.